

“EEN PILAAR IN DE TEMPEL MIJNS GODS”

“Die overwint, Ik zal hem maken tot een pilaar in de tempel Mijns Gods en hij zal niet meer daaruit gaan.” Openbaring 3:12

Geloofsvervolgingen in SPANJE

door **Francisco de Enzinas**

Waaraan toegevoegd:

Geloofshelden in Spanje

overgenomen uit:

De Historie der MARTELAREN, die om de getuigenis der Evangelische Waarheid hun bloed gestort hebben van Christus onzen Zaligmaker af tot het jaar 1655.

De verschrikkelijke moord vervolgingen der gelovigen in Spanje.

door

Adriaan van Haamstede

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2009**

INHOUD

Inleiding

Deel I. **Overzicht van de Reformatie in Spanje**

1. Casiodoro de Reina, door David Onnekink

Deel II. **Bericht over de Toestand in de Nederlanden en de Godsdienst bij de Spanjaarden. Door Fr. Enzinas**

1. Bericht over de geloofsvervolging in Spanje
2. De Spanjaarden en hun gebreken en dwalingen
3. De Spaanse Inquisitie
4. Alfons en Juan de Valdés en Juan de Vergara
5. Francisco de San Roman bekeerd, gemarteld en gedood
6. Rochus, een Brabantse beeldhouwer
7. Tekorten van de geloofsbeleving in Spanje
8. Publicaties van Alfonso en Juan de Valdés

Deel III. **HISTORIE VAN MARTELAREN DOOR A. VAN HAAMSTEDÉ**

1. Johannes Diazius

- 2. Jaime Ensinas**, ook Dryander genaamd, (broer van Fr. de Enzinas)

3. Zware vervolgingen; 1 Autodafé's te Valladolid, 31 mei 1559

Dr. Augustinus Casalla,
 Franciscus de Bevero,
 Mejuffrouw Blancel de Bevero,
 Mejuffrouw Constance de Bevero,
 Alphonso Peres, een priester,
 Christoffel del Campo,
 Christoffel de Padilla,
 Antonio Huezuelo,
 Catharina Boinain,
 Franciscus Erren,
 Catharina Ortegue,
 Isabelle de Strade,
 Johanna Velásques
 Een ambachtsman; eigenaar van de woning van samenkomst
 Juan Garcia een goudsmid en
 Perez de Herrera, jurist

4. Een Autodafé's te Valladolid, 8 oktober 1559 van 13 personen en 1 beeltenis, te Valladolid

1. Don Carlos De Seso
2. Pedro de Cazalla
3. Dominic Sanchez
4. Dominic de Roxas
5. Juan Sanchez
6. Donna Euphrosyne Rios, een non
7. Donna Marina de Guevara, een non
8. Donna Catherine de Reinoso, een non
9. Donna Margaret de St. Etienne

10. Donna Maria de Miranda
11. Pedro de Sotelo
12. Francis d'Almarzo
13. Francis Blanco
14. Jane Sanchez; *haar beeltenis*

16 personen werden veroordeeld tot boetedoeningen; o.a.

1. Donna Isabella de Castilla, de vrouw van Don Carlos de Seso
2. Donna Catherine de Castilla, een non
3. Donna Francisca de Zuñiga Reinoso,
4. Donna Philippina de Heredia
5. Donna Catherine d'Alcaras
6. MARIA GOMEZ en een jong meisje

5. Eerste Autodafé en terechtstellingen te Sevilla 24 SEPTEMBER 1559

1. Don Juan Ponce de Leon. Zie Van Haamstede, Johannes Pontius
2. Doctor Juan Gonzalez. Zie Van Haamstede, Johannes Gonsalius
3. Isabel de Baena. Zie Van Haamstede, Isabella Vaënia
4. Donna Maria de Virues. Zie Van Haamstede, Maria Viroësia
5. Donna Maria de Cornel. Zie Van Haamstede, Cornelia
6. Donna Maria de Bohorques, 20 jaar. Zie Van Haamstede,
7. Garcia de Arias. Zie Van Haamstede Garsias Arias.
8. 9. Fernando de San Juan en de Monnik Morsillio. Zie Van Haamstede
10. Francis Zafra

6. Tweede Autodafé en terechtstellingen te Sevilla 22 december 1560

Drie beeltenissen (stropoppen) verbrand van:

1. Dr. Juan Gil, (dr. Egidius) Zie Van Haamstede
2. Constantine Ponce de la Fuente. Id.
3. Dr. Juan de Perez de Pineda.
4. Ferdinand een monnik, stierf in de gevangenis.
5. William Brook, verbrand
6. Fabianne van Bayonne, verbrand
7. Een groep van minstens 6 vrouwen, de Beata, geleid door Francis Zafra, wiens beeld al op 24 september 1559 verbrand was.

Verslag van Van Haamstede:

1. Dr. Johannes Egidius (Juan Gil) en
2. Dr. Constantinus Pontius (Constantine Ponce de la Fuente)
3. Julianus Ferdinandus; boekencolporteur
4. Een non; een jonge adellijke vrouw
5. Jan van Leon
6. Hernandez
7. Françisca Chavesia
8. Chrystophorus Losada (Christobal Losada)
9. Christophorus Arellanius (Christobal d' Arellano)
10. Juan Christosomo
11. Nicolaas Burton
12. John Fronton
13. Slotbeschouwing

INLEIDING

Reeds bij het begin van de Hervorming heeft het evangelie ingang gevonden in Spanje; voornamelijk bij de geleerde stand en bij de geestelijke hoogwaardigheidsbekleders. Een tijdlang was het zo, dat de hogescholen en overige onderwijsinstellingen onder de invloed van de Reformatie stonden.

Maar de Rooms-Katholieke Kerk heeft alle eeuwen door de Protestanten een onverbiddelijke haat toegedragen. De Roomse Kerk heeft wanneer zij het nodig achtte gebruik gemaakt van al de haar ter beschikking staande duivelse machtsmiddelen, en daardoor heeft een verschrikkelijke vrees de harten van de mensen bekroep. Bovendien wist de Roomse Kerk zich de medewerking te verzekeren van de regeringen.

Door deze machtspositie heeft de Roomse Kerk de Reformatie de kop in gedrukt door de Inquisitie die standvastige gelovigen liet verbranden. Dit ging vooraf aan de zgn. auto de fé. In het Portugees: *auto da fe*, 'daad van geloof'. Dit is een ritueel van penitentie van veroordeelde ketteren en afvalligen. De term is afgeleid uit het Latijnse "Actus Fidei". Het autodafe bestond uit een katholieke mis, een gebed, de openbare processie van diegenen die schuldig waren bevonden en het voorlezen van hun straf. Het ritueel vond altijd plaats in het openbaar, en duurde enkele uren. De marteling en verbranding die daarna plaatsvonden werden door de Burgerlijke overheid uitgevoerd, meest buiten de stad.

Het eerste Spaanse autodafé vond plaats in Sevilla, in 1481; zes van de mannen en vrouwen die betrokken waren bij dit ritueel werden later terechtgesteld. Autodafe's vonden ook plaats in voormalige Spaanse koloniën zoals Mexico, Brazilië en Peru, en in de Portugese kolonie Goa, India. De straf gold voor iedereen die beschuldigd wordt van ketterij, maar in de praktijk waren vooral Joden het slachtoffer.

In totaal zouden in Spanje en de Spaanse overzeese gebieden meer dan tweeduizend auto-da-fé's hebben plaatsgevonden. Deskundigen schatten het aantal slachtoffers alleen in Spanje op bijna 40.000: gemiddeld 20 personen per verbranding.

In Spanje muntte door zijn wreedheid uit Dominicaans *Thomas Torquemada* die personen beschuldigde van ketterij en toverij. In de onmogelijkheid om alle slachtoffers van Torquemada te citeren. Men schrijft dat er in 18 jaar van de Inquisitie waren: 800.000 Joden verdreven uit Spanje, met beslaglegging van het bezit, onder het risico van dood als zij achterbleven; 10.200 levend verbrand; 6.860 lijken werden opgegraven om op de brandstapel hun dood te vieren. 97.000 veroordeelde personen kregen gevangenisstraf met eeuwige beslaglegging van hun goederen.

In het midden van de 16e eeuw was er in Sevilla een protestantse gemeente van omstreeks 1000 leden. In heel Spanje waren er groepen mensen die de leer van de Rooms-Katholieke Kerk verwierpen en de Bijbel zelf waren gaan lezen. Vervolgens lasen ze geschriften van Luther en Calvijn. Er bestond er een nauwe theologische verwantschap tussen de Spaanse Reformatie van de 16e eeuw en het calvinisme.

Sevilla is de hoofdstad van Andalusië, en van de provincie Sevilla. Het ligt aan de rivier Guadalquivir, die voor niet al te grote zeeschepen bevaarbaar is tot in de stad. Sevilla heeft het grootste historische centrum van Europa, waarin de belangrijkste bezienswaardigheden van de stad, de kathedraal van Sevilla met de toren Giralda, het Alcázar en de Torre del Oro zich bevinden.

San Juan de Avila of Johannes van Avila wordt in de literatuur een reformator, een van de grootste predikers van zijn tijd genoemd. Zijn werkzaamheden leverde hem de titel ‘apostel van Andalusië’ op. Joods geboren, studeerde hij filosofie en theologie. Hij bleef in Sevilla werken. Na de inwijding tot priester in 1525 in Alcalá, gaf hij het fortuin, geërfd van zijn ouders, voor liefdadigheidsdoelen. De Inquisitie onderzocht zijn spontane opzegging van rijkdom; zelfs een vals verband tussen zijn Joodse erfgoed en de neiging tot ketterij werd onderzocht. Hij werd vrijgesproken in 1533, nadat hij een reputatie had als een van Spanje's grootste evangelisten. Juan werd heilig verklaard in 1970 door Paus Paulus VI; die noemde hem *een model voor de moderne priesters die lijden aan een identiteitscrisis*. Dus een reformator en *apostel van de Evangelische Waarheid* kunnen we hem niet noemen.

Omstreeks 1559-1560 maakte de Inquisitie een einde aan deze geestelijke en kerkelijke vernieuwing. De Reformatie was ten einde en begraven, behalve de individuele gelovigen. De Inquisitie maakte daarna jacht op de hoge geestelijken. De Aartsbisschop van Toledo Bartholomeo de Caranza moest de rest van zijn leven in de gevangenis doorbrengen. Bisschoppen en doctoren werden hoge boeten opgelegd en onder dwang gebracht zich te schikken naar de Roomse godsdienst.

Gezien deze feiten moeten wij helaas zeggen dat het Spaanse protestantisme eigenlijk van de tweede helft van de vorige eeuw dateert. Zelfs nu nog worden de kerken tegengewerkt.

Het is interessant dat in dit Calvijnsjaar 2009 een congres over de Reformatie plaatsvindt aan de universiteit van Sevilla, ook gefinancierd door deze universiteit. Nooit eerder was er zo veel belangstelling voor de 16e-eeuwse Reformatie in Spanje. Verscheidene sprekers zijn universitaire onderzoekers die, zonder zelf ‘gereformeerd’ te zijn, uit wetenschappelijke interesse de beweging bestuderen. Behalve theologische, historische, sociale en politieke aspecten krijgt het begrip gewetensvrijheid de nodige aandacht. Deze vrijheid kan gezien worden als de grond van andere vrijheden van onze moderne democratie, zoals vrijheid van eredienst, van meningsuiting, van partijvorming en van stemrecht. In een land waarin amper een generatie geleden de evangelische beweging nog leed onder vervolging een begrijpelijk aandachtspunt. De moderne democratie waarin burgers verantwoording vragen van hun vertegenwoordigers in de regering wortelt mede in de Reformatie van Luther en Calvijn. Deze stelling werd dinsdag verdedigd door een Spaans protestants politicus tijdens het congres: ”De protestante Reformatie en de vrijheden in Europa” in Sevilla.

In deze brochure wordt eerst aandacht gegeven aan enkele Spaanse Protestanten die de Reformatie begunstigd hebben. Vervolgens wordt een uittreksel gegeven van de toestand in Spanje tijdens de Reformatie. Als slot worden enkele geloofsgetuigenissen naar voren gebracht, beschreven door Adr. van Haamstede.

Wij mogen van Spanje zeggen wat een Psalmist zei van het oude Israël in Psalm 80:15. *“O God der Heirscharen, keer toch weder; aanschouw uit den hemel; en zie en bezoek deze wijnstok; en den stam dien uw rechterhand geplant heeft. En dat om de Zoon, Die Gij U gesterkt hebt.”*

Geve de Heere dat de duisternis van ongeloof en bijgeloof mag wijken uit Spanje en Christus als de enige Zaligmaker zal erkend worden.

DEEL I

Casiodoro de Reina

– door David Onnekink –

Dit artikel verscheen in de serie “In de clinch met de clerus”, een serie portretten van historische personen die door hun opvattingen of optredingen met meer of minder ernstige gevolgen tussen door de Roomse kerk werden vervolgd. Het artikel stond in *Transparant* 16.1 (januari 2005).

Casiodoro de Reina en de Spaanse Reformatie

Op 26 april 1562 stroomden drommen mensen samen op het Plaza Santa Francisco in Sevilla voor een *auto de fé*, een publieke terechtstelling door de inquisitie. Voor de ogen van de toeschouwers vond de verbranding van een *afbeelding* van de veroordeelde plaats, die al jaren daarvoor Spanje was ontvlucht. Casiodoro de Reina, wiens ‘executie’ dit betrof, was inmiddels voorganger van een Spaanse protestantse vluchtelingengemeenschap in Londen. De *auto de fe* was er een in een reeks van veroordelingen die plaats vonden nadat Spanje in 1558 was opgeschrikt door de ontdekking van enige protestantse groepen, terwijl de autoriteiten decennia lang in de veronderstelling waren geweest dat de Reformatie geen voet aan de grond had gekregen in Spanje.

Protestantisme in Spanje

Toch waren protestantse ideeën Spanje al eerder binnengedrongen. Vermoedelijk waren het aanvankelijk hovelingen van Karel V die in Duitsland kennis hadden gemaakt met de leer van Maarten Luther. Twee van hen, Juan de Vergara en Alfonso de Valdés, zouden later geassocieerd worden met Spaanse protestantse groepen. Een andere wijze waarop de Reformatie was doorgesijpeld was door middel van geschriften, die via de Nederlanden het Iberisch schiereiland bereikten.

Een derde weg vormde het gedachtegoed van Desiderius Erasmus. De Rotterdamse filosoof was rond de tijd van de Duitse Reformatie razend populair bij Spaanse intellectuelen en ambtsbekleders – onder wie de aartsbisschop van Toledo, de inquisiteur-generaal en de keizer zelf. Een laatste ingang was het piëtisme, dat in Spanje vooral de vorm aannam van een uiterst mystieke stroming, deels geënt op de vijftiende-eeuwse Nederlandse Moderne Devotie. Rond het begin van de zestiende eeuw mondde dit uit in de beweging van de *alumbrados* (‘verlichten’) die mystieke communicatie en soms zelfs eenwording met God predikten, zonder mediatie van kerkelijke ceremonies.

Tegenoffensief

Rond 1524 begonnen de autoriteiten in Spanje zich ernstig zorgen te maken over de verspreiding van ‘heterodoxe’ ideeën. De Inquisitie greep keihard in. Eerst werden de *alumbrados* aangepakt. In verband met hun scepsis ten aanzien van de kerk konden zij gemakkelijk in ketterij vervallen. De meeste prominente *alumbrados*, Isabel de la Cruz en Pedro de Alcazar, werden gearresteerd, de stroming werd veroordeeld en er kwam een verbod op ‘lutheraanse’ geschriften, een verzamelaar voor niet-

katholieke literatuur. Enige jaren later werd Ignatius de Loyola, de bekende jezuïet en mysticus, een preekverbod opgelegd.

Veel meer dan de mystici richtte de Inquisitie zich echter op Erasmus, die naar men meende door zijn kritiek op de kerk de weg had gebaad voor de acceptatie van Lutherse denkbeelden. Vooral nog had Erasmus echter dusdanig invloedrijke bondgenoten dat de Inquisitie weinig kon beginnen, maar na de reis van Karel V naar Italië in 1529 zag zij haar kans schoon. Een aantal prominente humanisten werd aangehouden. Rond het midden van de jaren 1530 was het protestantisme met wortel en tak uitgeroeid in Spanje.

Historici zijn het niet eens over de vraag of Spanje al dan niet een Reformatie heeft gekend. Tussen beide uitersten nemen sommige historici de positie in dat het protestantisme weliswaar in Spanje niet tot volle wasdom is gekomen, maar dat sommige groeperingen toch rudimentaire kenmerken vertoonden die voor protestants konden doorgaan.

Casiodoro

Inderdaad had onvervalst protestantisme zich genesteld in een klein aantal plaatsen. In het klooster van San Isidoro dichtbij Sevilla waren een priester, Casiodoro de Reina, en een aantal anderen, al jaren verdiept in protestantse geschriften, evenals een aantal nonnen uit het nabijgelegen convent Santa Francisca. Zij hadden wellicht contact met een andere protestantse gemeenschap in Sevilla. Het vermoeden bestaat dat terwijl Spanje in de jaren 1520 en 1530 hermetisch was afgesloten voor protestantse geschriften, in een kosmopolitische stad als Sevilla dergelijke literatuur toch ingang kon vinden vanwege de vele handelscontacten met vooral de Nederlanden. Een andere groep protestanten was inmiddels actief ten noorden van Madrid in de oude koningsstad Valladolid. Was het zo dat in de jaren 1520 vele denkbeelden van door de Inquisitie ondervraagde ‘heterodoxen’ nauwelijks als protestants te bestempelen was (men wist vaak wie Luther was, maar had slechts een vaag begrip van zijn denkbeelden), de gemeenschappen in Valladolid en Sevilla hielden er duidelijke herkenbare protestantse denkbeelden op na.

De twee gemeenschappen kwamen aan het licht in 1555 en werden door de Inquisitie vernietigd in 1559-1560. ***Zo'n tweehonderd protestanten werden naar de brandstapel gevoerd.***

Casiodoro de Reina had in 1557 al besloten om het klooster van San Isidoro te ontvluchten, samen met een dozijn andere monniken. Over de vroege jaren van Casiodoro is weinig bekend, ook al lijkt het erop dat hij in de buurt van Sevilla werd geboren rond 1520 en daar is opgegroeid. Hij studeerde in Montemolin en leefde daar ook in klooster. Sommigen dachten dat hij morisco of converso was, zeker relevant in het kader van de *limpieza de sangre* (‘zuiverheid van het bloed’)-gedachte, maar waarschijnlijk was hij toch gewoon oud-christen. Hij studeerde aan de universiteit van Sevilla en omschreef zichzelf later als *homo in literas educatus*.

Na zijn vlucht zou hij in 1567 een graad halen aan de universiteit van Bazel. We weten dat hij als erudiet te boek stond en leerlingen had toen hij als monnik in het klooster van San Isidoro actief was. Hij lijkt een van de drijvende krachten achter de protestantse beweging in zowel het klooster als in de stad Sevilla zelf geweest te zijn. Hoewel over zijn vertrek in 1557 niets bekend is, dook hij enige tijd later met zijn reisgenoten – onder wie Cipriano Valera en Antonio del Corro – weer op in het calvinistische Geneve.

Daar sloot hij zich aan bij de Italiaanse gemeenschap, en schijnt hij Beza ontmoet te hebben. Hij beschouwde het protestantse regime onder Calvijn daar echter als te strak, en iedere keer wanneer hij langs de plaats liep waar Servetus was verbrand wegens zijn ketterij kreeg hij volgens eigen zeggen tranen in de ogen. Men vond dat hij onrust stookte in Geneve als leider van de Spaanse vluchtelingen en gaf hem de bijnaam 'Mozes van de Spanjaarden'. Geneve was niet de juiste plaats voor hem, en hij trok verder naar Londen – een niet ongevaarlijke reis, en een van zijn reisgenoten werd onderweg gevangen genomen en alsnog terechtgesteld in Spanje. Via Frankfurt-am-Main kwam De Reina met zijn ouders in de loop van 1558 echter veilig in Londen aan, waar inmiddels Maria Tudor was overleden en de protestantse Elizabeth op de troon zat.

Londen, Antwerpen, Frankfurt

Londen was een broeinest voor protestantse ideeën, en vele vluchtelingen uit Italië, Frankrijk en de Nederlanden hadden eigen kerken gesticht die door de Engelse autoriteiten werden erkend en gesteund, zelfs indien ze niet geheel naar anglicaans voorbeeld waren gemodelleerd. De Reina zag dat de meeste Spaanse vluchtelingen hun heil zochten bij Franse of Italiaanse kerken, en begon Spaanse diensten te organiseren, driemaal per week, in een privéwoning. Inmiddels ging hij aan de slag met een Spaanse protestantse geloofsbelijdenis, de *Confessio Hispanica*, die hij in januari 1560 afrondde. Een van de kernartikelen omarmde de Lutherse doctrine van het *justificacion por la fe* ('Rechtvaardiging door het geloof'). De *Confessio Hispanica* is zonder enige twijfel protestants, hoewel de inhoud door velen als een hybride mengsel van Lutheraanse en calvinistische denkbeelden werd beschouwd. De belijdenis kon de basis vormen voor een door de overheid erkende Spaanse vluchtelingenkerk, die inderdaad door de overheid werd erkend. De Reina ontving een jaargeld van zestig ponden en kreeg een leegstaand gebouw toegewezen dat kon dienen als kerk.

Inmiddels werkte hij vol overgave aan een Spaanse Bijbelvertaling. Zijn contacten met Del Corro, die met hem correspondeerde over de logistieke mogelijkheden om de vertaling Spanje binnen te smokkelen, waren daarbij van belang. Zijn werk werd verstoord toen hij werd beschuldigd van anti-trinitarisme, evenals Servetus met wiens ideeën hij sympathiseerde. In 1564 vluchtte hij naar Antwerpen, niet ongevaarlijk, omdat de Inquisitie er lucht van kreeg en hem daar (overigens tevergeefs) zocht. Er gingen zelfs geruchten dat de aanklacht tegen Reina in Londen door de Inquisitie gefabriceerd zou zijn om hem binnen haar invloedssfeer te brengen, maar dit lijkt overtrokken. In januari 1564 stond er zelfs een prijs op zijn hoofd, maar hij was inmiddels gevlucht naar Frankfurt. Daar werkte hij verder aan zijn vertaling, en volgens sommigen was hij de auteur van een berucht pamflet over de Inquisitie.

In 1569 werd de Spaanse Bijbel gedrukt. Nog steeds wordt hij gebruikt als Bijbel door Spaanse protestanten over de hele wereld. De Reina overleed in 1594 in Frankfurt.

Literatuur

- J. Contreras, 'The Impact of Protestantism in Spain 1520-1600' pp. 47-63, mn. 53, in S. Haliczer red., *Inquisition and Society in Early Modern Europe* (Beckenham, 1987).
- I.H. Elliott, *Imperial Spain 1469-1716* (Londen 1963).
- H. Kamen, *The Spanish Inquisition. A Historical Revision* (Londen, 1998).
- H. Kamen, *Spain 1469-1714 - A society of Conflict* (New York, 1991).
- A. Gordon Kinder, *Spanish Protestants and Reformers in the Sixteenth Century - Supplement* (Londen, 1994).
- A. Gordon Kinder, *Casiodoro de Reina. Spanish Reformer of the Sixteenth Century* (Londen, 1975).
- M. Ortega Costa, 'Spanish women in the Reformation' p. 93, in S. Marshall red., *Women in Reformation and Counter-Reformation Europe* (Indiana, 1989).
- C. de Reina, *Confession de fe christiana - The Spanish Protestant Confession of Faith*, red. A. Gordon Kinder, (Exeter, 1988).

DEEL II.

Bericht over de Godsdienst bij de Spanjaarden,

overgenomen uit de *Mémoires van Enzinas*,

in het Nederlands verschenen met de titel:

Bericht over de toestand in de Nederlanden en de Godsdienst bij de Spanjaarden,

Vertaald door Ton Osinga & Chris Heesakkers.

Zie voor een digitale versie: www.theologienet.nl. *De Hervorming in de Zuidelijke Nederlanden*

Francisco de Enzinas, de vertaler van het Nieuwe Testament in het Spaans

Francisco de Enzinas werd te Burgos in Spanje geboren, ca 1520. Zijn ouders waren personen van aanzien. In 1540 vinden we hem, zoals destijds veel Spaanse jongens, aan de Hogeschool te Leuven, waar hij in kennis kwam met voortreffelijke aanhangers van de Hervorming, als Albert Hardenberg, Johannes à Lasko en anderen.

Het schijnt dat zijn ouders hem graag de militaire loopbaan hadden zien kiezen, maar hij zelf, en nu vooral in zijn omgang met jonge mannen als de daareven genoemden, gevoelde zich meer tot wetenschappelijke werkzaamheid getrokken en wijdt zich er geheel aan toe.

Intussen gevoelde hij zich naar Duitsland getrokken, vanwaar met de Hervorming ook een nieuw wetenschappelijk leven was uitgegaan. Hij wenste Luther en Melancton van nabij te leren kennen en hield zich verscheiden maanden te Wittenberg op. Melancton had de begaafde en ernstige jongeling spoedig lief. Diens raad volgende, keerde Franciscus, die toen, uiterlijk althans, nog tot de Roomse kerk behoorde, naar Leuven terug, om er zijn vertaling in 't licht te geven.

De grote verdienste van Enzinas bestaat erin dat hij het Nieuwe Testament in het Spaans vertaald heeft vanuit het Grieks. Tot die tijd toe bestond er zo'n vertaling niet, en in zijn hart het verlangen om ook zijn volk met het Evangelie in eigen taal bekend te maken. Stephanus Mierdmans te Antwerpen was de uitgever van Enzinas' Spaans Nieuw Testament. Hij schreef een opdracht: *Opdracht der Spaanse vertaling van het Nieuwe Testament aan Karel V door Francisco de Enzinas*. Antwerpen, 1 October 1543.

TITELPAGINA VAN HET SPAANS NIEUWE TESTAMENT

EL NVEVO TESTAMENTO

De nuestro Redemptory [soto] Salvador
IESV CHRISTO,

Traduzido de Griego en lengua Castellana, por Francisco de Enzinas, dedicado a la Cesarea Magestad.

HABLA DIOS

Iosue. 1.

No se aparte el libro de sta ley de tu boca. Antes con atento animo estudiarasen el sw dia y de noche : para q guardes y hagas conforme a todo aquello que esta en elescrito. Por que enronzes haras prospero tu camino, y te gobernaras con prudencia.

M. D. XL. III.

Enzinas heeft zijn vertaling persoonlijk aangeboden aan de keizer, 23 november 1543. Dit kostte hem zijn vrijheid. Toen hij in Antwerpen verbleef, werd hij plotseling gevangen genomen, 13 december 1543. Hij verbleef geruime tijd bij gelovige broeders, zoals Joost van Uusberghen en Gillis Tielmans. Hun godzalig leven, geduldig dragen van martelingen en hun terechtstelling heeft Enzinas uitvoerig beschreven. Op wonderbaarlijke wijze wist Enzinas te ontsnappen uit de gevangenis op 1 februari 1545.

Na Enzinas' terugkeer in Wittenberg in het voorjaar van 1545 vroeg zijn leermeester Melanchthon hem om op te schrijven wat hij in de Nederlanden had meegemaakt. Enzinas voldeed graag aan dat verzoek. In juli 1545 was hij hiermee klaar.

Op de laatste bladzijde van zijn Memoires schrijft hij aan Melanchton (zijn „tréscher précepteur“) dat hij geboren is „á souffrir, endurer et escrire misères“. Maar deze ellenden verduurt hij gewillig. „*Hier beneden is het niet!*“ ... Eens komt de verlossing: „jusques à ce qu'estains des livre de ceste mortalité, et exemptez du tonte de la cruauté des tyrans, nous soyons parvenus à la gloire de Diene pleine de vraye et parfaicte joye, qui durera à jamais.“

In het volgende jaar kwam van de pers: “De Historia vera de motte sancti viri Joannis Diazii Hispani,” het verbijsterende verhaal van de religieuze broedermoord waarvan Enzinas' vriend Juan Diaz het slachtoffer werd. Een verslag hiervan is door A. van Haamstede in zijn *Martelarenboek* opgenomen.

In 1547 werd zijn broer **Diego Enzinas**, werd in 1547, onder paus Paulus III, te Rome als ketter verbrand. Ook deze gebeurtenis wordt verteld door Adriaan van Haamstede.

(Er verscheen nóg een Nieuw Testament in de Spaanse taal, namelijk van Juan Perzez te Venetië. De Bijbels werden in tonnen gekuipt en verscheept naar Spanje. Juliaan Hernand nam dat gevaarlijk werk op zich. Het koste zijn leven. Zie: **5. Hernandez** bij de martelaren)

Enzinas was ook een fervente briefschrijver. Onder zijn correspondenten treffen we onder andere zijn leermeester Melanchthon aan, maar ook Calvijn, Bucer, Bullinger en Petrus Martyr.

Het leven van Enzinas is één grote zwerftocht genoemd. Hij verbleef niet alleen vaak in Duitsland, maar ook in Zwitserland te Bazel waar hij samen met de drukker Oporinus aan de uitgave van zijn werken werkte. Ook kwam hij regelmatig in de Duitse, vrije rijksstad Straatsburg. In 1548 huwde hij daar de adellijke vrouw, Margaretha Etter, een zuster der echtgenote van Valérand Poullain. In april van dat jaar vertrok het echtpaar naar Cambridge, waar Enzinas Grieks ging doceren.

In het najaar van 1549 keerde Enzinas, later gevolgd door zijn familie, weer naar het vasteland terug. Het gezin vestigde zich te Straatsburg, waar Enzinas zijn leven van schrijven en uitgeven voortzette. Toen in Straatsburg aan het einde van 1552 de pest heerste, stierven Enzinas en kort nadien zijn echtgenote. Hun twee dochtertjes bleven achter.

Publicaties:

ENZINAS, Francisco de, (tr.), *El primero volumen de las Vidas de illvstres y excellentes varones griegos y romanos pareadas escritas primero en lengua griega por el graue philosophe y verdadero historiador Plutarcho & al presente traduzidas en estilo castellano. Por Francisco d'Enzinas*. En [la ciudad imperial de] Argentina: En casa de Augustin Frisio [Sebastian Gryphius? Arnold Birckmann?] a costa del señor Pedro de Porres, mayo de 1551.

ENZINAS, Francisco de, (tr.), *Las vidas de dos illvstres varones, Cimon Griego, y Lvcio Lucullo Romano, puestas al paragòn la una de la otra*. de Plutarcho de Cheronea, 1547.

ENZINAS, Francisco de, (tr.), *Las vidas de los ilustres y excellentes varones Griegos y Romanos*. (nuevamente traducidas en Castellano por Juan Castro de Salinas [Francisco de Enzinas]). Imprimieronse en la imperial ciudad de Colonia: Y vendense en Anuers en casa de Arnoldo Bircman [Birckmann], 1562.

ENZINAS, Francisco de, (tr.), *Todas las decadas de Tito Liuiio Paduano: que hasta al presente se hallaron, y fueron impressas en Latin, traduçidas en romançe Castellano, agora nueuamente reconosçidas y emendadas, y añadidas de mas libros sobre la vieja translacion*. [Colonia Agrippina]: Vendese la presente obra en Anuers [Amberes], en casa de Arnoldo Byrcman [Arnold Birckmann], 1553.

ENZINAS, Francisco de, “Dedicatoria del Nuevo Testamento al Emperador Carlos V”, Edición digital: http://www.iglesiareformada.com/Enzinas_F_Dedicacion_NT.html

ENZINAS, Francisco de, “Der Anfang von Francisco de Enzinas' “Historia de statu Belgico deque religione Hispanica”, Eduard Böhmer (ed.). *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 13 (1892), 346-359.

ENZINAS, Francisco de, *Acta Concilij Tridentini, Anno M.D. XLVI celebrati vnà cum Annotationibus pijs, & lectu dignissimis. Item, Ratio, cur qui Confessionem Augustanam profitentur, non esse assentiendum iniquis Concilij Tridentini sententijs iudicarunt*. Basel: Joannes Oporinus, 1546.

ENZINAS, Francisco de, *Breve y compendiosa institucion de la religion Christiana, necessaria para todos aquellos que con iusto titulo quieren usurpar el nombre de Christo*. Francisco de Elao [Francisco de Enzinas]. [Topeia [Antwerpen?]: Adamo Corvo [Matthias Crom], 1540]. Marcel Bataillon (ed.). Madrid: Fundación Universitaria Española, 1977.

ENZINAS, Francisco de, *Breve y compendiosa institución de la religión cristiana*. Edición, introducción y notas de Jonathan L. Nelson. Serie de Disidentes Españoles del Siglo XVI, no. 1, Colección Ediciones Críticas, no. 8. Cuenca: Universidad de Castilla-La Mancha, 2008.

ENZINAS, Francisco de, *Denkwürdigkeiten vom Zustand der Niederlande und von der Religion in Spanien*. (tr. Edward Boehmer). Bonn: Georgi, 1893.

- ENZINAS, Francisco de, *Dos informaciones: Una dirigida al Emperador Carlos V. i otra, a los Estados del Imperio; obra, al parecer, de Franzisco de Enzinas. Prezede una Suplicazion a D. Felipe II, obra, al parecer, del Dr. Juan Perez. Ahora fielmente reimpressas, i seguidas de vários apéndizes*. En L. Usoz y Río y B.B. Wiffen (eds.), *Reformistas antiguos españoles*, Vol. XII. [San Sebastián: Ignacio R. Baroja, 1857]. Barcelona: Diego Gómez Flores, 1983; Zaragoza: Libros Certeza, 2001.
- ENZINAS, Francisco de, *El Nuevo Testamento De nuestro Redemptor y Salvador Iesu Christo. Traduzido de Griega en lengua Castellana, por Francisco de Enzinas, dedicado a la Cesarea Magestad*. Enueres [Antwerp]: En casa de Esteuan Mierdmanno, 1543.
- ENZINAS, Francisco de, *El Testamento Nueuo de nuestro Senor y Saluador Iesu Christo nueua y fielmente traduzido del original Griego en romance Castellano*. Venecia: Juan Philadelpho, 1556.
- ENZINAS, Francisco de, *Francisci Enzinatis Burgensis Historia de Statu Belgico deque Religione Hispanica*. Francisco Socas (ed.). Stuttgart: Teubner, 1991.
- ENZINAS, Francisco de, *Histoire de l'estat du pais bas, et de la religion d'Espagne*. (tr. François du Chesne [F. de Enzinas]). St. Marie [Geneva]: François Perrin, 1558.
- ENZINAS, Francisco de, *Historia de la muerte de Juán Diaz, por determinación tomada en Roma, le hizo matár su hermano Alfonso Díaz, en la madrugada del sábado 27 iii. m. del año 1546*, en L. Usoz y Río y B.B. Wiffen (eds.), *Reformistas antiguos españoles*, Vol. XXI. [Madrid: J. Martín Alegría, 1865]. Barcelona: Diego Gómez Flores, 1983; Zaragoza: Libros Certeza, 2001.
- ENZINAS, Francisco de, *Historia de statu Belgico et religione Hispanica*. Wittenberg, 1545.
- ENZINAS, Francisco de, *Historia vera de morte sancti viri Ioannis Diazii Hispani, quem eius frater germanus Alphonsius Diazius, exemplum sequutus primi parricidae Cain, velut alterum Abelem, refariam interfecit*. Per Claudium Senarclaeum (i.e.: F. de Enzinas). Basel: Joannes Oporinus, 1546.
- ENZINAS, Francisco de, *La Chasse aux Luthériens des Pays Bas. Souvenirs de Francisco de Enzinas*. Albert Savine (ed.). Paris: Louis Michaud, 1910.
- ENZINAS, Francisco de, *Les Mémoires de Francisco de Enzinas traduit pour la première fois depuis le 16e siècle du texte original*, (tr. J. de Savignac). Brussels: Librairie Encyclopédique, 1963.
- ENZINAS, Francisco de, *Los Prouerbios de Salomon declarados en lengua Castellana conforme à la verdad Hebraica*. En Leon [i.e. Strasbourg]: En casa de Sebastian Grypho [Gryphius] [i.e. Agustin Fries and Arnoldo Birckmann], 1550.
- ENZINAS, Francisco de, *Mémoires anonymes sur les troubles des Pays-Bas, 1565-1580*. J-B-F. Blaes (ed.). Nendeln, Liechtenstein: Kraus, 1977.
- ENZINAS, Francisco de, *Mémoires de Francisco de Enzinas: texte latin inédit, avec la traduction française du XVIe siècle en regard, 1543-1545*. 2 vols. Ch.-Al. Campan (ed.) [Bruxelles: Muquardt, 1862]. Nendeln, Liechtenstein: Kraus, 1977.
- ENZINAS, Francisco de, *Memorias. Historia del estado de los Países Bajos y de la religión en España*. (tr. Adam F. Sosa.) Buenos Aires: La Aurora, 1944.
- ENZINAS, Francisco de, *Nuevo Testamento*. Edición conmemorativa del Cuarto Centenario 1543-1943. Buenos Aires: La Aurora, 1943.
- ENZINAS, Francisco, *Epistolario*. (tr. Ignacio J. García Pinilla). Genève: Droz, 1995.
- ENZINAS, Francisco, *Memorias. Informe sobre la situación en Flandes y la religión de España*. (tr. y notas, Francisco Socas Galván). Madrid: Ediciones Clásicas, 1992.

Diego Enzinas is Jaime Enzinas, broer van François

- ENZINAS, Diego de, "Cartas a Martin Luther, Rome, 24 December 1545", en G. Buschbell (ed.), *Reformation und Inquisition in Italien um die Mitte des XVI Jahrhunderts*. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1910, pp. 292-293.

Bericht over de Toestand in de Nederlanden en de Godsdienst bij de Spanjaarden.

1. Bericht over de geloofsvervolging in Spanje

In Deel IV vertelt Enzinas het bezoek in de gevangenis te Antwerpen van twee hovelingen

Hoofdstuk 66.

Tussen al die mensen die me tot mijn verrassing kwamen opzoeken, waren twee hovelingen, een van Spaanse afkomst en de ander kwam uit Bourgondië. Geen van beiden had ik ooit eerder gezien, maar voor zover ik dat uit hun beider woorden kon opmaken, merkte ik wel dat zij van veel kwesties goed op de hoogte waren en dat zij, begaafd met een bijzonder scherpe kijk op de dingen, behoorden tot diegenen die absoluut niet afkerig waren van de boodschap van de ware godsdienst. De Spanjaard opende het gesprek met mij in het Spaans, dat de Bourgondiër goed verstond.

Begroeting

"Francisco, ook al heeft tot nu toe geen van ons tweeën u ontmoet, wij hebben allebei wel veel over u gehoord en ik ken uw ouders en verdere familie ook privé. Daarom vond ik allang dat ik, zowel om hunnent- als om uwentwille, aan u mijn genegenheid moest komen betuigen en u omarmen. Was het ons maar mogelijk u in een wat vrijere omgeving van onze gevoelens jegens u te laten blijken! Dan zou u pas goed merken hoe gretig wij de verplichtingen van de ware beschaving zouden nakomen. Ofschoon onder deze zo benarde en bijna uitzichtloze omstandigheden de hoop op een plezierig en ongedwongen gesprek ons oog en ons hart volstrekt ontzegt lijkt, zijn wij echter nu toch hier bij u, in de eerste plaats om u van harte onze hulp aan te bieden en ons te uwer beschikking te stellen en vervolgens om de naargeestigheid van dit lokaal door onze aanwezigheid en conversatie weg te nemen. Indien wijze mannen verkondigen dat het gesprek het geneesmiddel bij uitstek is voor een kwijnend en treurend hart, hoeveel te meer genoeg zal een gesprek met trouwe vrienden u dan kunnen bereiden in deze hachelijke tijd, nu men bij de mensen geen deugd, in de deugd geen hoop, in de vriendschap geen trouw kan vinden, aangenomen al dat die er onder andere omstandigheden ooit wel waren.

Onze hoop is daarom dat het gesprek met ons u niet alleen welkom en aangenaam zal zijn maar ook nuttig en nodig. Want wij kennen uw belangrijkste vijanden en hebben gehoord welke strikken ze voor u hebben gespannen. En zelfs al blijft onze hulp daartoe beperkt, u zult zeker gediend zijn met een waarschuwing onzerzijds voor de plannen en de streken die zij onder elkaar beramen. Juist omdat we van alles zo goed op de hoogte zijn en zij tegen ons niet zo gauw verdenking koesteren, kunnen we dat des te gemakkelijker doen. Och Francisco, had u toch op de een of andere manier althans een vaag vermoeden kunnen hebben van het verraad en bedrog waartoe ik wist dat die monnik (ik bedoel de biechtvader van de Keizer) in staat was! Ik kan me niet voorstellen dat u dan aan dat gesprek met hem zoudt zijn begonnen. Maar ik zie dat het lot van uitmuntende deugd en vroomheid is dat men meedogenlozer door eerloze onverlaten niet list en bedrog wordt tegengewerkt naarmate men met meer inzet het pad van de deugd en de ware godsvrucht volgt. Van de manieren en streken die deze bedrieger van een monnik thans aan het hof praktiseert en met behulp waarvan hij aan dat ambt is geraakt, wil ik u graag enig idee geven.

Maar ik wil eerst van u horen of ik me hier in alle vrijheid kan uiten om te vermijden dat ik me onvoorzichtig gedraag en het risico te groot wordt. Ik zal als de verteller optreden met dien verstande dat het ieder van u beiden niettemin vrijstaat mij te onderbreken. Dus, als u bemerkt dat ik afdwaal, roept u mij dan alstublieft terug, of bijgeval u vindt dat mijn mening absoluut niet door de beugel kan, voelt u zich dan vrij een betere te opperen. Dat u dat doet, vind ik niet alleen goed, ik verzoek het u ook met aandrang."

Antwoord van Enzinas

Ik antwoordde: "Doorluchtige heren, ik ben u er zeer erkentelijk dat u zo attent bent mij, een onbekende, die in de droevigste omstandigheden is terecht gekomen, in deze wrange tijd te willen bezoeken. En ik zal u nog veel erkentelijker zijn voor ons gesprek en voor de troost die u me brengt. U kunt dat gesprek met mij naar eigen goeddunken laten verlopen en veel vrijer dan ik dat bij onze monnik durfde. Het zal ook veel veiliger en minder gevaarlijk zijn hier op bezoek te komen en hier over alles vrijelijk te spreken dan ik kon tijdens het behoedzame gesprek dat ik in dat heilige, aan het vrome monnikenleven gewijde, klooster had.

Want mijn medegevangenen, in grote meerderheid bijzonder vriendelijke lieden, verstaan onze taal niet en als ze die wel verstonden, zouden ze, voorzover ik hen kan beoordelen, er geen aanstoot aan nemen, als u vrijuit spreekt. Bovendien, u hebt aan ons, om nu ook maar namens meneer hier te spreken, aandachtige en leergierige toehoorders. Tot slot, wij zullen de vrijheid benutten die u ons laat om uw uiteenzetting te onderbreken, wanneer er iets aan de orde komt dat ons begrip te boven gaat of om enige verduidelijking lijkt te vragen."

Hoofdstuk 67: Het wegnemen van de achterdocht

Daarop reageerde hij weer: "Ik ben nog maar over één ding bezorgd en die zorg zal ik u, voordat ik u mijn verhaal doe, kort uiteenzetten, om uw achterdocht weg te nemen, mocht u naar aanleiding van ons bezoek of ons gesprek achterdocht hebben gekregen. U moet namelijk niet denken dat wij in hetzelfde slijk zijn blijven steken als onze landgenoten of dat wij met hetzelfde sop zijn overgoten als zij, ook al weet u nu dat de een een Spanjaard en de ander een Bourgondiër is en zou het er daarom de schijn van kunnen hebben dat ieder van ons het aangeboren bijgeloof of de goddeloosheid van zijn volk van huis uit heeft meegekregen. Dank zij aan God, die met het licht van zijn hemelse leer onze ogen en ons verstand heeft willen verlichten zodat wij duidelijk zagen in wat voor duisternis onze landgenoten verkeerden en ons voornamen een andere, meer gezuiverde leer te volgen.

Om met mezelf te beginnen, u moet weten dat ik dezelfde man ben in wiens naam landgenoten uit Antwerpen u vaak om het Nieuwe Testament hebben gevraagd. U hebt dit boek toen opgestuurd waarvoor ik u erg dankbaar ben en, als God wil, zal ik mijn best doen u daadwerkelijk te laten merken dat u deze weldaad niet hebt bewezen aan een man die niet weet wat dankbaarheid is. Het is juist dat ik twintig volle jaren aan het hof van de Keizer en dat van koning Ferdinand heb doorgebracht en dat zij in al die tijd geen veldtocht hebben ondernomen waaraan ik niet heb deelgenomen. Het lijkt dus niet onaannemelijk dat ik te midden van zoveel wapengekletter en hoorngeschal nauwelijks enige tijd over had om de stem van God te horen. Niettemin heb ik door Gods genade altijd erg veel hart gehad voor de studie van de godsdienstleer en heeft niets mij zoveel pijn gedaan als het gemis aan degelijke studieboeken in onze taal en mijn eigen gebrek aan kennis van het Latijn, waarmee ik me heel de godsdienstleer eigen had kunnen maken.

Wat ik echter aan kennis heb verworven, dank ik in de eerste plaats aan Gods goedgunstigheid en voorts aan een aangeboren begaafdheid waardoor ik de waarheid die men mij voorhoudt, gemakkelijk als zodanig herken en, eenmaal herkend, moeiteloos aanvaard en tenslotte aan mijn omgang met de Duitsers. Ik heb namelijk lang in die streken gewoond, hun taal geleerd, enkele van hun boeken gelezen en geluisterd naar preken van ontwikkelde predikanten. Van de gesprekken met hen en van hun levenswijsheid ben ik van lieverlede heel wat wijzer geworden. Het heeft mij al die tijd bijzonder verdriet gedaan te moeten constateren dat de stem van de eeuwige God uitsluitend uit ons vaderland als het ware verdreven en verbannen is, terwijl ik deze in de overige gewesten van de christelijke wereld helder hoorde klinken.

Doch genoeg over mijzelf. De rest komt u vanzelf te weten uit onze gesprekken en onze omgang, waarvan ik hoop dat die blijvend zal zijn. Wat u echter in mijn verhaal mogelijk mocht missen, maakt deze heer uit Bourgondië, die met mij meegekomen is, ruimschoots weer goed. Want hij is een buitengewoon gestudeerd mens, in alle schone en met name de gewijde letteren, en hij is zo op u gesteld dat hij nog niet van u had gehoord of hij wenste niets liever dan u een bezoek te brengen en met u over een groot aantal onderwerpen van gedachten te wisselen. We zijn hier dus bij u om u te laten weten dat u altijd op onze hulp kunt rekenen en om uw hart, dat wel neerslachtig moet zijn vanwege de nauwe cel waarin uw lichaam zit opgesloten, door het gesprek met ons weer enigszins op te vrolijken.

Maar, Francisco, zo met wensen van deze soort al iets te bereiken valt, was het maar zo gelopen, zoals ik eerder al wenste, dat u mijn gevoelens ten opzichte van u ergens anders had leren kennen of dat ik u nog had ontmoet kort voordat u zich waagde in het hol van de verdorven en verraderlijke monnik. Als ik zijn verraad, bedrog, ontrouw en oplichting zou willen vertellen, dan zou ik aan deze hele dag nog niet voldoende hebben.

Portret van Pedro de Soto, uit de mond van de Spaanse edelman

Hij is bijna uw streekgenoot (nota bene!) van lage en bedenkelijke komaf en hij blinkt alleen uit in bedriegerijen, verraad en bijgelovigheid. In die kunsten is hij zo bedreven dat hij niet slechts de hele hofhouding met listige kunstgrepen in zijn netten heeft verstrikt, maar hij houdt ook de Keizer zelf in zijn ban. Hij is van helemaal beneden hogerop gekropen en hoewel nog jong, is hij, als het op uitdenken en bedrijven van wandaden aankomt, een vreselijk verdorven oude rot, die zich op geen andere verdienste kan laten voorstaan dan op het bedrog van zijn monniken en op zijn eigen bijgeloof.

Na het overlijden van de vorige biechtvader, die twee jaren geleden stierf, heeft hij de positie gekregen die hij thans bekleedt hoewel hij achter de ploeg het beste op zijn plaats zou zijn. Sinds hij die waardigheid heeft verworven, weet hij in zijn ambtsuitoefening geen maat te houden, zoals zo vaak gebeurt bij mensen van geringe komaf die onverwacht en onverdiend uitsluitend door een gril van de blinde Fortuna hoge ambten verwerven. En omdat een met veel zwier gebracht vertoon van bijgeloof, wat hem op het lijf is geschreven, op eenvoudige mensen nu eenmaal diepe indruk maakt, met name op hen die geen degelijk (godsdiensonderricht hebben genoten, en de schurk dit doorhad, heeft hij niet alleen met animo en aandacht de hem aangeboren begaafdheid om de mensheid om de tuin te leiden in zijn langdurige praktijk verstevigd maar in zijn doortrapte sluwheid deze natuurlijke neiging ook nog van dag tot dag op een hoger peil gebracht.

U hebt nu gehoord met welke kundigheden hij deze functie heeft bereikt en hoe hij de uitoefening van die kundigheden, waarin hij buitengewoon bedreven is, met een zekere sluwheid verfraait en bijschaaft. Nu krijgt u te horen hoe hij de algemene sympathie weet te behouden en de besluitvorming van de hoge heren volledig naar zijn hand zet. Om te beginnen heeft hij door de roep van zijn geleerdheid en heiligheid de groten aan het hof, van hoog tot laag, volslagen gek gemaakt. Zelfs de Keizer heeft hij met zijn toverdrankje, om geen erger woord te gebruiken, dronken gevoerd. Een mens kan zoiets toch niet zonder tranen vertellen. Ik houd nu de ergste schanddadens voor me; je hoeft er maar aan te denken, of je raakt al van streek.

Maar hoe groot zijn geleerdheid en werkelijke belesenheid is, kan zelfs een kind beoordelen. Een talenkenners zullen ze hem zeker niet noemen. Op het stuk van de godgeleerdheid echter, waarin hij zichzelf juist een geweldige uitblinker vindt, heeft hij zoveel geleerd, dat u, als u eens een paar preken van hem hoorde, zoudt menen dat u van de kansel geen theoloog hoort maar een beschonkene of iemand die van de duivel is bezeten, die staat te razen in een theater waar de mensen door het dolle heen zijn of zelfs in het koor van de Furiën. En toch, het mag dan een echte oplichter zijn, hij krijgt veel bijval en schrijdt opgeblazen van waanwijsheid voort, alhoewel op onze scholen waarachtig geen kind zit dat niet meer weet dan die tierende magister.

Voorts heeft hij — en dat is het ergste en het meest betreuenswaardige — het geweten van onze voortreffelijke Keizer in zijn greep, onderwerpt het aan zijn wrede beulswerk en pijnigt het met een acuut werkzaam vergif. Als dat geweten voor het blote oog zichtbaar zou zijn, dan zagen we werkelijk een slachtoffer dat meer wonden vertoonde dan welke schare gesneuvelden uit de Franse oorlog ook. Het is werkelijk een jammerlijke tirannie, die de schandelijke zwendelaar met zijn van talloze godslasterlijkheden trillende bliksems zich aanmatigt over het geweten van de allergenadigste vorst. Hij nadert hem met een gezicht waar de geveinsdheid en de hypocrisie vanaf druipt, het hoofd tussen de schouders, zijn monnikskap tot over zijn ogen, bedeesd naar de grond kijkend en met gevouwen handen, zodat je, als je zijn uiterlijk beziet, echt gelooft dat het een man is die aan de wereld verzaakt heeft, op al het aardse neerkijkt, slechts de zaken des hemels overdenkt en zelfs geen vlieg kwaad kan doen, gesteld al dat hij dat zou willen. Hij doet langzaam zijn kap af en formuleert dan plechtstatig een korte begroeting met een overdreven inachtneming van het protocol.

Daarna brengt hij zijn bijzondere talenten in het geweer en alsof hij is neergedaald uit de hemel waar hij met de onsterfelijke goden heeft getafeld, begint hij uiteen te zetten wat hem door Jupiter zelf, de vorst der goden, is geopenbaard. Hij spreekt langzaam en duidelijk zodat zijn kunstig bedacht bedrog des te beter in het hart van de toehoorder kan doordringen en daar wortel schieten. Hij brengt de Keizer zijn voorvaderlijke godsdienst in herinnering en geeft hoog op van diens toewijding en vroomheid. Op dat moment begint hij te zuchten en soms een traan te plengen, wanneer hij begint te jammeren over het godsdienstig verval en de gehavende waardigheid van de kerk. Hij vermaant de Keizer en bezweert hem om de weg die zijn voorgangers hebben bewandeld en die hij tot op heden met veel succes zelf is gegaan, te vervolgen, voor vrede en rust in zijn gewesten te zorgen en de oproerkraaiers te bestrijden en te verdelgen, enz., enz., enz.

Als hij zich met deze gehuichelde ingetogenheid stilaan een entree heeft verschaft, komt hij met de emoties op de proppen en brengt al het geschut in stelling dat de razende satan hem gewoonweg inblaast. Hij belaagt het gemoed van de Keizer, stoekt alle hoge functionarissen op tot haat tegen de hemelse leer en probeert met bijna

eindeloze leugens de stem van God te misvormen en het licht van de heilsleer te doven, dat door Gods toedoen in onze dagen weer voor ons is ontstoken.

Hij werkt in op de gemoederen der vorsten om de wapens tegen de Duitsers op te nemen en hij beweert dat God hun zijn gunst zal onthouden of dat niets wat zij ondernemen succesvol kan zijn, indien zij niet eerst de lutheranen, door hem afvalligen genoemd, te vuur en te zwaard verdelgen. En hij weet van geen ophouden zolang hij de Keizer en de overige vorsten met zijn ophitsende betogen nog niet helemaal voor zijn standpunt heeft gewonnen of tenminste zo heeft bewerkt dat zij een haat jegens de zuivere leer gaan koesteren. Indien hij merkt dat zij aarzelend staan tegenover vervolging en wreed optreden of te langzaam aan zijn verlangens gevolg geven, bestookt hij de Keizer opnieuw en maant hij deze rechtstreeks aan tot zorg voor zijn zieleheil, tot berouw en tot de biecht, waarin hij het voor het zeggen heeft. In die oorbiecht laat hij geen enkel middel onbeproofd en schuwt hij geen effectbejag teneinde het gemoed van de Keizer, die van nature kalm en bedachtzaam is, te bewegen tot wrede actie jegens de godvruchtige lidmaten van Christus, tot verdelging van de kerk van God en het vergieten van christenbloed. Hij neemt daarbij zijn toevlucht tot het dreigen met Gods toorn, beloften van succes, bedrog of de verschrikkingen van de duivel. De wrede moordenaar is immers pas tevreden wanneer hij met christenbloed overdekt is.

Hoofdstuk 69

Als de Keizer na dit alles zijn eigen gematigde instelling trouw blijft of de monnik hem ziet weifelen, dan dreigt deze de weifelende Keizer met zijn banbliksem en zegt: 'Keizerlijke Majesteit, ik ben op deze plaats door God aangesteld om te zorgen voor het geweten van Uwe Majesteit, dat wil zeggen, van de monarch die God op de hoogste trede van waardigheid heeft gesteld, als verdediger van zijn kerk en wreker van het ongeloof. Bovendien is mij, zoals Uwe Majesteit zeer goed weet, als priester Gods van Godswegen de macht gegeven om te binden en te ontbinden, om de zonden te vergeven of toe te rekenen, conform de tekst 'en wat gij op aarde binden zult, etc'. Ik heb Uwe Majesteit voor het aangezicht van God en van zijn heilige engelen voorgehouden wat meer dan noodzakelijk is voor het heil van de staat, het nut van de kerk en de aan u verstrekte opdracht. Indien Uwe Majesteit in een belangrijke kwestie als deze, waarbij het welzijn van het christelijke gemenebest op het spel staat, halfslachtig optreedt of niet erin bewilligt dat dit vuilnis uit de kerk van God wordt verwijderd, kan ik u niet de absolutie geven. Ik mag de mij van God gegeven macht niet misbruiken.'

Bij de woorden 'kan ik u niet de absolutie geven', waant de goedhartige Keizer zich al in het diepst van de onderwereld neergestort omdat hem de absolutie wordt geweigerd. Maar de monnik laat zich niet overhalen om de absolutie te geven voordat hij de Keizer volledig murw heeft gemaakt en hem niet meer en niet minder heeft afgetroggeld dan de uitspraak dat er een onderzoek tegen de verdachten moet worden ingesteld en dat allen de doodstraf moeten krijgen. Gaat u bij uzelf nu maar eens na welke wrede wonden zo in het geweten van de allergenadigste Keizer worden geslagen. Met de toezegging van de Keizer ging de monnik naar Granvelle, die in het landsbestuur de voornaamste man is. In de handen van de monnik is deze een willoos werktuig en hij handelt in zaken als deze uitsluitend op diens aanwijzingen. Menigeen hij het hof durft te beweren dat die twee met een geweldig hechte band aan elkaar vastzitten, zodat Granvelle bij de vervolging van de christenen de aanwijzingen van de monnik opvolgt en omgekeerd de monnik bij de Keizer over het aanzien en de waardigheid van Granvelle en de zijnen waakt en diens zonen posten van eer en

aanzien laat bezorgen. Voorbeelden van die band en als het ware het rendement daarvan, zien

e met eigen ogen vóór ons. Want men beweert dat in onze gewesten een vervolging in gang is gezet als er sinds mensenheugenis nog nooit is geweest. En daaraan zal geen einde komen vooraleer nog een immense hoeveelheid christenbloed is vergoten. Daar staat dan anderzijds tegenover dat de monnik, om Granvelle voor die dienst een wederdienst te bewijzen, onlangs diens zoon, de bisschop van Atrecht zelfs met instemming van de Keizer, tot aartsbisschop van Valencia heeft benoemd. Deze waardigheid zou hij ook nu nog bekleden, als de Spanjaarden een buitenlander niet onacceptabel hadden gevonden. Want, voor het geval u het niet weet, het is aan het hof sinds jaar en dag vaste praktijk, dat bij het vergeven van alle bisschopsambten de wil van de monnik niet minder zwaar Weegt dan het standpunt van de Keizer. De monnik beveelt immers bij de Keizer degene aan die hij tot die waardigheid verheven wil zien en wel zo dat hij wie hij maar wil moeiteloos tot de bisschoppelijke waardigheid kan verheffen, doch degene van wie hij dat niet wenst, ook al is die dit ambt meer dan waardig, naar goeddunken kan laten vallen.

Als u dit hoort, vraagt u zich wellicht af hoe de monnik zo machtig is geworden of waarom hij, in zo'n machtige positie, niet op een bisschopsambt voor zichzelf last. Maar die verbazing zal zeker verdwijnen zodra u de trucs en de geslepen politiek van de monnik doorziet. Want hij staat bij de Keizer juist zo in de gunst doordat hij, zoals ik heb gehoord, het aanbod van een bisdom heeft afgeslagen. Dat heeft hij alleen maar laten lopen, omdat hij wat beters op het oog heeft. Trouwens hij heeft nu ook al veel meer. Want u vindt toch ook dat de schat die hij nu bezit, nu hij de Keizer, die het gezag over de bisschoppen heeft, geheel heeft ingepalmd en over diens wil een ongehoord tiranniek bewind voert, veel meer waard is dan wanneer hij in een of ander klein en onaanzienlijk stadje alleen maar bisschop zou spelen? Overigens, voor zover ik vermag te vermoeden, heeft hij zijn zinnen gezet op het pausschap. Wat dunkt u na dit alles van onze monnik? Hoe zal het bestuur over de kerk naar uw mening eruit komen te zien, wanneer zaken van algemeen belang afhangen van de nukken van één ontaarde monnik?

Ach Francisco, ik herhaal het nog eens, was ik maar eerder uw raadgever geweest of had u mij maar gesproken voordat u naar het onderhoud met die monnik ging! Ik zou denken dat een gesprek met mij genoeg gewicht in de schaal gelegd zou hebben om u ervan te weerhouden u argeloos in zo'n riskante situatie te begeven, waarvan u de gevolgen nu ondervindt. Ik ben bang dat de monnik nog veel groter onheil in het schild voert en op een bloedige verwoesting van de kerk van Christus uit is. Want naar ik als vaststaand feit heb horen vertellen, heeft hij de Keizer al murw gemaakt en belaagt hij dagelijks Granvelle en alle anderen die regeringsverantwoordelijkheid dragen om in deze gewesten een vervolging te beginnen zoals, te oordelen naar de getroffen voorbereidingen, naar mijn mening sinds de schepping van de mensheid nooit is vertoond."

Hoofdstuk 70. *Bevestiging door Enzinas*

Ik had naar alles aandachtig geluisterd en toen hij uitgesproken leek, antwoordde ik: "Ook ik had graag gewild dat God mij had vergund wat u, fijngevoelige vriend, mij aan het slot toewenste. Dat zou ongetwijfeld mijn redding zijn geweest, indien dat ons toen evenzo moeiteloos had kunnen gebeuren als we dat nu zonder enig gevaar te lopen kunnen wensen. Overigens, ik heb met verwondering naar uw uiteenzetting over

de monnik geluisterd, want alhoewel ik zelf zijn bedriegerijen aan den lijve heb ondervonden, had ik toch absoluut niet door dat deze een dieptepunt in de boosheid bereikt hadden in een reeds zo hoge en laakbare mate als nu, naar ik van u begriip, het geval is.

En toen ik u uitvoerig over de goddeloosheid en oplichterij van onze monnik hoorde vertellen, maakte ik bij mij zelf in stilte een vergelijking met de onvoorstelbare vroomheid en de bewonderenswaardige rechtschapenheid, gepaard aan de grootst mogelijke bescheidenheid, van de man die u hier bij ons ziet staan" - bij toeval kwam mijn vriend Gilles bij ons, die, hoewel hij onze taal volstrekt niet kende, toch vriendelijk keek en luisterde naar deze heren, van wie hij aannam dat het mijn vrienden waren — "want om over die monnik verder niet meer te zeggen dan wat voor zichzelf spreekt, er is toch niemand, denk ik, zo bot of zo gespeend van gezond verstand dat hij niet moeiteloos begriipt dat deze een bezetene is of door de geest van de Furiën wordt gedreven.

Ik zal echter niet in stilte voorbij gaan aan wat mij gisteren overkwam zodat u ziet dat het oordeel van anderen over deze monnik niet slecht overeenstemt met uw gevoelen. Gisteren had ik hier bezoek van een voornaam lid van de hofhouding van de Keizer, een burger van Brussel, die me vertelde dat hij de monnik een en andermaal had bezocht in verband met bepaalde zaken, die zowel met mijn proces van doen hadden als met dat van anderen. Daar hij geen Spaans kende en de monnik geen Frans, spraken ze Latijn met elkaar. Hij beweerde dat hij meteen bij het eerste onderhoud deze monnik op twee eigenschappen had kunnen betrappen: ten eerste dat hij uit het gesprek afleidde dat de man uiterst ongeletterd was en geen Latijn kon spreken zonder om de haverklap tegen de regels van de grammatica te zondigen, en vervolgens dat hij aan diens hardvochtige blik en aan heel zijn gezicht en houding kon zien dat hij een verrader en bedrieger was. Met nadruk zei hij mij dat hij me was komen bezoeken uitsluitend om me de les te lezen vanwege mijn traagheid van begrip omdat ik deze in het oog springende eigenschappen van de monnik niet bij eerste oogopslag had kunnen onderkennen.

Ik gaf zelf grif toe dat ik traag van begrip was geweest omdat ik niet had kunnen doorzien wat voor ieder ander zonneklaar was, ofschoon ik wel duidelijk had kunnen merken dat de man volstrekt ongeletterd was en niet eens de regels van de schoolgrammatica beheerste, zoals ik direct had kunnen merken toen ik hem college hoorde geven. Ik was er ook wel op verdacht dat hij vol bijgeloof zat, zoals je kunt verwachten bij een dominicaan en dan ook nog een Spaanse, een woord dat een bijzondere geladenheid schijnt te hebben en veel meer en luisterrijker kloosterlijke deugden lijkt te omvatten dan wanneer het over monniken van andere volken gaat. Maar dat bij deze monnik een zo grote mate van verraad, van bedrog en van bedroevende goddeloosheid het compleet voor het zeggen had, dat had ik zelfs niet kunnen vermoeden. Ik ben er echter zeker van dat u, als u kennis neemt van de onvoorstelbare gaven van God die hier bij onze vriend Gilles zo schitterend uitkomen, hem in hogere mate onze eer en lof waard zult achten dan de mate waarin deze monnik naar uw oordeel - zeer terecht! - onze afkeuring verdient."

De hovelingen stellen belang in Gilles

Hij zei daarop: "Maar alstublieft, Francisco, doet u die moeite en legt u ons uit wat voor een man hij is. Want wij hebben niets bijzonders om handen en iets aangenaams dan dit gesprek kan ons niet te beurt vallen. Wij denken ook dat het u genoeg zal doen u deze man nog eens voor de geest te halen; we merken dat hij door u bijzonder wordt geapprecieerd en dat u door hem met grote zorg wordt omringd. Hij houdt zijn

ogen immers niet van u af, alsof hij u op uw minste of geringste wenk van dienst wil zijn."

Ik antwoordde: "En ik houd me ook veel liever met dit onderwerp bezig dan de bedriegerijen van de schaamteloze monnik aan te moeten horen of te moeten vertellen. Ik zou echt dolgelukkig zijn als ik van dat verwerpelijk wangedrocht nooit ook maar had gehoord."

Zij zeiden: "Ook wij hebben meer dan genoeg van al die schanddaden en wilden eigenlijk van dat thema verder ontslagen worden, ofschoon hij absoluut niet het enige misbaksel is dal wij aan het hof de kost geven — het is maar dat u het weet — en denkt u nu niet dat deze uitsluitend onder de Spanjaarden worden aangetroffen. De koppen van het monster zijn talrijk, bijna ontelbaar, met het gevolg dat als dit monster uitgeschakeld is, een nieuwe veelkoppige Lerna te voorschijn komt. Maar daarover gaan we het niet hebben alvorens u ons weer wat hebt opgemonterd met een onderhoudende schets van onze vriend Gilles. Wat verhindert ons immers om hem, van wie wij weten dat hij uw vriend is, onze vriend te noemen?"

Hoofdstuk 71.

Ik begon: "Luister, waarde heren, naar wat ik van Gilles vind. U kunt over geen enkele Spanjaard iets vertellen dat zo ontluisterend is of het wordt overtroffen door de mate van deugdzaamheid van deze heilige man. Zelfs die voorvechter en biechtvader (die ik 'honoris causa' vermeld) is naar mijn mening door zijn wandaden geestelijk niet in die hoge mate misvormd als de mate, waarin zo dadelijk naar uw oordeel onze vriend Gilles door God op wonderbaarlijke wijze met gaven van bewonderenswaardige deugd en diepe godsvrucht toegerust en overladen zal blijken te zijn."

Hierna heb ik hun van de deugden van Gilles die ik bij hem als meest in het oog springend beschouwde, verhaald en hen aangespoord met dat nuchtere verhaal van mij niet tevreden te zijn, omdat ik zag dat ik hun daarin deze deugden net zomin zo kon vertellen als deze dat verdienen als wanneer ik de laarzen van Hercules aan een kind zou willen aanpassen. Ik heb hun aangeraden zelf met hem te praten en de stem van die man Gods aan te horen om zich zo een betrouwbaar idee van zijn nobele inborst te kunnen vormen. Dat deden ze met veel toewijding en toen ze eenmaal uitgebreid met hem hadden gesproken, kostte het hun geen moeite meer te zien dat ik in mijn verslag zijn lof buitengewoon onbeholpen had gezongen en dat alles wat ik over Gilles had gezegd diens perfectie in de deugd niet kon benaderen. Daarna wendden ze zich weer tot mij en zeiden: "Omdat we zien dat het bijna tijd voor het middagmaal is, nemen we nu afscheid van u, Francisco, met dien verstande dat we straks weer bij u terugkomen."

Enzinas nodigt hen op het middagmaal

Ik zei hun daarop: "U wilt dat misschien omdat deze omgeving u tegenstaat of omdat u wilt zien of uw vrijheid hier gevaar loopt en of onze poort nog wel net zo voor u openstaat wanneer u naar buiten gaat als zij zich bij uw binnenkomst voor u opende. Zit daar echter niet over in en zet de verschrikkelijke gedachte dat het met uw vrijheid gedaan zou zijn, van u af; dat benauwt bij uitstek degenen die hier echt opgesloten zitten. Weet dat u hier bij mij precies zo vrij bent als in uw eigen woning. Maar onze situatie is volstrekt anders. Want als wij eenmaal met een wat al te groot gemak door onze kostvrouw zijn binnengelaten, krijgen wij met geen bidden of smeken meer van haar gedaan dat wij weer de vrije buitenlucht in mogen. Voor u echter, of u nu komt of gaat, zal ze zonder enig bezwaar de deur opendoen."

Dus, als het u niet tegen de borst stuit met gevangenen te tafelen en als u onze accommodatie Met te primitief vindt, dan eten we samen om mij, die nog behoorlijk van streek ben, met uw gezelschap en aanspraak een beetje op te beuren. En als er hij zoveel ellende nog een aardigheidje of wat scherts af kan, dan moest u ook mijn kostvrouw, die u daar ziet en die altijd vrolijk en voor een grapje in is, eens vragen of zij liet voor één keer goedvindt dat ik met u een stukje ga wandelen, alhoewel ik bang ben dat u zich die moeite tevergeefs getroost."

Zij antwoordden: "Wij hebben er geen bezwaar tegen om samen te eten, wij staan ook niet op een luxueuze accommodatie en we zijn niet bang dat ook wij van onze vrijheid beroofd worden. Mocht dat toch gebeuren, dan zouden niet alleen onze gedachten vrij blijven maar zouden we bovendien hier in dit gezelschap, waar we dan met name van de omgang met u en Gilles kunnen blijven genieten, onze gevangenschap niet zo ondraaglijk en verwerpelijk vinden. We willen u daarom graag gezelschap blijven houden, al was het maar om u wat op te vrolijken en ook om bij uw kostvrouw een goed woordje voor u te doen. Alhoewel, ik ben bang dat we wel goed zijn als sprekers maar niet als smekers. Doch daar is zij zelf!? "Hoor eens, mevrouw," zo spraken zij haar aan "als u het goedvindt, blijven we bij u eten, op voorwaarde echter dat u toestaat dat Francisco met ons wat gaat wandelen. Hij zal op zijn erewoord voor het avondeten weer terug zijn."

Zij antwoordde: "Ik beleef echt geen genoeg aan de ellende van de gevangenen die hier zitten en zou veel liever zien dat Francisco in vrijheid werd gesteld. Daarentegen beleef ik bijzonder veel genoeg aan de omgang niet hem en ik heb niet zo'n hekel aan hem dat ik hem weer zo vlug bij mij wil weggagen. Het is overigens niet fatsoenlijk van u om iets van mij te verlangen dat zonder groot risico voor mij gewoonweg niet mogelijk is. U kunt veel eenvoudiger hier bij hem blijven. Dat u zulks doet, sta ik niet alleen toe, ik vraag het u ook met nadruk. Ik ga voor u een flink haardvuur aansteken en maak te uwer ere een wat royalere maaltijd klaar. Er wordt ook een uitgelezen wijn op tafel gezet zodat deze man wat kunt opbeuren. Sinds hij hier is, hebben we bijna geen woord uit hem kunnen trekken dat niet van een gestrenge ernst getuigde. Ik vond hem in ieder geval altijd ernstiger dan eigenlijk bij zijn jonge jaren paste."

Daarop antwoordden zij haar: "Laten we doen zoals u zegt maar dan alstublieft wel zo dat wij de vrije buitenlucht weer kunnen inademen op ieder moment dat we dat willen!"

"Daar bent u volkomen vrij in." En zo gingen we aan de maaltijd die met genoeglijke praat snel voorbij was. Toen de maaltijd tenslotte achter de rug was, begaven we ons weer naar het vertrek waar ons gesprek zich eerder die dag ook had afgespeeld. Toen begon onze Spanjaard met zijn verhaal:

2. De Spanjaarden en hun gebreken en dwalingen

Hoofdstuk 72

"U hebt nu het en ander over onze monnik gehoord, van wiens verraderlijke praktijken, zelfs als ik er het zwijgen toe had gedaan, u zich toch al een duidelijke mening hebt kunnen vormen aan de hand van het bedrog dat hij tegenover u pleegde. Ik denk niet dat uw oordeel in dit opzicht afwijkt van het onze. Maar omdat ik merk dat u over alles wat met Spanje te maken heeft, al te welwillend oordeelt, wil ik u, als ik dat kan, van die vergissing afhelpen. Weet dus wel dat de biechtvader bij de Spanjaarden niet de enige vijand van de christelijke leer is, hoewel ik hem wegens zijn ontzettende brutaliteit wel als de belangrijkste beschouw. Het is echter boven alle twijfel verheven dat de vooraanstaande Spanjaarden, hoe zij

zich ook koesteren in de schijn van het enkele wóórd 'kerk', in feite de ergste vijanden van God zijn en wel in die mate dat het is alsof bij hen iemand met des te meer vijandigheid tegen de heerlijkheid van God en het evangelie van Christus samenzweert naarmate hij een hogere waardigheid bekleedt en bij de mensen inzake godvruchtigheid of geleerdheid hoger in aanzien staat.

Wij hebben hier aan het hof veel bisschoppen wier taak het was het volk Gods te voeden met de leer des hemels, waarvan zij zelf volslagen onkundig zijn, erger nog, die zij zelfs bestrijden. Als ik u hun onwetendheid zou willen schilderen en hun gebrek aan ontwikkeling in het algemeen, gepaard aan een ongelooflijke arrogantie, en daarbij nog hun bijgelovigheid, hun ongodsdienstigheid en hun apert afgodische praktijken, waarop zij verwonderlijk prat gaan, dan zou ik echt een dik boek moeten volschrijven.

Om u daarvan enigszins een idee te geven, zal ik u, met voorbijgaan van het gros van onze bisschoppen, dat wel genoopt is toe te geven dat het absoluut analfabeet is, het overduidelijke en algemeen bekende voorbeeld geven van de aartsbisschop van Compostela, die u goed bekend is en wiens opvallende vroomheid en uitmuntende geleerdheid door alle Spanjaarden zo hoog gewaardeerd wordt dat men hem als een soort godheid onder de stervelingen beschouwt en hem zelfs reeds nu, bij leven, als een heilige vereert. In afwijking van wat de hoogstgeplaatsten vinden, luidt mijn oordeel over deze man als volgt: geen pest kan onder de mensen zulke bloedige lichamelijke verwoestingen aanrichten als de leer van dit personage en de hoge dunk die men algemeen over hem koestert. Daarmee verscheurt hij hun gewetens en zielen, beledigt schandelijk de eer van God en stelt in de plaats van Gods openbaring zijn eigen verziensels, zijn eigen dromen om als een afgodsbeeld gevreesd en aanbeden te worden, in de harten van de mensen.

Laat wat ik u vertel, u alstublieft niet van streek brengen, Francisco, maar laat het ook niet links liggen als ongeloofwaardig en te zeer bezijden de waarheid. Ik verzoek u dringend onbevoordeeld naar mijn verhaal te luisteren en uw oordeel op te schorten totdat u mijn argumenten, die maar al te klemmend zijn, hebt aangehoord. Onderschrijft u deze, neemt u ze dan van me over, bent u het niet met me eens, bestrijd ze dan rustig. Want hardnekkig vasthouden aan mijn eigen standpunt is mij zo vreemd dat ik u, vind ik uw argumenten overtuigender, zonder bezwaar gelijk geef en u dan ook nog bedank omdat u mij van een dwaling hebt afgeholpen die ik, willens en wetens, nimmer zou verdedigen.

Hoofdstuk 73

Weet dan in de eerste plaats dat hij een van de Spanjaarden is die niet alleen het felst tegen de heilige leer van het evangelie is gekant doch ook vindt *dat zij te vuur en te zwaard uitgeroeid moet worden*. Sterker nog, hij heeft de gewoonte nogal eens ook de Keizer zelf met opruiende kreten aan te sporen tot hardvochtig optreden tegen de lidmaten van Christus. U kunt mijn mening volgens mij ook zelf beoordelen. U hebt hem immers nog niet zo lang geleden met zijn idioot luide uithalen in Antwerpen, ik zeg niet horen preken, maar werkelijk tieren en de preek zelfs benutten om tot woelingen op te roepen. In die preek heeft hij, naar verluidt, menigmaal zijdelings naar u uitgehaald, vooral tegen een Spaans boekje van u dat hij ofwel zelf niet begrijpt of anders heeft hij op de daarin vervatte juiste opvattingen inzake de kerk van God smadelijk kritiek geoefend. U zat toen vlak bij hem, zoals ik heb gehoord van mensen die erbij zijn geweest, maar hij kon u niet herkennen.

Voorts moet u ook nog weten dat hij als het enige, of het gewichtigste, personage verboden heeft dat in Spanje het Nieuwe Testament wordt gelezen of dat de mensen

de Heilige Schrift in handen krijgen. Hij was ook de eerste die zich verzette tegen uw Nieuwe Testament in het Spaans en verkondigde dat hij een Spaanse uitgave van het Nieuwe Testament een misdrijf vond waarop de brandstapel behoorde te staan, alsof het zielenheil dat ons in het evangelie is geopenbaard en aangereikt, de Spanjaarden niet evenzeer aangaat als de andere volkeren der aarde. Vindt u deze enormiteiten nu uitspraken van een normaal mens, sterker nog van een groot leraar, of pijlen van de Furiën die onfortuinlijke, daarvoor ontvankelijke, zielen verwonden en doorboren en tot afschuwelijke vertwijfeling laten vervallen? Wat een toppunt van verwerpelijke godslastering de heilige openbaringen van de eeuwige Vader uit het zicht van de mensen te verwijderen en uit hun geheugen te wissen en het ongelukkige volk van God, dat hongert en dorst naar de leer van Christus, bang te willen maken met de drog- en droombeelden van een ijlende bejaarde! Van deze ijlende oude gek wilt u ons de lof zingen? Van dit raaskallende mannetje vindt u dat hij de moeite van het aanhoren waard is, dat hij onze hoogachting verdient en niet dat wij hem liever als de pest voor de zielen moeten mijden?

Ik zal u vertellen wat ik zelf heb gezien toen we enige maanden geleden de Duitse stad Ulm binnentrokken. De oude man wilde in die stad de kathedraal bekijken en hij werd daar op zijn ezel heengebracht, omringd door een grote menigte geestelijken. Toen hij die kerk binnenging en de ramen zag van eenvoudig glas, zonder de opsmuk van al die kleuren en afbeeldingen van heiligen, viel hij prompt nog op de drempel van de kerk ademloos ter aarde, niet anders dan wanneer hij daar als een ontziend lijk was neergezegen. De geestelijken en andere dienaren, die niet wisten wat voor ongeluk hem had getroffen, snelden toe. Zij hielpen hem op en toen hij tenslotte na geruime tijd weer enigszins bij kennis was, zetten ze hem op een bank in de kathedraal.

Zijn naaste medewerkers vroegen hem wat hem had gemankeerd. Hij schudde daarop zijn hoofd, vouwde zijn handen en nam met zijn hele lichaam een kwezelachtige houding aan en bijna in tranen begon hij de onsterfelijke goden te bezweren en om hulp te vragen om vanuit de hemel die heiligschennige honden (de Duitsers noemde hij honden) met hun wraak te treffen omdat zij Gods kerk van haar luister hadden beroofd, Gods heiligen verdreven en haar vensters van heiligen en haar altaren van God hadden ontdaan. Sommigen van de geestelijken sloten zich bij zijn gebed aan en bemoedigden de aartsbisschop, die van verdriet nog maar half bij kennis was. Een van hen bracht in het midden dat het geen wonder was dat zij die Gods heiligen uit de hemel probeerden te verdrijven door hun aanbedding en aanroeping af te schaffen, er op ook op uit waren op aarde deze zelfde heiligen uit hun heiligdommen te verdrijven. Op dat moment viel het oog van de aartsbisschop, die zijn blik ten hemel had geheven, bij toeval op een venster in een hoek bovenin de kathedraal waarin een kleurige gebrandschilderde afbeelding van Christus was te zien. Daarop sprong hij met overdreven blijdschap op, wierp zich midden in de kerk ter aarde en aanbad vol eerbied de glazen god. Geknield, zijn armen en stem gericht tot deze afbeelding alsof deze hem kon verstaan, sprak hij: 'Ik dank u, God, dat u aan mij, uw dienaar, op deze plaats hebt willen verschijnen. Want het lijkt geen twijfel dat die honden u volstrekt niet hebben kunnen zien, anders hadden ze u al lang kapot gegooid, scherven van u gemaakt en u ergens op een afgelegen plaats buiten de kerk weggesmeten zoals we met de andere heiligen hebben zien gebeuren.'

Hoofdstuk 74

Deze woorden sprak de hoveling echter uit met dat typische pathos en die klankkleur van de Spaanse taal dat ik ze toen niet kon aanhoren zonder te lachen en dat ik nu hun charme in het Latijn niet kan evenaren. Maar om de indruk te vermijden

dat ik het volledig met hem eens was, vooral nu het deze man betrof die onder ons Spanjaarden altijd voor het toppunt van vroomheid en geleerdheid doorging en van wie ook serieuze blijken van godsvrucht voorhanden waren, hield ik hem voor dat ik hem in dat oordeel niet kon bijvallen.

Ik zei hem: "Wat dat door u gegeven voorbeeld van de aartsbisschop betreft, ik weet van deze man hoezeer hij voor God ijvert, zij het dan, zoals Paulus zegt, enigszins zonder verstand. Wij moeten daarom zo fair zijn om zijn menselijke zwakheden met de mantel der liefde te bedekken en mogelijke misstappen aan onze broeder vergeven. Voor het overige echter is zijn levenswandel onberispelijk en meer dan wie ook wordt hij, naar algemeen verteld wordt, geprezen omdat hij alles wat hij bezit aan de armen uitdeelt en het nog nooit is voorgekomen dat iemand die hem benaderde, met lege handen bij hem vandaan ging. Ik vind dat, zeker in onze tijd met al zijn verval, de uitzonderlijke deugden van deze prelaat de grootste waardering verdienen."

Hij antwoordde: "Francisco, u neemt u een te zwaar karwei op uw schouders, als u zijn onmiskenbare afgoderij met het glanzend vernis van zijn uiterlijke levenswijze, die de mensen opvalt en op het onervaren gemoed indruk maakt, als met witsel of meekrap wilt beschilderen of indien u de ernstigste misvattingen omtrent het meest verheven en belangrijke leerstuk van de Zoon van God, onze Verlosser, een vergeeflijke misstap noemt. Weet u niet dat Satan de gewoonte heeft zich nu en dan in de gedaante van een engel des lichts te hullen om met dat bedrog de zielen van zijn slachtoffers mee te sleuren in het verderf? Kom bij mij dus niet aan met die beweringen, die niet vrij zijn van bijgeloof, als 'hij geeft zoveel aalmoezen', 'hij is zo vriendelijk' en soortgelijk uiterlijk vertoon van 'goede werken', die ook bij heidenen worden aangetroffen. Want die maken dan allemaal wel diepe indruk op het onervaren gemoed, maar iemand die in de leer van Christus ook maar enigszins onderricht is, moet daar koud onder blijven. We moeten zelfs die werken, die van nature niet slecht zijn of ook die welke naar het oordeel van de massa als lofwaardig beschouwd kunnen worden, bepaald als verderfelijk veroordelen wanneer zij in een ongodvruchtige opwelling van het hart als in een rotte wortelstok hun oorsprong vinden dan wel verricht zijn om aanzien onder de mensen te verwerven of ernstiger vormen van goddeloosheid te verhullen.

Dat echter de daden zowel als de woorden van deze bisschop persé slechts dodelijk gif uitwasemen en uit zijn op het vergieten van christenbloed, bewijst zijn veelgehoorde uitspraak, die hij sedert hij in deze gewesten verblijft, steeds heeft uitgebazuind en die hij, naar ze zeggen, ook bij de Keizer heeft gedebiteerd: 'Voor Duitsland mag er totaal geen hoop meer gekoesterd worden dat het ooit tot de eensluitende leer van de katholieke kerk' — zo noemen zij de tirannie van de halls van Rome — 'kan terugkeren; voor de Lage Landen echter is er, als de Keizer zou verordonneren zesduizend mensen te laten onthoofden of evenveel lichamen door het vuur te laten verteren en verassen, wel enige hoop dat de rest zich dan uit angst zou bekeren.'

Zo wil deze voortreffelijke bisschop zijn gezag opleggen met terreur en dwingelandij en het niet met tact, lankmoedigheid en gematigdheid handhaven. Vindt u dat woorden van een humaan mens? Iemand die het aandurft zulke ongerechtigheid alléén maar te denken, is en blijft voor mij zonder meer de satan. Maar deze uitstekende bisschop, die u boven de anderen te prijzen acht omdat hij aalmoezen geeft en preekt, koestert niet alleen zulke gedachten maar in zijn overmatige gedrevenheid vervalt hij ook tot godslasterlijke uitlatingen. Goddeloosheid is des te verwerpelijker naarmate ze beter verborgen zit onder het mom van godsvrucht als onder een mantel, slechter door ongeletterden wordt onderkend en met meer effect in de harten van de mensen doordringt. Zij vergiftigt immers de geesten met haar gifbekers, die met hun vergulde

buitenzijde en met hun met zoete honing ingesmeerde rand, het onheil dat hun inhoud vormt, niet eerder verraden dan nadat het vergif tot de laatste druppel is opgedronken.

Hoofdstuk 75

Hoor nu over wat voor onderscheidingsvermogen die buitengewone aartsbisschop beschikt. Hij wilde in Antwerpen een afbeelding van de heilige Maagd kopen, op de Omgang, zoals die plaats in de volksmond heet, waar een geweldig assortiment schilderijen publiekelijk te koop wordt aangeboden. Omdat hij het met de kunstenaar niet eens kon worden over de prijs, ging hij, hoewel overigens absoluut niet krenterig, weer naar huis. Kort daarop stuurde hij zijn bediende om de kunstenaar namens hem mee te delen dat de bisschop, als de kunstenaar hem het schilderij voor zijn prijs wilde laten, daar bovenop aan diens zoon zijn zegen zou geven, waarvan de weldadige werking zich tot zijn hele familie zou uitstrekken. De schilder antwoordde dat hij veel liever had dat hij aan zijn zoon een boterham gaf dan honderd van die zegens. Toen de bisschop hiervan werd verwittigd, zei hij waar iedereen bij was: "Die kerel is Lutheraan, daar durf ik vergif op in te nemen".

Ik zal u nog een voorval vertellen dat hem de afgelopen dagen te Antwerpen overkwam. Hij had opdracht gegeven een afbeelding van Christus voor hem te schilderen, zoals die aan het kruis hing, dus ook met de twee misdadigers, aan iedere kant een. Toen de schilder het werk af had en naar de bisschop bracht, werd hij voordat hij tot de bisschop werd toegelaten door diens priesters op de binnenplaats opgevangen. Die bekeken het schilderij nauwkeurig. Zij zeiden dat het schilderij als geheel hun beviel behoudens dan dat de schilder bij de misdadigers te weinig aandacht had gehad voor een passende weergave van hun personages.

'Hoezo?' vroeg de schilder hun.

'Omdat u beiden hebt geschilderd alsof ze nog leven of, in ieder geval, de rechter alsof deze duidelijk nog wel leeft en de linker alsof hij nauwelijks halfdood is, terwijl ze allebei mordsdood hadden moeten zijn. Wie immers heeft ooit opgehangen mensen nog zien leven?'

De schilder antwoordde: 'Integendeel, ik heb elk van hen beiden precies zoals het behoort, weergegeven. Want bij Lucas leest men met zoveel woorden dat de linker God lasterde en dat de rechter hem over diens heiligschennend gedrag onderhield en tegelijkertijd zelfs een soort preek tegen hem weggaf. Zij hadden immers niet meer met elkaar kunnen praten, als ze al dood waren.'

Terwijl dit zich zo afspeelde, kwam de bisschop toevallig binnen en vroeg waarover hun meningsverschil ging. De priesters vertelden (wat ook het geval was) dat de schilder zijn werk verdedigde met een verwijzing naar Lucas die bevestigde dat de rechter misdadiger aan het kruis had gesproken wat hij niet gekund had als hij reeds zijn laatste adem had uitgeblazen.

Bij deze woorden raakte de bisschop van streek alsof hij iets monsterlijks had gehoord en riep: 'Mogen de hemelingen verhoeden wat ik nu hoor. Een schilder weet wat Lucas zegt, een schilder leest het evangelie, een schilder beroept zich op de Heilige Schrift! Wat een godslastering!'

Daarna wendde hij zich tot zijn priesters en zei met een klaaglijke stem: 'iederéén is Lutheraan in deze stad. Pak onze koffers en laten we hier snel vandaan gaan.' Hij was zo gekrenkt door wat de schilder had gezegd dat hij de volgende dag naar Zeeland vertrok, waar hij nu zit te wachten op een gunstige wind om hem naar Spanje te brengen, dat wil zeggen, ver uit het zicht van die Lutheranen. Want het is zijn niet aflatende smeekbede tot God dat hij hem weer behouden naar zijn kerk in het land der

christenen terugvoert en niet toelaat dat hij tussen die heidense honden door de dood wordt overrompeld.

Hij zal daar binnenkort zijn geluk niet op kunnen en was het nu maar zo dat hij gezelschap kreeg van enkele beruchte booswichten die hier aan het hof blijven rondhangen en die overal waar ze zich bevinden royaal met hun vergif in het rond strooien. Dan hadden we in de publieke zaak alsook in de zaak die u in privé aangaat, weer evenzovele vijanden minder! Want behalve die verklaarde vijanden zijn er hier aan het hof ook nog enkele mannen met een uitmuntende reputatie — ook u kent hen goed — die, alhoewel zij voorheen de juiste opvattingen waren toegedaan, nu als hongerige wolven azen op ereambten en waardigheden, iedereen naar de mond praten en hun huik naar de wind hangen. Dat is de wijsheid van het hofleven, waarvoor de wijzen van deze wereld grote bewondering hebben maar die in de leerschool van Christus van generlei waarde is en eerder als zondig wordt beschouwd. Hoe terecht lieden van dit type ook verfoeilijk geacht worden, ik kan me nauwelijks voorstellen dat zij u nadeel kunnen berokkenen. Privé zijn zij immers erg op u gesteld en binnenkort reizen zij met de Keizer naar Duitsland af.

3. De Spaanse Inquisitie

Hoofdstuk 76

Voor alles echter moeten we ons tot het uiterste inspannen om te bereiken dat uw zaak in zijn geheel aan dit Bourgondische hof wordt beslist en hoe dan ook niet voor onderzoek aan de Spaanse inquisiteurs wordt overgedragen. Gebeurt dat, dan behoede God ons voor de verschrikkelijke ramspoed die daarvan ongetwijfeld het gevolg zal zijn! U moet er namelijk niet van uitgaan dat zij ook maar iets van een mens hebben behalve dan de uiterlijke vorm en de onbegrijpelijk grote staat die zij voeren in de vorm van luxueuze kleren, een vertoon van pracht en praal, een groot gevolg en het rumoer van hun handlangers, waarmee ze eenvoudige mensen schrik inboezemen. Voor de rest zijn het je reinste Harpijen of knechten van de satan, die in Spanje als Furiën huishouden en geen ander doel hebben dan bemiddelde mensen van hun vermogen te beroven en de zielen bij tienduizenden in het ongeluk te storten. Als iemand maar één woord, bij wijze van grap of verspreking, laat vallen dat hun op de een of andere manier kan mishagen, dan wordt hij meteen naar het schavot gesleurd en hij wordt niet gespaard, ongeacht van wat voor een belangrijke familie hij is, zelfs al mocht de Keizer zelf zijn gezag laten gelden.

De macht van de inquisiteurs, die begunstigd en beschermd wordt door eindeloze gelederen van monniken, is immers dermate groot dat wie eenmaal in hun handen valt, slechts niet de grootste moeite daaruit kan worden bevrijd. Zo houden zij elkaar over en weer de hand boven het hoofd. Onze inquisiteurs waarderen, koesteren en verdedigen die ontelbare massa monniken die het in Spanje (zoals u weet) niet alleen voor het zeggen heeft doch ook een afschuwelijke dwingelandij uitoefent. Daartegenover wordt met hun hulp de macht van de inquisiteurs, overigens toch al groot, verstevigd. De tirannie die beide groeperingen daar uitoefenen heeft zich zo verhevigd en de ene partij is zo zeer aangewezen op de hulp en de, als het ware gezworen, bescherming van de andere, dat je erover kunt twijfelen aan wie van beide de meeste macht moet worden toegeschreven.

Bij hen voegt zich dan nog de hele stand van scholastieke theologen, met dezelfde standpunten, met minder macht maar met meer gezag vanwege de grote faam van hun geleerdheid, waarmee dan dat heilige drietal in al zijn onderdelen compleet is. Alles wat zij in hun synagogen in de uitoefening van hun leraarsambt bepalen, ook al worden er besluiten genomen die honderdmaal tegen het niet voor misverstand

vatbare woord van God ingaan, moet persé rechtsgeldig en onaanvechtbaar zijn! Als iemand tegen ook maar het kleinste woordje bezwaar aantekent, sterker nog, als iemand de door deze heren uitgevaardigde besluiten niet zo precies opvolgt, moet hij meteen uit de weg worden geruimd! Met behulp van deze besluiten verstepigen zij hun tirannie en besturen zij heel het land naar goeddunken.

Deze drie groeperingen zijn onderling zo verbonden en verlenen elkaar zodanig dekking dat zij hun krachten kunnen meten met het hele machtsapparaat van het koninkrijk en zo zien we duidelijk dat zelfs koningen en de voornaamste vorsten van het rijk hen vrezen.

En wat gebeurt er als bij openbare universitaire debatten in twijfel wordt getrokken of omstreden is of de heilige vaders van de Inquisitie (want zo heten ze daar) kunnen dwalen? De meerderheid van de mensen, met name van de grootste godgeleerden, bevestigt uitdrukkelijk dat zij onfeilbaar zijn, precies zoals zij met instemming van alle universiteiten hebben verklaard van de paus van Rome. In Spanje zal zeker niemand het straffeloos wagen te ontkennen dat de heilige vaders van de Inquisitie niet kunnen dwalen. Ik voor mij geloof oprecht dat de heilige vaders van de Inquisitie, samen met de paus van Rome die zij hier op aarde vereren als de ware God, allemaal even onfeilbaar zijn, even godvruchtig, even heilig, even onberispelijk en allemaal evenzeer niet kunnen dwalen. En als dat dan zo is — en zij willen dat het zo is — dan is het omgekeerd noodzakelijkerwijze ook zo dat zij allemaal even zondig, even ongodvruchtig, even verdoemd, even misdadig zijn en allemaal evenzeer wel kunnen dwalen.

Hoor hoe zij bij hun onderzoeken te werk gaan. Ze letten vooral op vermogende mensen, op ontwikkelde mensen en op hen die in eer en macht beginnen op te klimmen. Op deze drie groepen zijn ze verschrikkelijk gebeten. Van de rijken willen zij de vermogens inpikken. De ontwikkelden vervolgen ze om te voorkomen dat, mochten die achter de waarheid komen, er onder hen integere lieden worden gevonden die hun listigheden in de openbaarheid brengen. De derde categorie proberen ze eronder te houden uit vrees dat dezen als zij aan de top van de maatschappelijke ladder mochten geraken, hen in het nauw brengen als ze de kans krijgen. Op deze mensen hebben ze het dus gemunt en ze houden nauwlettend in de gaten of hun niet ook maar één woord ontsnapt dat op de een of andere manier tot een valse aanklacht kan worden verdraaid. Maar het komt ook voor dat zij, wanneer ze iemand uit de weg willen ruimen die niets heeft gezegd, verzinnen dat deze iets beweerd heeft. Iemand die ze ervan verdenken dat hij hun hoge positie in gevaar zou kunnen brengen, pakken ze onmiddellijk op, brengen hem op de meest smerige verblijfplaatsen onder en er worden afschuwelijke zaken verzonnen om de onschuldige in een des te kwader daglicht te stellen.

Ondertussen durft geen sterveling een kík te geven en als iemand, zelfs een vader voor zijn zoon, tussen beide wil komen, wordt hijzelf ook in zijn kraag gegrepen, als zou hij ketters begunstigen. Niemand wordt bij de gevangene toegelaten. Deze zit alleen in een stikdonkere cel zonder enig idee waarom hij is gearresteerd. Hij mag niet lezen en niet schrijven. In de diepste duisternis moet de ongelukkige zich teweer stellen tegen een eindeloze ellende en ook en vooral tegen de angst voor de dood.

Hoofdstuk 77.

Stelt u zich eens voor hoe hevig de gewetenskwelling en hoe diep de wanhoop daar moet zijn en welke sombere gevoelens en gramschap Gods diegenen moeten ondergaan die niet naar behoren in de christelijke leer onderricht zijn, wat de mensen die daar worden vastgehouden meestal niet zijn. Daarbij komen de smeerbeel ter

plaatse, de persoonlijke vernederingen die de stakker worden aangedaan en de verschrikkelijke bedreigingen. Hij wordt herhaaldelijk gegeseld en niet zelden op de pijnbank gelegd. Zelfs wordt hij ook niet zelden publiekelijk ter bespottung tentoongesteld. Op die manier wordt u vele jaren achtereen gevangen gehouden, met ononderbroken kwellingen gemarteld en dagelijks wordt u wreder omgebracht dan wanneer de beul met zijn bijl u het hoofd van de romp zou slaan. U zoudt denken dat u de dood zelf, als u die snel over u kon afroepen, voor winst moest houden, omdat die u anders het einde zou brengen met eindeloos doorgaande martelingen.

En ondertussen wordt in uw zaak voor geen cent voortgang geboekt of, als er voortgang geboekt wordt, weet geen sterveling wat er gebeurt behalve de heilige vaders en wellicht enige beulen die voor het verrichten van deze werkzaamheden hun gezworen handlangers zijn. Alles gebeurt in het geniep en gaat als een soort heilige mysteriën in het diepste geheim door de handen van de heilige vaders. Nadat ze u vele jaren lang op verachtelijke manieren hebben gepijnigd, moet u, wilt u het er levend vanaf brengen, naar alles gissen. Want gedurende heel dat proces van de inquisiteurs wordt bij dat gerecht van de heilige vaders totaal niets met open vizier behandeld doch alles wordt achter uw rug afgedaan, slinks, met verborgen listen en geheime bedoelingen. De aanklager is geheim, de aanklacht is geheim en de getuigen zijn geheim, alles gebeurt in het verborgene en buiten uw medeweten.

Als u kunt raden wie de aanklacht tegen u heeft ingediend, met welk misdrijf hij dreigt en waarom hij u wilde beschuldigen (en wie, vraag ik u, zou in zo'n verwarde toestand daarnaar kunnen raden, zelfs als de verrader een huisgenoot is?) dan wordt u wel het leven gelaten maar u wordt niet in vrijheid gesteld alvorens u een groot aantal jaren in gevangenschap hebt doorgebracht en tenslotte laten ze u gaan als er ten gevolge van de bijna eindeloze variëteit van martelingen (boetedoening noemen zij dat) niets meer van u over is. Maar wat onze landgenoten het allerergste vinden, wie eenmaal bij de inquisiteurs gevangen heeft gezeten, krijgt een zichtbaar kenteken op zijn kleding hetgeen voor de hele familie een eeuwige schande betekent. Mocht u daarentegen niet alles kunnen raden dan volgt meteen hun verschrikkelijk vonnis dat bepaalt dat u als halsstarrige ketter moet worden verbrand. Die veroordeling leggen zij echter pas ten uitvoer nadat zij u in een smerige kerker vaak en langdurig onder handen hebben genomen. Ik zou u heel wat voorbeelden kunnen geven, van vroeger zowel als van nu, die de uitzonderlijke ijver voor de godsdienst van de heilige vaders zeer goed kunnen illustreren.

4. Alfons en Juan de Valdés en Juan de Vergara¹

We kennen **Alfonso de Valdés**, de secretaris van de Keizer, een voortreffelijk mens, wie de monniken, trouwe handlangers van de heilige vaders, vanwege de geleerdheid en het gezag waarin hij uitmuntte, zulke hinderlagen bereid hadden, dat deze heilige kloosterlingen, als hij naar Spanje teruggekeerd zou zijn, niet zouden hebben volstaan met een executie zonder meer. De Keizer zelf zou hem niet eens, wanneer ze hem eenmaal te pakken hadden gekregen, weer uit hun handen hebben kunnen krijgen.

¹ **Juan de Vergara** (1492 - 1557), Spaanse humanist, de broer van een andere bekende humanist, Francisco de Vergara. Juan de Vergara, bisschop van Toledo, was een van de geleerden die werkte op de *Polyglot Bijbel* in Alcalá de Henares, gesponsord door kardinaal Francisco Jimenez de Cisneros. Het was zijn secretaris en zijn opvolger, aartsbisschop van Toledo, Alfonso de Fonseca. Zijn rol in de onderneming, samen met Bartolome de Castro, besond in de vergelijking van Griekse teksten, en dus ook het Griekse Oude Testament (Septuaginta), de boeken der wijsheid, enz.

We kennen zijn broer **Juan de Valdés**, een voortreffelijk leerling van zijn broer, die omdat hij in Spanje niet kon leven, om diezelfde reden in de stad Napels bleef wonen, waar hij opmerkelijke blijken van zijn godvrucht heeft gegeven.

We kennen **Juan de Vergara uit Alcalá**, een man van buitengewone wijsheid en geleerdheid, die de heilige vaders vanwege de jaloezie van de monniken in de cel hebben gestopt. De enige misdaad die men hem aanwreef was dat hij met Erasmus van Rotterdam sympathiseerde en achter diens geschriften stond. Zelfs Vergara's superieur, Fonseca, de aartsbisschop van Toledo en primaat van heel Spanje, heeft hem pas na enkele jaren hechtenis en met zeer veel geld en moeite maar amper vrij kunnen krijgen.

We kennen doctor **Mateo Pascual**, een erudiet op alle terreinen van kunsten en wetenschappen, een vermaard godgeleerde, die de drie talen beheerste. Toen hij tijdens een debat aan de universiteit van Alcalá in het vuur van zijn betoog zover ging dat zijn tegenstander uit zijn woorden concludeerde: 'Als dat juist was, zou daaruit volgen dat het vagevuur niet bestaat.', reageerde doctor Mateo daarop met: 'Wat dan nog?' Uitsluitend vanwege deze uitspraak, die ook nog voor tweeërlei uitleg vatbaar leek, is hij onverwijld bij de heilige vaders in verzekerde bewaring gesteld, waaruit hij pas na geruime tijd en volslagen berooid kon worden bevrijd. Vervolgens begaf hij zich naar Rome waar hij nu een rustig bestaan leidt.

Maar waarom haal ik voorbeelden van elders op, die misschien nog meevallen, terwijl we dichterbij huis recentere en bovendien indrukwekkendere voorbeelden kennen? We kennen **de abt van Alcalá**, de prediker van uw stad, tegen wiens waardigheid men hoog moest opkijken. Toen hij al in de zeventig was en zijn autoriteit in heel Spanje haast als een goddelijke macht werd vereerd, hebben de heilige vaders na de beschuldiging door de monniken zich niet alleen aan de eerbiedwaardige oude man vergrepen en hem geruime tijd in de gevangenis gemarteld maar hem bovendien toen iedereen dacht dat hij allang dood was, dan eindelijk weer aan de mensheid vertoond en hem gedwongen op intens vernederende manier enkele geloofspunten te herroepen. Verder zag ik, toen we onlangs in Regensburg waren, een Spaanse gevangene, naar zeggen ook uit Burgos, van wie ik heb horen vertellen dat hij later in Spanje is verbrand. Omdat beiden uit uw stad kwamen en, als ik me niet vergis, de abt van Alcalá nog familie van u was, vermoed ik dat het verhaal van hun geschiedenis en de reden waarom beiden werden gevangengezet en de één werd verbrand, bij u bekend zijn. Dus als u denkt dat het de moeite loont iets over hetzij de een, hetzij beiden te vertellen, geeft u zich dan alstublieft de moeite ons dat verhaal te doen."

Hoofdstuk 78. *Enzinas over zijn oom Pedro de Lerma, abt van Alcalá*

Ik zei daarop: "De herinnering aan de rampzalige ellende van mijn vrienden, die allebei afkomstig waren uit dezelfde streek als ik, allebei goede vrienden van me waren en de een ook nog familie, grijpt me erg aan. Niettemin, nu u dat wenst, zal ik u vertellen wat ik van deze twee weet, ook al zou voor iemand die eenzelfde treurige tijd doormaakt, een verhaal van een wat minder smartelijke teneur dan het relaas van deze intens droevige gebeurtenissen beter op zijn plaats zijn. Eerst dan over mijn oude oom.

Pedro de Lerma, die, ik vertelde u dat al, tegen de zeventig liep en stamde uit een van de voorname families van onze stad, stond wegens zijn jaren, ambten, grote ervaring, uitmuntende geleerdheid en grote mate van tact bij zijn landslieden zo hoog in aanzien dat iedereen in Spanje zich bij zijn oordeel eerbiedig neerlegde als was het een orakelspreuk. Zijn mening gold in de gewichtigste aangelegenheden van het koninkrijk als een toetssteen. Hij was een vermogend man, abt van Alcalá de Henares,

kanunnik en stadsprediker van Burgos. Zijn inkomen bedroeg meer dan vijf- of zesduizend goudgulden per jaar. En omdat hij aan de universiteit van Parijs de oudste theoloog was, hadden zijn collega's van de Sorbonne hem overeenkomstig de plaatselijke traditie tot decaan van de theologische faculteit benoemd.

Hij woonde al met al vijftig jaren in Parijs. Toentertijd Was het in alle collegezalen een en al disputeer-theologie, loos en onbegrijpelijk gepraat, dat de klok sloeg. Maar ofschoon mijn oom heel behendig was in het scholastieke debat, heeft hij met zijn aangeboren gaven, waarin hij al zijn collega's overtrof, de behandeling van de Heilige Schrift aan het programma toegevoegd. Het kostte hem geen moeite in te zien dat zonder kennis en zonder geregelde studie daarvan geen enkele degelijke godsdienstige ontwikkeling mogelijk was. Die opvatting hield hij in zijn preken ook voor aan het gewone kerkvolk, voorzover de tijdsomstandigheden en het onderricht van die tijd, dat zoals algemeen bekend op een bedroevend laag peil stond, dat toelieten.

In zijn laatste jaren stuitte hij bij toeval op de werken van Erasmus die God in zijn wonderbaarlijke wijsheid in onze tijd heeft laten opstaan om de beschaafde letteren weer de volle aandacht te geven en de godgeleerdheid in ere te herstellen. Toen werd het hem duidelijk dat de stof die hij tot dan in de collegezaal gedoceerd had, eerder leidde tot leeg vertoon dan tot oprechte stichting. Nadien werden zijn preken dan ook veel zuiverder in de leer en met nog meer instemming hoorde het kerkvolk deze aan. Zodra de monniken dat bemerkten, dienden zij tegen deze eminente man bij de heilige vaders een klacht in. Zonder respect voor leeftijd, geleerdheid en aanzien van een dergelijk belangrijk persoon, lieten zij hem door hun handlangers oppakken en hielden zij hem geruime tijd gevangen. Ondertussen werd hij achter gesloten deuren ondervraagd, waarbij zijn tegenstanders naar niets wilden luisteren dat strookte met de ware leer doch alles zo probeerden te draaien dat zij hun zin kregen en hun dwingelandij verstevigd werd. Toen de goede oude man bemerkte dat gedegen argumenten hun niets deden, dat naar de waarheid niet werd geluisterd, dat de zuivere leer werd weggehoond, dat zij van zijn onschuld niet wilden weten en dat bij hen alles met dwingelandij en geweld werd doorgevoerd, zei hij dat hij met geen enkele Spanjaard nog langer op dat niveau wilde debatteren. Ze moesten maar deskundigen van elders laten komen die wel in staat waren hem te begrijpen en zijn redeneringen te volgen en die van zijn onschuld wilden uitgaan.

De inquisiteurs vatten deze uitspraak op alsof het een verschrikkelijke godslastering was. Alleen al daarmee had hij zich hun grenzeloos ongenoegen op de hals gehaald maar verdiende hij bovendien naar hun oordeel een zwaardere straf dan voor zijn overige vergrijpen, die van geen enkel belang waren. 'Alsof het' — zo voegden ze hem toe — 'met de heilige vaders zo gesteld is dat zij zouden kunnen dwalen of dat zij u en honderd anderen die veel deugdzamer en geleerder zijn dan u, niet zouden kunnen begrijpen en hun dwaalleren ontzenuwen!'

Gedurende lange tijd hebben zij de eerbiedwaardige grijsaard gekweld met hun ondervragingen, opsluiting, beschimpingen en dreigementen. Tenslotte hebben zij hem gedwongen — met welk recht? met welk onrecht! — elf van zijn eigen leerstellingen te erkennen als ketters, goddeloos, stuitend, ergerniswekkend en aanstootgevend voor godvruchtige oren, om hun terminologie te gebruiken. Deze stellingen moest hij in alle grote Spaanse steden waar hij gepreekt had, op een openbare samenkomst herroepen. En die herroeping was dan zo geregisseerd dat het hem volstrekt onmogelijk was onwetendheid, onoplettendheid of enige andere aannemelijke reden te zijner verontschuldiging aan te voeren. Ze dwongen hem in een openbare preek in tegenwoordigheid van de meest vooraanstaande en bekende persoonlijkheden luide te verkondigen dat hij op inblazing van de duivel en opzettelijk

kwaadwillig deze leerstellingen had gepreikt om die verderfelijke leer binnen de kerk uit te zaaien maar dat hij, nu hij door de heilige vaders in de waarheid onderricht was, erkende en beleed dat deze leerstellingen ketters waren en als een goddeloze doctrine verfoeid moesten worden en dat het volk Gods daarvan als van een acuut werkend vergif ten diepste behoorde te gruwen. Na deze herroeping en nadat ook de boetedoening was verricht, die de heilige vaders hem hadden opgelegd, is hij eindelijk in vrijheid gesteld.

Hoofdstuk 79.

Die gebeurtenissen dateren van omstreeks het einde van het jaar 1537. Destijds, toen ik door mijn ouders teruggeroepen weer in Spanje was, ben ik hem in onze stad tegengekomen. Hij zag er treurig en somber uit. Door de herroeping was hij geestelijk zodanig van streek geraakt dat hij besloot niet langer in Spanje te blijven, waar een geleerde, zo herhaalde hij almaar, tussen dergelijke vervolgers van de ware leer onmogelijk veilig kon blijven wonen. Zodoende gaf hij er op hoge ouderdom de voorkeur aan om met prijsgeving van zijn totale vermogen en al zijn aanzienlijke ambten, sloop te gaan met alle gevaren van dien en naar het buitenland af te reizen liever dan in zijn eigen geboorteland te blijven waar zijn eer en zijn leven niet langer veilig waren. Toen hij zich in vrijheid gesteld zag, voer hij dan ook midden door het oorlogsgeweld en de gevaren van de zee, van Spanje naar Vlaanderen.

Vandaar ging de reis over land naar Parijs. Zijn oude vrienden ontvingen hem daar met veel égard want iedereen wist hoeveel onrecht hem door de heilige vaders was aangedaan. Bovendien droeg iedereen hem daar op handen omdat hij de decaan van de theologische faculteit was. In Parijs heeft hij nog ongeveer vier jaren geleefd totdat hij tenslotte in augustus 1541 de ellende van dit ondermaanse inruilde voor het eeuwige leven.

Kort voor zijn dood was ik in Parijs aangekomen en van mijn aangename gesprekken met hem en van zijn waardige ernst, die niets hinderlijks had, heb ik buitengewoon genoten. Fortuna echter heeft niet gewild dat dit geluk lang duurde. In haar afgunst heeft zij deze uitzonderlijk voortreffelijke man, naar menselijke berekening te vroeg, bij ons weggehaald. Ik echter ben die rechtschapen mens, zoals ik hem heel zijn leven hoge achting had toegedragen, evenzo met de grootste eerbied gezelschap blijven houden, tot zijn verscheiden. Ik ging namelijk als regel iedere dag bij hem langs, zoals mijn ouders mij in hun brieven op het hart hadden gedrukt. Die bezoeken deden hem bijzonder goed. Tot slot was ik er getuige van dat hij zijn laatste adem uitblies en in de Heere ontsliep.

U zit er op te wachten, vermoed ik, om te horen welke misdragingen het dan wel waren die deze godvruchtige man zo'n smadelijke bejegening bereid hebben of welke leerstellingen hij gedwongen werd te herroepen. Natuurlijk heb ook ik me veel moeite gegeven om dat uit te zoeken maar het is me tot nu toe niet gelukt het fijne daarvan aan de weet te komen. Wat ik weet zal ik u echter in alle openheid vertellen. Mensen uit Spanje, Frankrijk en Brabant, die daarbij overigens ongetwijfeld te goeder trouw waren, hebben mij van alles verteld, dat zij, naar zij beweerden, door de abt hadden horen verkondigen in zijn preken. Aan hun mededelingen meende ik niet veel geloof te mogen hechten. Hun verklaringen liepen immers uiteen en werden mij overgebied door lieden wier hoofd meer naar een ander soort zaken stond dan naar dergelijke niet ongevaarlijke geloofstwisten.

Tenslotte heb ik te Brugge een franciscaan gevonden die beweerde dat hij de leerstellingen in hun exacte formulering op papier had, omdat hij deze tijdens diens preken uit de mond van de abt had opgetekend. Ik vroeg hem of hij voor mij daarvan

een afschrift wilde maken. Dat kon hij met geen mogelijkheid doen, zei hij. Wel wilde hij mij de tekst laten lezen maar ik mocht deze dan niet overschrijven. Ik las de elf stellingen door, waarvan de belangrijkste en meest riskante luidde dat hij zich in een preek eens zou hebben laten ontvallen dat de wet niet voor de rechtvaardigen gesteld was.

Toen ik dat las, vroeg ik enigszins verbaasd aan de monnik hoe men deze stelling zo had kunnen begrijpen dat deze als ketters veroordeeld leek te moeten worden. Hij grijnsde en antwoordde dat je om dat duidelijk te maken een academische discussie aan de Sorbonne nodig had. 'Ik ben van mening' antwoordde ik hem 'dat de geschriften van de profeten en apostelen aan de mensheid zijn gegeven om door iedereen begrepen te worden en dus ook om bij aandachtige lezing door de gelovigen begrepen te kunnen worden zonder dat daarvoor de hele Sorbonne in vergadering bijeengeroepen wordt om deze, vers voor vers, te verklaren. Anders zou het er immers slecht uitzien voor hen die de debatten aan de Sorbonne niet kunnen bijwonen en zich toch om hun zieleheil en het juiste begrip van de Heilige Schrift evenzeer bekommeren als de heren doctoren van de Sorbonne.'

Hij antwoordde mij: 'Deze stelling is door de inquisiteurs begrepen zoals ze daar ligt', (want deze uitdrukking gebruikte hij letterlijk) en zij hebben haar als ketters veroordeeld.

Nu raakte ik echt geprikkeld en zei: 'Als deze stelling, zoals zij daar ligt (om uw woordkeus over te nemen) in het geval van de abt van Alcalá de Henares veroordeeld is, dan moet diezelfde stelling ook bij Paulus veroordeeld worden, die lang voor de abt letterlijk dezelfde woorden gebruikte. Of, als Paulus niets miszegt heeft toen hij deze woorden schreef aan Timotheüs, die hij mijn wettig kind noemt, dan zou tegelijk met Paulus ook de abt van blaam gezuiverd moeten worden.'

Maar hij was van mening dat ik me aan majesteitsschennis schuldig had gemaakt door te denken dat de woorden van Paulus bijval verdienden tegen het oordeel van de inquisiteurs in. De overige stellingen, die nog lachwekkender zijn, vond ik de moeite van het opschrijven niet waard.

Hoofdstuk 80.

Na de gevangenneming van de abt van Alcalá de Henares was men bij ons zo angstig geworden, dat ouders die hun kinderen naar de universiteit hadden gestuurd om daar een wetenschappelijke opleiding te volgen, hen die studie lieten afbreken en onverwijld terugriepen. Wie is immers bij zoveel wreedheid van de mensen niet bang dat ook hemzelf of zijn kinderen precies zoiets kan overkomen? Vandaar dat zij dan liever ook de fraaiste studiecarière afbreken dan zo'n ernstig risico te lopen. Als mensen die zelf niet gestudeerd hebben, zien ze het belang van het onderwijs en de grote betekenis van de wetenschap immers niet in.

Sindsdien heb ook ik van mijn ouders ongelooflijke verwijten moeten slikken. Ook van de meest vooraanstaande burgers van de stad kreeg ik de wind van voren omdat ik het nog niet over mijn hart kon verkrijgen de studie van de letteren, waarvan ik net de smaak te pakken had gekregen, voorgoed aan de kant te zetten, zoals zij van mij verlangden. Op dit moment krijg ik van iedereen verwijten te horen, alsof het mijn schuld is en niet eerder Gods bijzondere beschikking dat ik me deze gevangenschap en gevaren op de hals heb gehaald. Maar wat doe je eraan? Je hebt de mensen maar te nemen zoals ze zijn.

U hebt nu de geschiedenis van de abt van Alcalá de Henares gehoord en de afloop daarvan een kalm en rustig einde, althans als je het vergelijkt met het werkelijk

tragische einde van die ander, wiens verhaal u mij gevraagd hebt eveneens te vertellen.

5. Enzinas over **Francisco de San Roman**

Ook hij was in Burgos geboren, van nette komaf met keurige, niet onbemiddelde, ouders, die wegens hun deugdzame en oppassende levenswandel gezien waren bij hun medeburgers en ook onder de meer aanzienlijken een behoorlijke positie hadden. Ook hij heette Francisco, net als ik; lieve help, wat een ongunstig voorteken! Ik was nog een jongen toen ik hem destijds als jongeman in onze vaderstad leerde kennen en later in Antwerpen, waar hij lang heeft gewoond, ben ik met hem, inmiddels volwassen, bevriend geraakt.

Van letterkunde of godsdienst wist hij hoegenaamd niets behalve dan wat gemeengoed is bij ons, Spanjaarden, voor wie als het toppunt van godsdienstigheid geldt: mishoren, biechten, daarna de opgelegde penitentie doen en meer van zulke gedrochtelijkheden, in het leven geroepen om de eer van de eeuwige God aan te tasten en de schandalige kas van de monniken te spekken. In deze Spaanse levensopvatting was hij dus geboren en, met veel zorg, getogen.

Maar luistert u nu naar zijn bekering, zo wonderbaarlijk als ik er nog nooit een heb meegemaakt of van anderen heb gehoord.

In 1540 waren enige kooplieden uit Bremen niet op de jaarmarkt te Antwerpen komen opdagen om hun schuld, een groot geldbedrag dat toen verviel, aan bepaalde Spanjaarden te voldoen. Die besloten toen gemachtigden naar Bremen te sturen om dat geld namens hen van die debiteuren op te eisen. Voor die taak leek mijn vriend Francisco de San Roman bij uitstek de geschikte persoon. Hij kende immers die kooplieden persoonlijk en de zorgvuldigheid waarmee hij zulke zaken afhandelde, was afdoende bewezen.

In het gezelschap van een andere Spanjaard die met hem die kwestie zou proberen op te lossen, kwam hij dus in Bremen aan. Toen hij daar uit devotie een kerk wilde bezoeken, liep hij bij toeval binnen op het moment dat magister Jacob, nu de predikant van die stad maar vroeger prior van de augustijnen te Antwerpen, een uitmuntend en diepgelovig mens, aan het preken was. Francisco kende weliswaar maar weinig Duits, maar wilde toch die preek aanhoren om er enig idee van te krijgen wat voor een leer het was die in Duitsland werd verkondigd en door onze landgenoten zo fel werd bestreden.

Hij begreep daar toen — u zult er versteld van staan wanneer u het hoort — niet alleen heel die preek maar bovendien raakte hij door hetgeen die predikant verkondigde, zo begeistert dat hij, alsof hij een ander mens was geworden of door een soort horzel des hemels gestoken, alle zaken waarvoor hij was gekomen, in de steek liet en buiten adem naar de predikant rende. Deze ontving hem buitengewoon vriendelijk en nam hem mee naar huis, waar Francisco die hele preek uit het hoofd kon opzeggen. Ik verzin hier niets, maar vertel uitsluitend wat ik heb gehoord uit de mond van die Bremense predikant zelf.

Hoofdstuk 81.

Nog niet tevreden dat hij de preek had aangehoord en uit zijn hoofd kon opzeggen, begon hij met de predikant over de inhoud ervan te debatteren. Hij verzocht hem ook met veel aandrang hem die leer, waarvan hij in de eerste preek een voorproefje had genoten maar die hij nog niet goed kende, uitvoeriger uit te leggen. De predikant, die zich aanvankelijk over 's mans gretigheid en zijn wonderlijke bekering verbaasde, spoorde hem aan maat te houden en omzichtig te werk te gaan en hij legde hem zeer

vriendelijk en zorgvuldig alles uit wat hij voor betrokkene nuttig en nodig achtte. Onze vriend Francisco bleef in de woning van de predikant, van wie hij zich drie dagen lang niet kon losrukken, en in dat tijdsbestek is hij in een ander, totaal nieuw, mens veranderd.

Daarna droeg hij de zorg voor alle zakelijke kwesties over aan zijn metgezel en ging hij terug naar de predikant, met wie hij almaar over godsdienst bleef praten. Overdag dacht hij aan niets anders en 's nachts droomde hij van niets anders dan van de religieuze leerstellingen die hij van de predikant te horen had gekregen. Hij ging naar al diens preken, die hij niet alleen kon verstaan maar die hij bovendien, door hem eigenhandig opgetekend, aan de predikant aanbod als deze weer naar huis ging. Zelfs zegde hij die preken uit het hoofd op, zo vaak dat nuttig leek. De predikant had meteen door dat er bij hem iets bijzonders aan de hand was en dat deze bekering niet verliep volgens de gangbare regels. Mensen gaan immers gewoonlijk slechts stap voor stap vooruit in de kennis die zij zich eigen maken.

Onze Francisco echter had niet slechts binnen enkele dagen de onderscheidene geloofsartikelen geleerd en zich daarvan een redelijk precieze kennis verworven, maar begon ook als predikant van zijn zojuist verworven kennis op te treden. In zijn toewijding aan dat werk was hij onvermoeibaar. Hij las veel van de Franse en Duitse boeken die hij in die stad kon vinden. Hij wisselde regelmatig van gedachten met de predikant, magister Jacob, en met doctor Machabaeus, die toen hij toeval ook in Bremen was en aan wie hij, naar hij zei, ook een groot deel van de daar verworven kennis te danken had.

Hij schreef zelf ook het een en ander, waarbij om te beginnen een omvangrijke brief aan onze landgenoten te Antwerpen. Daarin bracht hij de eeuwige God uitgebreid dank dat deze hem naar een plaats had geleid waar hij de juiste kennis had verworven van Christus de Verlosser en een onschatbare bekendheid met de heilige leer. Hij spoorde hen allen aan zich precies zo te bekeren, wilden ze niet tezamen met hun bedriegers voor eeuwig verloren gaan. Hij betreurde de tirannie in Spanje en de blindheid van onze landgenoten, die immers hun ogen niet openden om het stralende licht van het evangelie te zien en evenmin hun oren en verstand openstelden voor de duidelijke woorden van God, die tot bezinning opriep. Daarom was hij voornemens naar Antwerpen te gaan teneinde met iets van het licht van die hemelse kennis de harten van zijn vrienden te verlichten. Daarna zou hij naar Spanje reizen teneinde zijn ouders en vervolgens heel onze stad, die, zoals hij verkondigde, in een afschuwwekkende duisternis van afgoderij ondergedompeld en begraven lag, tot de onvervalste dienst aan God en de ware godsdienst te bekeren.

Vervolgens schreef hij nog twee of drie brieven aan de Keizer, waarin hij de ontzaglijke rampspoed van de christenheid onder ogen zag en betreurde. Hij wees de Keizer, die hij de door God aangestelde grootste monarch van de christelijke wereld noemde, tevens hartstochtelijk op diens plicht de eeuwige God, schenker van alle goeds, voor zulke grote weldaden passende dank te brengen en de huiveringwekkende majesteit van de eeuwige God met gepaste oprechtheid des harten te aanbidden. Dat zou echter niet mogelijk zijn tenzij hij uit alle macht en met alle inspanning zou proberen de woelingen in de christelijke wereld tot bedaren te brengen, Gods heerlijkheid op aarde te bevorderen, de zuivere, onopgesmukte en door niets menselijks verontreinigde leer van Christus de Verlosser in geheel Spanje en in alle overige aan zijn gezag onderworpen gebieden in ere te herstellen en nog veel meer van gelijke strekking.

Tenslotte schreef hij *een omvangrijke Catechismus* en nog andere Spaanse werkjes waarin op tal van *afzonderlijke geloofsartikelen* werd ingegaan. Dit alles wat ik u net

verteld heb — het lijkt ongelooflijk — is allemaal begonnen én voltooid binnen de tijd van een maand of hooguit veertig dagen, toen hij nog geen antwoord had op de brief die hij naar de Antwerpenaren had geschreven. Want dezen hadden bij het lezen van zijn brief terstond in de gaten aan welke kwaal hij leed en vroegen hem vol sluwheid in de meest vleierende bewoordingen terug te komen, waarbij ze hem ook de hoop gaven dat zijn aanwezigheid daar iets groots tot stand zou kunnen brengen. Vol verwachting, geput uit de brief uit Antwerpen, begaf hij zich onverwijld op reis.

Wat deden onze Antwerpse landgenoten ondertussen? Zij wisten enkele dominicaner monniken zover te krijgen hem bij zijn aankomst op te vangen en op geloofspunten te ondervragen, en wel met de vooropgezette bedoeling dat zij hem, als hij met het minste of geringste woord met de monniken van mening zou verschillen, uit de weg zouden ruimen of als een onbegraven levend lijk in het cachot werpen. Van dit alles was de stakker niet op de hoogte en daarom reisde hij vrij en blij naar Antwerpen in de veronderstelling dat hij in een handomdraai alle Spanjaarden zou bekeren tot die vorm van godsdienst die hij zichzelf nog maar net had eigen gemaakt. Maar onze landgenoten hielden de afgesproken dag van aankomst goed in de gaten en nauwelijks was hij de stad binnen of de monniken, die daartoe als beulsknechten klaar stonden, vlogen met man en macht op hem af, sleurden hem van zijn paard en voerden hem gevankelijk de woning van een koopman binnen. Bij zijn aankomst was hij met zijn bruisende geestdrift reeds een en al vuur en vlam, maar dat vuur flakkerde nog veel hoger op toen hij merkte hoe ongebruikelijk en onverwacht wreed tegen hem werd opgetreden.

Hoofdstuk 82.

Bij de woning aangekomen, maakten de monniken de viervoeter meteen aan de muur vast en Francisco deden zij hand- en voetboeien aan. Toen pas begonnen zij aan zijn ondervraging. Wie zou, zo vraag ik u, al heeft hij nog zoveel zelfbeheersing, zo'n onvoorstelbaar wreed optreden over zich heen kunnen laten gaan zonder totaal van slag te raken? Eerst doorzochten ze zijn koffers, waarin ze een groot aantal boeken aantroffen, in het Duits, Frans en in het Latijn, van Philip Melanchthon, Luther, Oecolampadius en andere Duitsers en ook enkele spotprenten van de paus.

Toen wendden de monniken zich tot hem en zeiden hem: 'Je bent een echte Lutheran'.

Hij echter antwoordde in hevige opwinding: 'U bent aartsboeven. Ik ben helemaal geen Lutheran maar belijd onomwonden uitsluitend de eeuwige wijsheid en ware leer over de Zoon van God, onze Zaligmaker, die door u afschuwelijk wordt vervolgd. Dit is de enige en ware leer die mij over de Christus is onderwezen: hij heeft geleden voor de zonden van heel het menselijk geslacht en is verzezen omwille van de rechtvaardiging van diegenen die het royale geschenk van de vrijgevigheid Gods dat in het evangelie aan ieder schepsel wordt aangereikt, vanwege het om niet geschonken geloof met een gerust hart omhelzen. Die leer, waarvan u geen notie hebt, verkondig ik luide. Uw waandenkbeelden, uw bedrog, uw valstrikken en uw ontaarde leer verfoei ik uit de grond van mijn hart.'

Bij deze woordenwisseling waren nogal wat Spanjaarden aanwezig, die op de hand van de monniken waren. Toen die mijn vriend Francisco met groot enthousiasme in deze zin hoorden betogen, beweerden zij zonder enige aarzeling domweg dat hij krankzinnig was geworden. Omdat de monniken zich nu verzekerd wisten van de sympathie van de Spanjaarden, die zonder nadenken hun zijde kozen, beledigden zij de ongelukkige Francisco nog erger en begonnen zij nog veel brutaler tegen de

vastgebonden en geboeide man in te gaan: 'Indien ti onze religieuze staat verafschuwt, die de kerk de staat van volmaaktheid noemt, en niettemin voor christen wilt doorgaan, hoe ziet die fraaie religie van u er dan wel uit? Wat houdt dat geloof van u, die leer van u dan in? Wat is per saldo hetgeen u gelooft?'

Hij antwoordde hun: 'Ik heb u al gezegd dat ik eenvoudigweg een christen ben en dat ik onder u niets anders wil verkondigen dan Christus alleen en die gekruisigd. Ik geloof daarmee niets anders en zal ook nooit iets anders geloven dan hetgeen de ware kerk van Christus, die over heel de aarde verspreid is, sinds het begin der tijden heeft geloofd en onderwezen en nog steeds belijdt. De ware en eenvoudige leer van deze gekruisigde Christus hebt u, godvergeten boeven, met uw bedriegerijen en met uw goddeloos gedrag verpest, verkracht en veranderd in een goddeloze manier van leven, die heel het menselijk geslacht ten verderve leidt.

Dus, ik geloof in God de Vader, die alles heeft geschapen. Ik geloof in God de Zoon, Jezus Christus, die heel het menselijk geslacht met zijn bloed heeft verlost en uit de slavernij van duivel, zonde en dood tot de vrijheid van het evangelie heeft verheven. Ik geloof in God de Heilige Geest, die niet zijn onzichtbare en werkelijk goddelijke kracht de gelovigen heiligt. Ik geloof dat mij omwille van deze Zoon van God al mijn zonden om niet vergeven zijn. Ik geloof dat ik het eeuwige leven zal verwerven, uitsluitend dankzij deze middelaar en zonder enige verdienste, goede werken of pauselijke aflaten.'

'Gelooft u dat de paus van Rome de plaatsbekleder van Christus is, het hoofd van de kerk op aarde, die de zeggenschap heeft over de schatten van de kerk, en bovendien de macht om naar goedvinden te binden en te ontbinden, nieuwe geloofsartikelen af te kondigen en bestaande te herroepen?'

'Ik geloof van dit alles niets en beweer daarentegen dat de paus de ware antichrist is, die is geboren uit de duivel, zijn vader, de vijand van Christus, die er op staat dat hem goddelijke eer wordt bewezen en die, gedreven door de geest van de satan, in de wereld op zo'n manier huishoudt dat hij een belediging is van de eeuwige God en met zijn misleidende leerstellingen als een wolf ongelukkige schaapjes van Christus verstroot, laat verdwalen en verscheurt.'

Toen vonden ook mijn Spaanse landgenoten dat hij weloverwogen godslasterlijke taal uitsloeg. Immers, mocht hij het naar de letter genomen misschien op bepaalde hoofdpunten van het geloof met de monniken eens lijken te zijn, als de macht van de paus van Rome, de sacramenten, de mis, het vagevuur en de pauselijke aflaten ter sprake kwamen, dan liet hij zich ongeremd en wellicht al te teugelloos gaan. Trouwens, ik vraag u, welke jonge man, die hartstochtelijk gewonnen is voor de nieuwe leer en die dan zo ernstig en onverwacht met smaad overladen wordt, zou zijn tong in bedwang hebben kunnen houden tegenover zo'n onbehoorlijke en beledigende behandeling van de zijde van zijn belagers. Een dergelijke zelfbeheersing zie je ook bij mannen van rijpere leeftijd niet zelden ontbreken.

De monniken dreigden daarop met de dood en de brandstapel. Maar hij antwoordde: 'Ik ben niet bang te sterven voor mijn Heere, die het niet beneden zijn waardigheid achtte zijn bloed voor mij te vergieten. Integendeel, ik denk eerder dat het mij tot eer zal strekken als het mij gegeven wordt in zo'n verheven zaak de hemelse leer ook met mijn bloed te bezegelen als dank aan hem die het zijne voor mij heeft vergoten. Wat hebt u rechte over mij te zeggen? Wat kunt u meer dan dit armzalige en zondige vlees verbranden? Ik heb altijd geleerd dat ik bang moet zijn voor hem die de macht heeft tegelijk met het lichaam de ziel naar de eeuwige martelingen van de Tartarus te sturen,' maar niet voor u. U is immers alleen maar toegestaan u te vergrijpen aan dit armzalige lichaam, hoezeer u ook uw krachten verenigt met uw god, de satan, wiens

werktuig u bent. Ik daarentegen zal het als een grote weldaad beschouwen wanneer ik, bevrijd uit uw dwingelandij en in het geheel niet besmeurd met uw vuiligheid en misdaden, spoedig zuiver en onbevlekt naar dat hemelse vaderland, de glorie Gods en de gemeenschap van de heilige engelen zal overgaan.'

Hierop staken de monniken een vuur aan en verbrandden in zijn bijzijn alle boeken die hij had meegebracht. Toen hij echter zag dat het Nieuwe Testament en nog meer boeken met een godsdienstige inhoud verbrand werden, voer hij buiten zichzelf tegen de monniken uit. Per slot van rekening, omdat hij naar het oordeel van onze landgenoten gek, erger nog waanzinnig geworden was, sloten zij hem op in een fort, dat zes mijl buiten Antwerpen ligt. Daar hielden zij hem in een donker hok acht maanden lang gevangen.

In die periode kwamen veel vooraanstaande lieden hem bezoeken, die hem aanrieten van standpunt te veranderen en zijn taal te matigen. Hij ontkende evenwel ooit enige goddeloze opvatting te hebben gehuldigd of bewust een dergelijke opvatting nu te willen verkondigen. Als hij zich wat te onbeheerst had uitgelaten, wat hij niet bestreed, dan moest dat geheel op het conto worden geschreven van het geraaskal van de monniken die met hun volstrekt goddeloos gedrag in staat geweest zouden zijn om zelfs de meest bedachtzame mens in woede te laten ontsteken. Toen onze landgenoten de indruk hadden dat hij wel degelijk goed bij zijn hoofd was, omdat hij beloofde voortaan in elk situatie zijn gedachten en tong in bedwang te zullen houden, is hij tenslotte in vrijheid gesteld en wel in de dagen dat de Keizer te Regensburg de Rijksdag hield.

Hoofdstuk 83.

Na zijn invrijheidstelling bleef hij ongeveer twintig dagen in Antwerpen. Daarna ging hij naar Leuven, waar ik op dat moment ook was. Ik was erg blij hem toen te zien. Ik had hem lang niet meer gezien en ik had niet naar hem durven gaan om mij en hem niet nog meer narigheid te bezorgen. Hij heeft mij toen veel verteld en naar mijn mening was dat op geen enkele wijze strijdig met de betamelijkheid dan wel met de waarheid. Ofschoon veel van wat hij toen vertelde mijn instemming kon hebben en volstrekt niet ongerijmd was, heb ik hem toch ernstig onderhouden over het feit dat hij zich in strijd met de van God gegeven ordening onverstandig en onvoorzichtig een roeping aanmatigde die hem niet toekwam. Ik ried hem daarom aan God te blijven dienen in die staat waartoe de Heer hem had geroepen. Vroeger had zijn leven zich afgespeeld in de handel, waarin hij fatsoenlijk kon leven, niemand schade toebrengen en zoveel mogelijk mensen van nut zijn.

Wat echter het leerstellige betrof drong ik er bij hem op aan dat hij niets moest beweren of ondernemen om de mensen terwille te zijn als daardoor op de een of andere manier de eer van God schade zou lijden. Een dergelijk nuchter, rechtschapen en juist oordeel diende zich echter te baseren op de vaste en allerminst onduidelijke wil van God en de kennis van de hemelse leer, die in de Heilige Schrift ligt vervat, niet op de bevliegingen van deze of gene of op vage ideeën, die meestal ernstig met de wil van God in strijd zijn. Hij echter had de Heilige Schrift nog nooit gelezen en kende de dogmatische geschilpunten niet zodanig dat hij wist met welke argumenten de redeneringen van de tegenstanders ondergraven en evenmin met welke argumenten de juiste opvattingen verdedigd moesten worden. Hij had dan wel door nu en dan wat te studeren of uit gesprekken met geleerden of zeker ook krachtens een bijzondere genade van Godswegen een wat juistere kijk op het geloof gekregen dan de tot nu toe algemeen gevolgde praktijken maar dat was geen reden om de straat op te stormen en als een gek zonder nadenken en zonder een duidelijk plan te gaan verkondigen dat de

mensen zich tot deze vernieuwde of in ieder geval herstelde leer dienden te bekeren. Zij schaamden zich immers en het ging hun aan het hart om in die allerbelangrijkste en gevaarlijke kwestie te bekennen dat zij inzake de verering van God tot dan toe in dwaling hadden geleefd.

Afgezien daarvan, in veel zaken sloeg hij de plank nog net zo mis als die anderen en indien hij het al op enig onderdeel bij het rechte eind dacht te hebben, dan was zijn kennis nog erg vaag. Bij een meningsverschil en in een debat zou die kennis daarom niet bij machte zijn haar eigen standpunten met overtuigende redeneringen te verdedigen en de uitgangspunten van de tegenstanders te ontzenuwen.

Tenslotte, als hij dit alles wel goed voor elkaar zou kunnen krijgen, wat hij ongetwijfeld niet kon, dan was het van een grote impertinentie, die getuigde van gebrek aan vroomheid, om zonder wettige roeping zich het predikambt aan te matigen. Hij moest daarom voortaan binnen de perken van zijn eigen roeping blijven en daarin God op wettige wijze dienen en het predikambt overlaten aan anderen die God daartoe had uitverkoren. God had immers grote zorg voor zijn kerk en zou hem, als hij oordeelde dat er voor hem in het kerkelijk ambt nuttig werk te doen was, ongetwijfeld daartoe roepen op het moment dat hem dat het meest geschikt zou voorkomen. Dan was dat de tijd om risico's te nemen en om te leren en te verkondigen wat werkelijk het beste was naar de regel van de waarheid, niet naar wat mensen zich inbeeldden. Zolang het nog niet zover was, leek het mij niet raadzaam en ook niet God welgevallig zich door driest optreden in gevaar te brengen en publieke opschudding te veroorzaken.

Hij gaf zelf ook toe dat alles wat ik zei maar al te waar was en nadat hij de monniken de schuld van zijn vergissing had gegeven, zegde hij toe zich voortaan zo geweldig rustig te zullen gedragen dat zelfs Momus geen kritiek op hem zou kunnen hebben. Hij heeft zijn woord echter niet gestand gedaan. Want zoals de afloop aantoonde en ik zelf heb vernomen van zijn reisgezellen, die beweerden dat zij alles persoonlijk hadden gezien, reisde hij, zodra hij bij mij was vertrokken, naar Regensburg af, waar de Keizer toen verbleef. Gedurende heel die reis heeft hij zelfs tegenover zijn reisgezellen niet gerept van wat hij voorhad.

Hoofdstuk 84

Toen hij in de stad was aangekomen, ging hij rechtstreeks naar de Keizer. Hij stak voor hem een lang en astringent betoog af, waarin hij welsprekend betoogde dat de Duitsers de ware godsdienst beleden maar dat onze Spaanse landgenoten op het punt van de godsvrucht in de walgelijkste dwaling verkeerden en dat het ook tot de taak van de Keizer hoorde in diens gebied de ware eredienst van God te herstellen. Daarenboven spoorde hij hem aan met de Duitsers vrede te sluiten, zich van wreedheden te onthouden en ook zelf de leer van de Zoon van God, die zo zuiver in de Duitse kerken weerklonk, oprecht te omhelzen en ervoor te zorgen, zoals zijn plicht was, dat deze leer over heel de wereld werd verbreid en meer zaken van dezelfde strekking.

De Keizer hoorde alles geduldig aan en antwoordde hem bijzonder vriendelijk dat die hele kwestie hem natuurlijk zeer ter harte ging en dat hij eraan zou doen wat in zijn vermogen lag. Na dat antwoord van de Keizer was mijn vriend Francisco weer vol goede moed. Die moed zakte hem echter opnieuw in de schoenen tengevolge van de vele wreedheden die, naar hij bemerkte, in diezelfde stad Regensburg door mijn landgenoten tegen de beoefenaren van de vroomheid werden gepleegd. Francisco echter zat daarom niet bij de pakken neer en ging, onverschrokken en volhardend voortgaande op de ingeslagen weg, voor een tweede maal naar de Keizer en zelfs voor

een derde maal; iedere keer bracht hij in alle openheid zijn mening naar voren en iedere keer kreeg hij van de Keizer een welwillend antwoord.

Tenslotte, toen hij met steeds meer aandrang bleef aanhouden en zijn bezoeken niet opgaf en de Keizer voor de vierde keer wilde benaderen, hebben de wachtslieden hem de toegang ontzegd en op last van de Spanjaarden is hij ter plekke in bewaring gesteld. Ze wilden hem meteen in de Donau gooien maar de Keizer verbood dat en verordende dat Francisco geen onrecht mocht worden aangedaan, maar dat er in diens zaak op alle onderdelen een zorgvuldig onderzoek moest worden ingesteld en volgens de vanouds geldende wetten rechtgesproken moest worden. Ze hebben hem dan in een onderaardse kerker gesmeten en daar, gesloten in ijzeren voetboeien, net zolang vastgehouden totdat de Keizer vandaar naar Afrika vertrok.

Toen ook Francisco, geboeid en wel, samen met andere gevangenen op een wagen meegevoerd werd en iemand van degenen die kort tevoren samen met hem van Leuven naar Regensburg waren gereisd, hem in die toestand zag, vroeg deze hem, verbaasd over dit onverwachte schouwspel, wat dit te betekenen had en waarom hij in het gezelschap van misdadigers, zo smadelijk en pijnlijk geboeid, meegevoerd werd. Hij lachte heel innemend naar hem en hief, voor zover hij dat kon, zijn armen omhoog en, terwijl hij de ijzeren ketenen waarmee die geboeid waren, liet zien, zei hij: 'Ziet u deze ijzeren boeien?'

Die ander antwoordde: 'Die zie ik en dat doet me veel verdriet.' `Maar toch, deze boeien, dit ijzeren tuig, deze smadelijke gevangenschap, die ik voor de glorie van onze Heere Jezus Christus nu onderga, bereiden mij een veel luisterrijker triomf voor het aangezicht van God dan u ooit hebt gezien, luisterrijker zelfs dan de vorstelijke praal aan het hof van de Keizer. Ziet u dit lichaam, aan alle kanten in ijzeren boeien geslagen, waaraan nu een onaanzienlijke en smerige plaats is toebedeeld? In waarheid verkeert het reeds nu in de glorie van de Heer. Mijn zuivere geweten houdt me op de been en ik baad me dankzij mijn hoop op de toekomstige zaligheid in een onzegbare goddelijke vreugde. O eervolle boeien en eervolle folteringen, die binnenkort als uiterst kostbare edelstenen in een krans om mijn hoofd voor Gods aangezicht, voor de ogen van heel de wereld, te zien zullen zijn! Dan zal de Keizer ontdekken wat de meningen van zijn strooplieders waard zijn, dan zullen die vrome monniken, die achter die wreedheden zitten, merken door welke razernij tegen de godvruchtige lidmaten van Christus, dus tegen de Zoon van God zelf, zij zich nu buitensporig laten meeslepen. U ziet dan wel, mijn broeder, dat deze armen gebonden zijn, deze voeten geboeid en dat heel mijn lijf door het te zware gewicht van het ijzerwerk als het ware aan de wagen vastgekleefd zit zodat het zich niet meer kan bewegen. Toch verhinderen al deze boeien geenszins dat mijn volstrekt vrije geest, waarover de Keizer niets te zeggen heeft, door de ononderbroken overweging van de zaken des hemels omhooggestuwd wordt naar het huis van de eeuwige Vader. Daar wordt zij voor Gods aangezicht en in het alleraangenaamste gezelschap van de gelukzalige zielen zo goed als ononderbroken verkwikt. Kon mijn ziel toch maar, bevrijd uit deze boeien en vrij van de vuiligheid van dit aardse lichaam, reeds nu naar dat hemelse vaderland uitvliegen! Maar ik heb goede hoop dat de rechtvaardige rechter die God is, mij voor deze voorbijgaande boeien spoedig de eeuwigdurende vreugde in Gods heerlijkheid in de plaats geeft.'

Zijn gesprekspartner hoorde deze woorden met stomme verbazing en onder een stortvloed van tranen aan, maar de hevigheid van zijn verdriet en de haast die de stoet maakte, verhinderde dat hij anders dan alleen met zuchten en steunen hierop kon reageren. De hele reis van de keizerlijke hofstoet heeft hij, op deze wijze geboeid op die wagen mee afgelegd, naar ik heb gehoord tot en met de Afrikaanse expeditie,

totdat uiteindelijk de Keizer na die verschrikkelijke nederlaag naar Spanje is teruggekeerd. Er was geen gebrek aan lieden die meenden dat die ernstige nederlaag de Keizer van Godswegen was gezonden wegens de wreedheden, met zijn toestemming tegen godvruchtige mensen begaan.

Hoofdstuk 85.

In Spanje aangekomen, werd Francisco meteen overgedragen aan de Inquisiteurs, die hem aan een veel wreder behandeling onderwierpen dan hij tijdens de hachelijkste avonturen op zee, in zijn gevangenschap en overige narigheden van de soldaten had ondervonden. Ze smeten hem in een walgelijk smerig hok en schakelden de domste monniken in om hem met hun vele bezoeken het leven te vergallen en met die overlast of op wat voor andere manier dan ook over te halen om zijn overtuiging te laten varen. Hij werd door hen publiekelijk te kijk gezet en er ging geen dag voorbij zonder dat hij door hen werd uitgemaakt voor alles wat lelijk is. Maar bij die afschuwelijke vervolging, bij almaar die ellendige kwellingen — u zult daar met recht van staan te kijken — bleef zijn geestkracht zo ongebroken en zijn overtuiging zo onaangetast dat zijn standvastigheid hoe dan ook nog toenam en zijn kracht met de dag groter leek te worden.

Hij bleef dus alles afwijzen wat de monniken hem als openbaring voorhielden. Daarentegen kreeg vooral datgene zijn instemming wat de monniken veroordeelden als naar hun mening verwerpelijk.

In hoofdzaak kwam zijn overtuiging, die hij tot zijn laatste snik luid verdedigde, neer op het volgende:

- hij ontkende dat enig schepsel op eigen kracht, door zijn goede werken of op grond van zijn betekenis, vergeving van zijn zonden kon verdienen en ten overstaan van God zijn zieleheil en rechtvaardiging kon bewerken;
- uitsluitend door Gods barmhartigheid, zonder enige hulp van de mens, omwille van de Zoon en middelaar, die ons met zijn bloed van iedere smet heeft gereinigd, die de toom van de Vader door het ene en eeuwige offer van zichzelf tot bedaren heeft gebracht en voor heel het mensengeslacht het heil heeft bereid, dienen alle mensen zalig te worden;
- de leer van de monniken dat het misoffer uit kracht van het enkele opdragen zelf (zij noemen dat 'ex opere operato') de vergeving van de zonden, voor de levenden zowel als voor de overledenen, zou verdienen, was naar zijn zeggen een gruwelijke godslastering;
- de leer over de oorbiecht, de opsomming van de misstappen, de boetedoening voor de zonden, het vagevuur, de pauselijke aflaten de aanroeping van heiligen en de aanbidding van beelden was een aperte godslastering en een ontheiliging van het bloed van Christus.

Toen zij tenslotte bemerkten dat er geen hoop op herroeping was, is door de inquisiteurs in het openbaar het oordeel uitgesproken dat hij levend moest worden verbrand als een hardnekkige ketter die maar doorging met het verdedigen van zijn goddeloze opvattingen. Mensen die bij die veroordeling aanwezig waren, vertelden mij dat er samen met hem talrijke misdadigers, godlozen, joden en godslasteraars op de openbare zitting werden voorgeleid van wie er behalve deze ene niemand werd veroordeeld. Je kunt dus met recht zeggen dat op hen - het gezegde van toepassing was: 'Raven wordt vergeven maar duiven bestraft men.'

Dus werd alleen hij, terwijl hij van alle kanten verwensingen te horen kreeg, de stad uit gebracht naar de plaats van executie. Hij was getooid met een papieren muts met wel duizend afbeeldingen van de meest afschuwelijke duivels en moest ook nog ontelbare beledigingen ondergaan, die wranger waren dan de dood zelf.

Onderweg gebeurde er iets lachwekkends dat u niet zult kunnen aanhoren zonder glimlach maar dat ik niet kan vertellen zonder tranen. Buiten de stadspoort stond een houten kruis, zoals we die in de meeste steden in de buitenwijken of nog wat meer buitenaf zien staan. Daar aangekomen, werd de veroordeelde bevolen het kruis te aanbidden.

Hij antwoordde onverschrokken dat een christen geen hout mocht aanbidden en dat hij een christen was die de tegenwoordigheid Gods voelde en hem eerbiedig in zijn hart aanbad. Hij bleef bovendien onverdroten doorgaan met aansporingen aan het adres van de inquisiteurs om de door hen ingeslagen weg te vervolgen. Toen zette heel de menigte die hem volgde, het in alle toonaarden op een schelden op die ketterse kerel die had beweerd dat het kruis niet aanbeden mocht worden. Maar nog veel meer bewonderden zij de goddelijkheid van het kruis dat het immers niet over zijn kant had laten gaan te worden aanbeden door een ketter. En alsof zij hadden gezien dat van Godswege met dat kruis voor hun ogen een reusachtig groot wonder was verricht, renden zij massaal met getrokken zwaard af op dat kruis, dat zij in duizend stukken hakten. Wie zelfs maar de kleinste splinter van dat heilige hout wist te bemachtigen, prees zich overgelukkig omdat hij door de kracht van dat hout allerlei soorten ziekten zou kunnen uitdrijven. De vereerders van het hout, die er niet voor terugdeinsden een onschuldig mens te verbranden, waren zo godvruchtig dat er binnen de kortste keren van dat hout geen spoor meer over was. Ach, wat een ontaarde godsdienst!

Toen ze op de plaats van de terechtstelling aankwamen, stonden de monniken al klaar om de veroordeelde met de verschrikkelijkste vragen te bestoken en erop aan te dringen dat hij zijn overtuiging alsnog zou herroepen. Hij echter spoorde met zijn onvoorstelbare geestkracht hen aan om door te gaan met de uitvoering van wat zij hadden besloten en hun woorden en tijd niet langer te verdoen. Toen ze dit hoorden, plaatsten ze hem op de stapel hout die voor zijn verbranding gereed lag. Men stak het vuur op een groot aantal plaatsen aan en toen het de man zelf begon te naderen, hief deze onwillekeurig zijn hoofd wat op, hetzij omdat de rook hem last veroorzaakte, hetzij om een andere reden.

De inquisiteurs die dit zagen, dachten toen dat hij alsnog spijt van zijn overtuiging had gekregen en dat hij al zijn foute opvattingen wilde afzweren. Zij lieten daarom meteen het vuur van hem verwijderen. Dat gebeurde zo rap dat zij hem nog ongedeerd uit het vuur kregen. Toen Francisco dit doorhad, richtte hij zich tot hen als een briesende leeuw en sprak: 'Wat is dit voor een boosaardigheid die van geen ophouden weet? Waarom misgunt u mij mijn grote geluk? Waarom hebt u me van mijn ware heerlijkheid weggetrokken?' In hun verwachting teleurgesteld, zetten ze hem toen onmiddellijk weer op de brandstapel, die inmiddels een en al vuur was, zodat hij sneller dan ik het u vertellen kan, verteerd werd.

Na de dood van Francisco de San Roman

Hoort u nu hoe verschillend er na zijn dood over het gebeurde werd gedacht. De inquisiteurs beweerden onomwonden dat hij was veroordeeld zodat er voor hem op geen enkele manier mocht worden gebeden. Zij houden zelfs ook nu nog iedereen die omtrent de veroordeling van deze man zijn twijfels durft te hebben, voor een ketter. Alle monniken delen die opvatting. Ik heb zelf van veel Spaanse monniken, die nu in Leuven en in Antwerpen wonen, gehoord dat het blijkens de eensluidende opvatting

van al hun richtingen en het oordeel van de heilige inquisiteurs een vaststaande en uitgemaakte zaak is dat wie het bestaat aangaande het heil van die Francisco nog hoop te koesteren, terwijl vaststaat dat hij door de heilige vaders, die niet kunnen dwalen, is veroordeeld, zelf als een ketter moet worden beschouwd. De redenering daarachter is dat hij aldus tegen een kerkelijke beslissing zou ingaan omdat immers iets dat onherroepelijk vaststaat, noodzakelijkerwijze in de hemel én op aarde onherroepelijk moet vaststaan. Wat een verwerpelijke godslastering, waarvoor de hemel binnenkort wraak zal nemen op een wijze die zij zich niet kunnen voorstellen en die deze opperste goddeloosheid aan zichzelf te danken heeft!

Ook hier waren weer wachtslieden van de Keizer aanwezig die de as van het verbrande lichaam niet veel toewijding hebben vergaard en met zorg hebben bewaard alsof het de overblijfselen van een heilige betrof. Bovendien was ook de Engelse gezant aanwezig, die voor zichzelf een stukje liet zoeken, als dat te vinden was, van de man in wie hij een ware martelaar voor Christus zag. Toen men hem een halfverbrand stukje van diens schedel bracht, zou hij voor dit presentje driehonderd goudstukken hebben betaald. Maar dit had niet zo in het verborgene kunnen gebeuren dat de mare daarvan niet de inquisiteurs en wellicht ook de Keizer ter ore kwam. Omdat de Keizer, naar men zei, daardoor zeer gegriefd was, zijn op diens bevel de wachtslieden gevangen genomen en is de gezant enige maanden de toegang tot het hof ontzegd.

U hebt nu gehoord wat ik over de beide mannen heb kunnen achterhalen en aan de volstrekte juistheid waarvan ik niet twijfel. Ik heb namelijk zelf een deel van wat verteld is, gezien en wat ik niet zelf heb gezien, heb ik van ooggetuigen en uitermate betrouwbare mensen gehoord."

Zij zeiden daarop. "Zo is het inderdaad met de godsdienst bij onze landgenoten gesteld. Wij weten dat op grond van tal van bewijzen. Want hoewel zij deze man, zoals hun gewoonte is, onmenselijk hebben behandeld, zijn wij geneigd niet zozeer hun wreedheid aan de kaak te stellen als ons over hun geduld te verbazen. Ze hebben immers de man, die standvastig was in de belijdenis van zijn geloof, toch nog lang laten leven als zij dat tenminste niet expres hebben gedaan om hem des te wreedaardiger met een lange en slopende lijdensweg te doden.

6. Rochus, een Brabantse beeldhouwer

Hoofdstuk 86

Maar nu ga ik u iets vertellen dat misschien nog verbazingwekkender lijkt en dat een paar maanden geleden gebeurde in de Spaanse stad San Lucar, die niet ver van Sevilla ligt. In die stad woonde een Brabantse beeldhouwer, een zekere Rochus, een vermaard kunstenaar en een fatsoenlijk mens. Omdat hij op het punt van de godsdienst goed onderlegd was, ergerde hij zich zeer aan zijn eigen handwerk en hij vervaardigde daarom niet, zoals de meeste beeldhouwers doen, beelden ten dienste van het bijgeloof maar beelden waarin de zeldzame waardigheid van zijn kunst tot uiting kwam. Eens had hij met zijn uitzonderlijke bedrevenheid een houten Mariabeeld vervaardigd, dat hij in zijn werkplaats te koop aanbood. Bij toeval zag een inquisiteur dat beeld en vroeg hem een prijs daarvoor te noemen. De kunstenaar noemde een bepaalde prijs doch de inquisiteur bood niet eens de helft.

Rochus antwoordde daarop: 'Als ik voor zo'n bedragje dit beeld zou weggeven waaraan ik veel werk en tijd heb gependeed, zou ik me met de opbrengst zelfs amper een glas water kunnen permitteren'.

De inquisiteur reageerde: 'Ik geef niet meer dan wat ik heb gezegd en toch moet ik dat beeld hebben'

'U krijgt het ook' zei de kunstenaar 'als u de redelijke prijs betaalt. Anders sla ik het nog liever kapot dan dat ik het voor uw prijs aan u laat.'

Rochus pakte daarop een stuk gereedschap, dat toevallig voor het grijpen lag, en wierp dat naar het beeld, waarvan hij het gezicht licht beschadigde.

Onmiddellijk werd Rochus gevangen genomen en afgevoerd alsof hij een groot misdrijf had begaan. Hij voerde aan: 'Staat het mij soms niet vrij het werk dat ik eigenhandig heb gemaakt naar welgevallen ongedaan te maken of op een andere manier uit te voeren? Als het beeld me nu eens niet was bevallen en ik een betere uitvoering wilde?' Er werd niet naar hem geluisterd, geen van zijn verweren werd geaccepteerd.

Drie dagen later werd hij weggeleid om als ketter, die de heilige Maagd had onteerd, te worden verbrand. Vlak voor hij de brandstapel beklom, vroeg hij luid of er ook Vlamingen aanwezig waren. De Vlamingen die er toevallig waren, antwoordden dat er in de haven twee schepen lagen, die zodra de wind gunstig was naar Vlaanderen zouden vertrekken. Dus als hij wilde dat daar iets voor hem werd gedaan, kon hij dat vrijuit zeggen. Zij zouden dat dan nauwgezet afhandelen.

Hij antwoordde hun: 'Het is alleen maar dat u aan mijn vader, die in Antwerpen woont, laat weten dat ik in deze stad ben verbrand, maar dat om geen enkele andere reden dan de reden die u hebt vernomen.' Zo is die stakker op de brandstapel geëindigd.

Denkt u nu niet dat wat ik u heb verteld maar een verhaaltje is, want in mijn verontwaardiging over de waanzin van het gebeuren heb ik me zeer veel moeite gegeven om erachter te komen of in Antwerpen nog een spoor van die man te vinden was dan wel of enig bericht van hem bij de familie van die kunstenaar was terechtgekomen. Uiteindelijk vond ik enkele familieleden van Rochus die samen met hem in Antwerpen en in Spanje hadden gewoond en deze bevestigden mij dat de zaken zich precies zo hadden afgespeeld. Zelfs vertelden ze me dat de vader van Rochus kort voordien was gestorven van het intense verdriet dat hij van de dood van zijn zoon had gehad.

(Adriaan van Haamstede beschrijft in het kort in zijn Martelaarhistorie, de bekering en verbranding van Francisco de San Roman en van de Rochus de Brabantse Beeldsnijder)

7. Tekorten van de geloofsbeleving in Spanje

Ik zou nog eindeloos kunnen doorgaan niet het vertellen van soortgelijke gevallen, maar ik neem aan dat deze aan u ook wel bekend zijn.

Kortom, iemand die in de leer van de zuivere godsdienst is onderwezen, kan Spanje niet leven zonder dat zijn leven ernstig gevaar loopt. Nooit leest daar iemand het evangelie, niemand kan straffeloos één woord over de ware godsdienst laten vallen, er is niemand die ook maar bij benadering weet wat het evangelie, wat de verlossing door de Zoon van God, hoe groot de genade van Christus, wat de vergeving van de zonden en wat de rechtvaardiging door het geloof is. Ze vereren uitsluitend de paus van Rome als was hij de ware God zelf. Zij zien het als hun taak diens wetten, hoe ongerijmd ook, te vuur en te zwaard te verdedigen en te handhaven. Naar hun mening is de kloosterlijke levensstaat de enige waarlijk godsdienstige levensstaat en ze noemen deze de staat van volmaaktheid. Deze verderfelijke dwaalleer heeft zich zo krachtig doorgezet dat een ontzaglijk aantal kloosters bij ons vol zit met die luie

wangedrochten, wier god hun buik is en wier eer gelegen is in hun schandelijke en onverzadigbare geldzucht." En terwijl zij totaal bezoedeld zijn door allerlei schanddaden, denken zij uitsluitend door zich te bekennen tot dat luie, beter gezegd, schandalige leven, het eeuwige leven te kunnen verwerven.

Hoofdstuk 87.

Ondertussen, grote God, wat een misdrijven worden daar onder het mom van de godsdienst gepleegd! Als ik die alleen maar in grote lijnen zou willen schetsen, zou deze hele maand niet eens voldoende zijn om alleen maar aan te stippen wat ik zelf heb gezien en zeker weet, ook al rep ik met geen woord over de meer verborgen en afschuwelijke misdrijven die zij in hun schuilplaatsen plegen. Ik laat het hier maar bij, op één voorval na, dat in Spanje zo bekend is dat iedereen het erover heeft en zo vers dat het nog door zeer veel ooggetuigen kan worden bevestigd.

De non uit Córdoba met haar 'mystieke' gaven

In een klooster in Córdoba leefde een non, Magdalena van het Kruis geheten, die vanwege haar vroomheid en devotie in heel Spanje als een uit de hemel gezonden godheid werd vereerd. Wat zij ook zei, onze landgenoten vonden het profetische openbaringen. Daaraan geen bijval te betuigen, gold als een gruweldaad. Alles wat zij deed, beschouwde men zonder meer als goddelijke werken. Meestentijds bestonden die hieruit dat zij met een opzienbarend zoetgevooisde stem jongelui uit de beste families ertoe overhaalde de kloosterlijke staat te omhelzen. De rechten van de ouders, met wie wij toch door de natuur ingevolge goddelijke ordening verbonden zijn, schoof zij terzijde.

Ik ken veel jongelui die door die vrouw zijn misleid en die nu, begraven in die goddeloze droesem, hun leven slijten. Haar reputatie was ten laatste zodanig en zo veelbesproken in heel het koninkrijk dat bij de geboorte van onze prins Philips, de zoon van de Keizer,⁷³ een kledingstuk van die non als een hoogheilig gewaad werd gehaald omdat men meende dat het kind als het daarin werd gewikkeld, niets te vrezen zou hebben van alle lagen van de duivel en daartegen goed zou zijn beschermd. Maar wat denkt u dat, zoals later ontdekt is, die non eigenlijk was? De inquisiteurs die haar zorgvuldig hebben uitgehoord, zouden dat ongetwijfeld veel beter kunnen vertellen, want ikzelf kan aan zo'n afschuwwekkende en gruwelijke wandaad zelfs niet denken zonder er intens van te huiveren.

Het vorig jaar gevangengenomen, heeft zij eigener beweging bekend dat zij al haar activiteiten verricht had op ingeving van de duivel, aan wie zij sinds haar jonge jaren had toegestaan over haar in alles naar willekeur te beschikken. Zij voegde daaraan toe dat ze veertig jaren lang met de duivel een intieme verhouding had gehad. Moge God zo'n ongehoord misdrijf wissen uit de geesten en het geheugen van de mensheid! De feiten zijn als volgt. De non vertelde dat zij lang geleden als een meisje van tien jaar de gestalte van een elegante man tegen het lijf was gelopen. die haar een vaardigheid had beloofd waardoor haar naam boven die van alle andere Spaanse vrouwen een uitzonderlijke vermaardheid zou genieten mits zij hem in slechts één enkele aangelegenheid wilde gehoorzamen. Het meisje, nik op verandering, stemde toe en werd meteen non. Door haar voorspellingen en ook doordat zij mensen tot het aannemen van de kloosterlijke staat wist om te praten, werd ze op slag in heel het land zeer vermaard en genoot ze de bewondering van veel vooraanstaande mannen.

We kunnen dus naar waarheid beweren dat degenen die door haar zijn overgehaald tot het kloosterleven, op aansporing van de duivel voor deze levensstaat hebben gekozen. We zien hieraan echter dat de macht van de duivel zo groot is dat zo'n vreselijke misstand gedurende veertig jaren verborgen kon blijven. Tenslotte heeft een jong meisje, dat zij deelgenoot in haar kunst wilde maken, de hele zaak in de openbaarheid gebracht. Daarop zetten de inquisiteurs die non gevangen en hoe het haar verder is vergaan, weet ik niet met zekerheid.

De aflatenhandel

Hoofdstuk 88

In Spanje woedt nog een andere plaag onstuitbaar. Die betekent zo zeker als wat de ondergang van de zielen en pleegt op het geld en de inspanningen van haar slachtoffers een verschrikkelijke aanslag. Ik bedoel de eindeloze reeks pauselijke aflaten, 'bullen' genaamd, waarvan overduidelijk is dat ze verzonnen zijn tot smaad van God en schennis van het bloed van Christus. Ze hangen zozeer aan elkaar van bedriegerijen en doorzichtige leugens dat er in heel het koninkrijk al geen kind en geen boer meer is die niet doorheeft dat het slechts drogbeelden en bedriegerijen van de duivel zijn.

Anderzijds is de onderdanigheid van die arme mensen zo groot en worden ze zodanig kort gehouden dat, zelfs al hebben 'leepogen en barbiers,' zoals men wel zegt, het meer dan stompzinnige bedrog van die aflaten inmiddels volkomen doorzien, niemand ook maar één woord van protest durft te laten horen. Erger nog, er is niemand die niet vol eerbied die bullen aanbidt en voor veel geld koopt. Om de drie jaar worden er onder weet ik wat voor duivelse voorwendsels nieuwe aflaten afgekondigd en die worden dan drie jaar lang aangeprezen, ieder jaar opnieuw, totdat er uit Rome weer nieuwe aflaten komen om de volledige werkzaamheid die de paus zelf tevoren aan die voorafgaande aflaten had toegekend, weer volledig Weg te nemen. Want met die botte oplichterij, die iedereen toch met zijn klompen kan aanvoelen, beginnen ze hun vertoning.

Ze zoeken daarvoor een Brugman uit niet een uitgestreken gezicht om in steden en dorpen die bullen ongegeneerd uit te gaan venten. Dat doet hij met vaste formuleringen en in een voorgeschreven preek, die hij voor deze opvoering tot zijn beschikking heeft, omstreeks de vastentijd wanneer de bullenmarkt bij voorkeur wordt gehouden. Eerst wordt het volk naar de kerk geroepen om de preek aan te horen met het dreigement dat wie wegblijft door de banbliksem wordt getroffen. Dan begint die oplichter van de preekstoel af in de fraaiste bewoordingen de zegeningen te prijzen van onze eeuw, waaraan krachtens de wonderbaarlijke verordening van God vergund is wat onze voorouders in hun tijd niet konden meemaken.

Want in vroeger eeuwen werd zoiets amper eens in de honderd jaar door onze allerheiligste vader de paus, de plaatsbekleder van Christus, toegestaan — hun zogenaamde jubeljaar, dat vergeving van de zonden en kwijtschelding van schuld en straf inhoudt, zoals zij beweren — en dan nog slechts als men een bedevaart naar Rome, Compostela of Jeruzalem had gemaakt. Nu echter is Gods goedheid, is de vrijgevigheid van de paus zo groot dat deze de mensen niet slechts eenmaal per eeuw maar ook ieder jaar en, alsof dat nog niet genoeg is, zelfs iedere dag van deze goddelijke schatten, van deze oneindige hoeveelheid geestelijke rijkdommen laat genieten. En het is daartoe niet meer nodig een verre reis naar Rome of Jeruzalem te maken, neen, zelfs bij iedereen in diens eigen woning, binnen de muren van ieders huis, zijn tegenwoordig die rijke schatten en weldadige gelukzaligheden te zien.

Daarop haalt hij de bul te voorschijn en toont haar aan het voltallige gehoor naar: Horatius, Sermones 1, 7, 3 als iets dat uit de hemel is komen neerdalen. Tomeloos onbeschaamd prijst hij de kracht van de aflaat aan en vertelt er een paar verhaaltjes bij om de simpele zielen makkelijker te laten toehappen. Ja, die oplichter is zo'n gewiekste bespeler van de gemoederen dat hij van lieverlede het voltallige gehoor in zijn ban heeft en het krijgt waar hij het hebben wil, zodat de naïeve mensen echt geloven dat zij iets goddelijks en hemels zien hoewel de gevierde predikant louter bedrog en afschuwwekkende godslasteringen laat horen en zien. De eerste daarvan is dat de werking van die bul dusdanig is dat hij die van alle overige, eerdere bullen teniet doet, die immers hun kracht niet kunnen behouden als deze er niet bij wordt gekocht. Als ze deze nieuwe aflaat erbij nemen, blijft de rijke zegen die de allerheiligste vader hun bij de eerdere aflaten uit de schatten van de kerk heeft gegund, intact en ongeschonden. Zonder deze zijn echter alle vroegere aflaten waardeloos. Wie onderkent hier niet het onmiskenbare bedrog van de satan? Maar zou iemand het wagen daarop kritiek te oefenen, hij werd ter plekke als ketter verbrand. De mogelijkheden die zo'n bul inhoudt, steken even goddeloos als bedrieglijk in elkaar. Wie haar heeft gekocht, kan op bepaalde dagen een ziel uit het vagevuur bevrijden, op andere dagen zelf vergeving van zijn zonden en kwijtschelding van zijn schuld en straf krijgen en nog ontelbaar meer van dit soort ongerijmdheden.

Hoofdstuk 89:

Voornamelijk echter worden veel mensen verplicht die aflaat te kopen om in de veertigdaagse vasten en andere onthoudingsdagen eieren te mogen eten of zich met zuivel in leven te houden. Het eten daarvan is dan namelijk in Spanje verboden, waarbij er met de banbliksem en de doodstraf wordt gezwaaid tegen ieder die zonder bul van de verboden etenswaar durft te proeven. En omdat Spanje voor het grootste deel niet aan de kust ligt en daar vaak niets anders te vinden is dat eetbaar is dan vruchten of etenswaar die niet is toegestaan, moet iedereen wel de aflaat kopen om met een zuiver geweten de verboden waren, eieren en zuivel dus, te kunnen gebruiken. Zodra de voortreffelijke kanselredenaar de gemoederen van het volk tot zijn standpunt heeft overgehaald, worden talloze aflaatbullen in de kerk rondgedeeld door lieden die eveneens voor deze klucht zijn geronseld. Alle aanwezigen ontvangen dan de schatten van de bul, die in een morsig papier vervat zijn, en die zij van levensbelang achten. Intussen spoort de oplichter vanaf de preekstoel het volk aan tot gulheid zodat zij de gaven van God met open armen ontvangen en van hun dankbaarheid jegens God in hun aalmoezen blijk geven. Zodra hij ziet dat iedereen de bul heeft, belooft hij hun nogmaals heel veel geluk en beëindigt hij zijn preek. Daags daarna struinen die oplichters heel de stad af om het geld te incasseren voor de bullen, die voor iets meer dan een derde gulden per stuk verkocht worden. Dan geven zij zich pas echt over aan ongehoorde hardvochtigheden. Het gebeurt nogal eens dat veel arme lieden, die met hun dagelijkse arbeid de kost voor zich en hun familie bijeenprokkelen, het geld niet voorhanden hebben. Die ongelukkigen smijten ze dan in het gevang, ze maken hun zo het werken onmogelijk en dreigen hen met hun banbliksem. Erger nog, ze slepen zelfs de kleren uit hun huis en de dekens van hun bed en hun optreden tegen die ongelukkigen is zozeer beneden alle peil dat ouders met hun kleine kinderen en het hele gezin zelfs eerder van honger omkomen dan dat die schurken en bedriegers het over hun kant laten gaan voor hun bedrieglijke waar ook maar één obool tekort te komen of uitstel van betaling te geven.

Nadat ze de mensen hun laatste cent hebben afgeperst, verlakken ze hen met weer een nieuwe streek. Ze weten hen ervan te overtuigen dat de krachtadige werking die in de

bul beschreven staat, hun door de paus in haar geheel en voorgoed verleend is zodra ze het geld betaald hebben, ook als ze zelf de bul niet in bezit houden. Dus kopen zij diezelfde bul voor twee of drie obolen terug, die ze met hetzelfde bedrieglijke verzinsel drie of vier keer opnieuw verkopen en terugkopen. Maar waartoe ga ik nog door met het opsommen van de oneindige reeks van onvoorstelbare schandelikheden die op die aflatenmarkt bedreven worden? Die is echt zo lang dat het me, al wilde ik alleen maar vervolgen met wat ik zélf heb gezien, in ieder geval maanden, zo geen jaren zou kosten.

Daar komt bij dat de mensen daar zo ernstig dwalen, zo dom reageren en zo erg onder hun gewetensangst lijden dat een vader niet kan geloven dat zijn aflaat tevens volstaat voor zijn zoon en een man dat zijn aflaat ook volstaat voor zijn vrouw. Zodoende wordt niet zelden een en dezelfde familie gedwongen ieder jaar twintig of dertig aflaten te kopen waardoor de kosten verschrikkelijk oplopen en de middelen van de mensen met een bescheiden beurs geheel opgaan alleen al aan het kopen van aflaten. Ik ken kooplieden, van wie ik u de namen zou kunnen noemen, die in 1539 voor bullen die de volgende drie jaren uitsluitend verspreid mochten worden in dat deel van Spanje dat Castilié heet, vierhonderdduizend ducaten op voorhand hebben betaald, naast het nog veel grotere bedrag dat zij na verloop van de overeengekomen tijd moesten neertellen.

Afgodische verering van wonderdadige beelden

Hoofdstuk 90.

Het zou me beslist niet minder moeite kosten dan deze beschrijving van de aflaten, indien ik een opsomming zou geven van de miraculeuze beelden, die in Spanje als goddelijke wezens worden vereerd. Want in iedere stad zie je wel enkele heilige Maagden die beroemd geworden zijn door hun wonderen en bijzondere verrichtingen en daarnaast ook nog tal van andere heiligen van wie er volgens mij nooit één in werkelijkheid heeft bestaan. Maar heel dat allegaartje van afgoden, dat alle afgoderij en het bijgeloof van de oude Grieken bij elkaar verre te boven gaat, laat ik in zijn geheel buiten beschouwing. Slechts één geval zal ik ophalen en wel een nogal roemrucht geval uit uw eigen omgeving, een steen des aanstoots, waaraan u zich meer dan eens hebt bezeerd.

Mijn dringend verzoek is derhalve dat u bij uzelf eens goed overdenkt wat voor wangedrochte lijks, hoeveel volstrekt verwerpelijk en welk een catastrofaal verval voortkomt uit de verering van het kruisbeeld in het augustijnenklooster in ons eigen Burgos. Het geloof dat een of andere Nicodémus ten tijde van Christus' lijden dat beeld exact op ware grootte heeft vervaardigd als een volmaakte gelijkenis van Christus, onze Verlosser, zoals die aan het kruis hing, heeft algemeen ingang gevonden. Daarna zou de houten god door die Nicodémus, veilig verpakt in een kist, in zee zijn geworpen daar lange tijd nadien door een koopman zijn gevonden en ingevolge goddelijke beschikking tenslotte naar zijn huidige standplaats zijn overgebracht.

Ze maken de mensen wijs dat het nog niet bekend is van welke materie dat houten en onappetijtelijke beeld is gemaakt maar dat het ongetwijfeld iets van vlees is omdat het haren, een baard en nagels heeft die groeien. Elke zaterdag worden de voeten van het beeld met koud water gewassen. Van dat water wordt beweerd dat het zo'n kracht heeft dat het allerlei kwalen kan genezen en het wordt op grote schaal aan de zieken van de stad uitgedeeld. Het beeld werd door de vele spraakmakende wonderen steeds beroemder. Een aantal daarvan is te zien op schilderijen met onderschriften, die de hele kloostergang in beslag nemen. Dit beeld is met het verstand van alle burgers, van

veel vorsten en van bijna heel het koninkrijk op de loop gegaan. Ik durf te beweren dat de mirakelen van het beeld net zo zeer aan het brein van de satan ontsproten zijn als algemeen verteld wordt van de orakelen bij de heidenen. Dit beeld betekende voor de monniken, die niets uitvoeren, een geweldige bron van inkomsten maar het zaaide en versterkte in de harten van de mensen een nog veel vreselijker afgoderij.

Iedere vrijdag stroomt heel de stad toe en wie zelfs maar een enkele vrijdag overslaat denkt zich aan een groot vergrijp schuldig te hebben gemaakt. De burgers laten er talloze missen opdragen, ze offeren geld, kaarsen, goud en zilver en wat al niet. Ook de adel geeft geweldig veel zilveren en gouden geschenken. Wie met eigen ogen, al is het maar een keer, het beeld te zien kan krijgen, dat in het halfdonker op een verhoog staat, gekleed in zijde, goud- en zilverbrocaat, maar wel achter een deugdelijk vergrendelde deur, acht zich zielsgelukkig. Lieve God, wat een steunen, van vrouwen en van mannen, wat een snikken, tranen, zuchten, wat een wonderlijke woorden en wat een huiveringwekkende manier van aanbedding, compleet met dat beuken op de borst naar antiek gebruik zie je daar, als de deur opengaat! Iedere keer dat ik denk aan die blinde, grove, vervloekte afgoderij van de satan, die ik, zo lijkt het, nu weer in alle duidelijkheid voor me zie, begin ik lichamelijk en geestelijk te rillen.

Dit allemaal is echter alleen maar bekokstoofd om met die inkomsten een handvol niets uitvretende boeven van monniken in hun gesticht als varkens vet te mesten en een eindeloze stoet zielen mee te sleuren in een wisse ondergang.

U weet zelf wat een paar jaren geleden in diezelfde stad van u is gebeurd. Omdat andere monniken van de kerk die daar Het Graf heet, de augustijnen die inkomsten misgunden, maakten zij zelf ook een beeld maar dan van de begraven Christus, dat van lieverlede dankzij zijn Wonderen ook enige faam begon te krijgen. Dat roomde de inkomsten van de augustijnen niet onaanzienlijk af. Wat deden toen die augustijner monniken? Op de Goede Vrijdag van de grote vasten, die aan het lijden en aan de begrafenis van Christus is gewijd, gingen twee augustijner monniken naar Het Graf om de hele nacht naar oud gebruik bij 'het grafmonument' (zoals ze het noemen) te bidden en waken. De twee monniken zonderden zich af van de rest van de mensen alsof zij op een stille plek gingen bidden bij wijze van bijzondere devotie en staken daar de kerk in brand. Die nacht is dat beeld en heel die kerk in een verschrikkelijke vuurzee vergaan. En zo hebben de augustijner monniken weer hun volledige inkomsten én het alleenrecht van de afgoderij bemachtigd.

Wat de grovere vormen van afgoderij betreft, die in het oog springen en die je als het ware kunt beetpakken, moet dit maar voldoende zijn. Want als ik die allemaal zou willen bespreken of als ik zou beginnen over de vloek van de missen, het misbruik van de sacramenten en de alomvattende schending van de christelijke leer, een pest die voor de zielen kwaadaardiger is naarmate zij subtieler en heimelijker te werk gaat, dan zou je weldra een enorm veld voor je zien waarop heel wat mijlen waren af te leggen. Maar er komt nog wel een gelegenheid om het hier uitgebreider over te hebben. Omdat de nacht valt, is het nu tijd om naar huis te gaan en afscheid van u te nemen met dien verstande dat wij zolang de Keizer, die naar men zegt op het punt staat vandaag of morgen naar Duitsland te vertrekken, nog hier is, u blijven bezoeken."

De hovelingen vertrekken naar elders

Dat hebben ze inderdaad precies zo gedaan en wij bespraken dan veel grote en belangrijke zaken; het zou te ver voeren die hier te noemen.

Deze bezoeken nu gingen door tot de tweede januari van 1544, toen de Keizer naar Duitsland vertrok, naar de rijksdag in Spiers.

Ik bleef daarna alleen in de gevangenis achter, verstoken van de omgang met mijn vrienden, en zonder te weten hoe mijn zaak ervoor stond. Ik hoorde of zag daar nooit iets anders dan de meest trieste vertoningen, die mij de ellendige staat van het mensdom en de afgrijselijke ongodsdienstigheid van de mensheid dagelijks vermanend onder ogen brachten in de vorm van buitengewoon krasse voorvallen.

(“De Franse vertaling van de mémoires van Francisco de Enzinas, dateert van 1558. *Van Haamstede heeft dit werk niet gelezen; hij geeft bijv. heel andere gegevens over De Enzinas*, p. 136 ev; p. 253 ev.” Zie: *Adriaan van Haamstede en zijn martelaarsboek*, door A. J. Jelsma.

8. Publicaties van Alphonso en Juan VALDÉS:

Zie voor levensoverzicht van deze broers: JUAN DE VALDÉS; Reformator in Spanje en Italië;

1529 - 1541. Door J. N. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK. www.theologienet.nl

VALDÉS, Alfonso de, “Cartas inéditas de Alfonso de Valdés sobre la Dieta de Augsburgo”, Giuseppe Bagnatori (ed.), *Bulletin Hispanique*, 57 (1955), 353-374.

VALDÉS, Alfonso de, *Dialogo de Mercurio y Caron: en que allende de muchas cosas graciosas y de buena doctrina: se cuenta lo que ha acaescido en la guerra desdel año de mill y qujnientos y veynte y vno hasta los desafios delos reyes de Francia [y] Ynglaterra hechos al Emperador en el año de MDXXIII*. [Venice?, 1543?]

VALDÉS, Alfonso de, *Due dialoghi: l'uno di Mercurio et Caronte, nel quale, oltre molte cose belle, gratiose et di bona dottrina, si racconta quel che accadé nel guerra dope [1521]; l'altro di Lattantio et di uno Archidiacono: nel quale puntualmente si trattano le cose avvenute in Roma nell'anno MDXXVII*. Venice: Antonio Bruccioli, 1546.

VALDÉS, Alfonso de, *The sacke of Roome, Exsequuted by the Emperour Charles armie euen at the Natiuitie of this Spanish kinge Philip, notablie described in a Spanish Dialogue, with all the Horrible accidents of this Sacke, and abhominable sinnes, superstitions & diseases of that Cittie, which provoked these iust iudgments of God. Translated latelie into the English tounge, neuer fitter to bee read nor deeplier considered, then euen now at this present time*. London: Roger Ward, 1590.

VALDÉS, Juan de, “Diálogo de la lengua und Refranes”, *Romanische Studien*, 22 (1895), 339-508.

VALDÉS, Juan de, “Diálogo de las lenguas. Marcio, Valdés, Coriolano, Torres”, en G. Mayans i Sísar (ed.), *Orígenes de la lengua española*, Tomo II. Madrid: Juan de Zúñiga, 1737.

VALDÉS, Juan de, *In que maniera doviano esser instrutti insino dalla pueritia li figlioli delli christiani nelle cose della religiosa christiana*. [n.p., n.d.] (Siena, Biblioteca comunale, Ms. G. VIII. 28 /folios 62v-70r).

VALDÉS, Juan de, “Istruzione cristiana e comparazioni de Giovanni Valdés e Trattato della vera chiesa di P. M. Vermigli”. En E. Comba (ed.), *Biblioteca della Riforma in Italia*. Firenze: Claudiana, 1882, 1884.

VALDÉS, Juan de, “La istruzione cristiana per li fanciulli (di Giovanni Valdés)”, *La Rivista Cristiana*, 10 (1882), 3-15.

VALDÉS, Juan de, *Alfabeto christiano de Juan de Valdés: Reimpresion fiel del traslado italiano: Añádense ahora dos traducciones modernas, una en castellano, otra en inglés*, (tr. Luis de Usoz y Río) / *Alfabeto christiano. A faithful reprint of the Italian of 1546: with two modern translations, in Spanish and in English* (tr. Benjamin B. Wiffen). En L. Usoz y Río y B.B. Wiffen (eds.), *Reformistas antiguos españoles*, Vol. XVI. [Londres: Eyre & Spottiswoode, 1861]. Barcelona: Diego Gómez Flores, 1983; Zaragoza: Libros Certeza, 2001.

VALDÉS, Juan de, *Alfabeto christiano, che insegna la vera via d'acquistare il lume dello Spirito santo* (tr. Marco Antonio Magno). Venezia: Nicolò Bascarini, 1545.

- VALDÉS, Juan de, *Alfabeto christiano, which teaches the true way to acquire the light of the Holy Spirit*. From the Italian of 1546; with a notice of Juan de Valdés and Giulia Gonzaga. (tr. Benjamin B. Wiffen). London: Bosworth & Harrison, 1861.
- VALDÉS, Juan de, *Alfabeto cristiano: Que enseña el verdadero camino de adquirir la luz del Espíritu Santo. Con notas biográficas y críticas sobre el autor por B. Foster Stockwell, y sobre Julia Gonzaga por Benjamín B. Wiffin*. Buenos Aires: La Aurora, 1948.
- VALDÉS, Juan de, *Cartas inéditas de Juan de Valdés al Cardenal Gonzaga*. José F. Montesinos (ed.), *Revista de Filología Española*, 1931, Anejo XIV.
- VALDÉS, Juan de, *Cent et dix consyderations divines de Jan de Val d'esso. Traduites prémiérement, d'Espaignol (sic) en langue Italienne, et de nouveau mises en Francois, par C. K. P.* [Claude de Kerquifinen]. Lyon: Claude Senneton, 1563.
- VALDÉS, Juan de, *Ciento diez divinas consideraciones*. En L. Usoz y Rio y B.B. Wiffen (eds.), *Reformistas antiguos españoles*, Vol. IX. [San Sebastián: Ignacio R. Baroja, 1854] y *Reformistas antiguos españoles*, 17-18. [Londres: Bosworth & Harrison?, 1863]. Barcelona: Diego Gómez Flores, 1983; Zaragoza: Libros Certeza, 2001.
- VALDÉS, Juan de, *Cinque Trattatelli Evangelici*. Roma, 1545
- VALDÉS, Juan de, *Comentario a los Salmos*. Carlos López Lozano (ed.). Terrassa: CLIE, 1987.
- VALDÉS, Juan de, *Comentario ó declaracion familiar y compendiosa sobre la primera epístola de San Pablo apóstol á los Corintios, muy útil para todos los amadores de la piedad cristiana / compuesto por Juan Valdesio*. [Venezia: Juan Philadelpho [Geneva: Jean Crespin], 1557]. En L. Usoz y Rio y B.B. Wiffen (eds.), *Reformistas antiguos españoles*, Vol. XI. [Madrid: J. Martín Alegría, 1856]. Barcelona: Diego Gómez Flores, 1983; Zaragoza: Libros Certeza, 2001.
- VALDÉS, Juan de, *Comentario o declaracion breve i compendiosa sobre la epístola de San Pablo apóstol á los Romanos, muy saludable para todo Christiano (1538?)*. [Venecia: Iuan Philadelpho [Genève: Jean Crespin], 1556]. En L. Usoz y Rio y B.B. Wiffen (eds.), *Reformistas antiguos españoles*, Vol. X. [Madrid: J. Martín Alegría, 1856]. Barcelona: Diego Gómez Flores, 1983; Zaragoza: Libros Certeza, 2001.
- VALDÉS, Juan de, *Comentario o Exposición sobre 41 psalmos de David, escrito por Juan de Valdés en el siglo XVI, y ahora impreso por primera vez*. Manuel Carrasco (ed.). Madrid: Librería Nacional y Extranjera, 1885.
- VALDÉS, Juan de, *Commentary upon our Lord's Sermon on the Mount. Reprinted from the Commentary itself*. Edward Boehmer (ed.). (tr. John T. Betts). London: Trübner, 1882.
- VALDÉS, Juan de, *Consideraciones y pensamientos*. Juan Orts González (ed.). Madrid: J. de Valdés, 1935.
- VALDÉS, Juan de, *Dialogo de doctrina christiana, nuevamente compuesto por un religioso*. Alcalá: Miguel de Eguía, 1529.
- VALDÉS, Juan de, *Diálogo de doctrina christiana*. Venezia: [Francesco Brucioli], 1545.
- VALDÉS, Juan de, *Diálogo de doctrina cristiana nuevamente compuesto por un religioso. Impreso en 1529 en Alcalá de Henares y publicado nuevamente con motivo del cuarto centenario*. Theodoro Fliedner (ed.). Madrid: Librería Nacional y Extranjera, 1929.
- VALDÉS, Juan de, *Diálogo de la lengua*. Rafael Lapesa (ed.). Zaragoza: Ebro, 1940.
- VALDÉS, Juan de, *Divine considerations by John Valdeso*. (tr. Nicholas Ferrar). [Cambridge: Roger Daniel, 1646]. Frederic Chapman (ed.). London: J. Lane, 1905.
- VALDÉS, Juan de, *Ein Edel Schrifftlich Kleinath und Verehrung des Ehrwürdigen Hern Petri Pauli Vergerii. An des Durchleüchtigen Hochgebornen Fürsten und Herrn, Herrn Christoffs Hertzogen zu Würtemberg, u. erstegebornen Son, Her Eberhartum, lateinisch geschriben*. Tübingen, 1555.
- VALDÉS, Juan de, *El Evangelio según San Mateo, declarado por Juan de Valdés, ahora por primera vez publicado*. Eduard Boehmer (ed.). Madrid: Librería Nacional y Extranjera, 1880.
- VALDÉS, Juan de, *El Salterio: traduzido del hebreo en romance castellano, transcripción por J. d. V.*,

- ahora por primera vez impreso*. [1550]. Eduard Boehmer (ed.). En L. Usoz y Rio y B.B. Wiffen (eds.), *Reformistas antiguos españoles*, 23 [Bonn: Carlos Georgi, 1880]. Barcelona: Diego Gómez Flores, 1983; Zaragoza: Libros Certeza, 2001.
- VALDÉS, Juan de, *Il dialogo della dottrina cristiana (1529)*. Teodoro Fanlo y Cortés e Anna Morisi Guerra (eds.). Torino: Claudiana, 1991.
- VALDÉS, Juan de, *Illustri atque optimae spei Puero D. Eberhardo, Illustrissimi Principis et Domini Domini Christophori Ducis Wirtembergensis, etc. filio primogenito. Munusculum Vergerii exulis Jesu Christi*. [n.p.] 1554.
- VALDÉS, Juan de, *In che maniera il Christiano ha da studiare nel suo proprio libro, il Modo che si de tenere nell'insegnare et predicare il principio della religione Christiana*. Venezia: [Francesco Brucioli], 1545.
- VALDÉS, Juan de, *In qual maniera si doverebbono instruire i figliuoli de Christiani*. (1554?).
- VALDÉS, Juan de, *Instrucion cristiana para los niños por Juan Valdés en ocho lenguas: Christliche Kinderlehre. / Juan de Valés' Spiritual Milk: Octoglot: Christliche Kinderlehre. Die Übersetzungen des sechzehnten Jahrhunderts ins Italienische, Lateinische, Polnische, und neue aus dem Italienischen ins Deutsche, Englische, Französische, Engadinische, nebst Rückübersetzung ins Spanische*. Bonn: E. Weber's Verlag / London: Trübner, 1883.
- VALDÉS, Juan de, *Joya cristiana del siglo XVI. Manera que se debería observar para informar desde la niñez a los cristianos en las cosas de la religión, por Juan de Valdés*. Eduard Boehmer (ed.). Madrid: Librería Nacional y Extranjera, 1882, 1884.
- VALDÉS, Juan de, *Lac spirituale, proalendis ac educandis Christianorum pueris ad gloriam Dei. Munusculum Vergerii*. [n.p., n.d. (1555?)].
- VALDÉS, Juan de, *Las ciento diez divinas consideraciones: Recensión del manuscrito inédito de Juan Sánchez de 1558*. J. Ignacio Tellechea Idígoras (ed.). Salamanca: Centro de Estudios Orientales y Ecuménicos Juan XXIII, 1975.
- VALDÉS, Juan de, *Latte Spirituale, col quale si debbono nutrire et allevare i figliuoli de Christiani in gloria di Dio. Proverb. 1. cap. Accio che à piccioli sia data prudentia, et à giovanetti scientia et intelletto*. Basilea: Giacomo Parco, 1549; Pavia: Francesco Moscheno, 1550.
- VALDÉS, Juan de, *Le cento et dieci divine considerationi del S. Giovanni Valdesso: nelle quali si ragiona delle cose piu utili, piu necessarie, e piu perfette, della christiana professione. I Cor. ii*. Basilea: [Michael Isengrin], 1550.
- VALDÉS, Juan de, *Leche de la fee (1556?)*. En Inquisidor General Fernando de Valdés, *Cathalogus librorum*. Valladolid, 1559.
- VALDÉS, Juan de, *Les divines consyderations, et saintes meditations de Jean de Val d'esso, Gentilhomme Espagnol. Touchant tout ce qui est necessaire, pour la perfection de la vie Chretienne. Traduites par C. K. P. Revues de nouveau et rapportées fidelement à l'Exemplaire Espagnol, et amplifiées de la Table des principales matières traitées par l'Aucteur*. Lyon: Pierre Picard, 1601.
- VALDÉS, Juan de, *Life and Writings of Juan de Valdés, Otherwise Valdesso, Spanish reformer in the Sixteenth Century*. By Benjamin B. Wiffen with a translation from the Italian of his *Hundred and Ten Consideracions* by John T. Betts. London: Bernard Quaritch, 1865.
- VALDÉS, Juan de, *Modo che si dee tenere ne l'in segnare il principio della religione christiana*. Roma, 1545.
- VALDÉS, Juan de, *Psalmos de David (1537)*. Venezia: Pedro Daniel, 1558.
- VALDÉS, Juan de, *Qual maniera si dovrebbe tenere a informare insino della fanciullezza i figliuoli de Christiani delle cose della religione*. En *Index of Pius IV*. Roma, 1549.
- VALDÉS, Juan de, *The hundred and ten considerations of Signior Iohn Valdesso treating of those things which are most profitable, most necessary, and most perfect in our Christian profession. Written in Spanish, brought out of Italy by Vergerius, and first set forth in Italian at Basil by Cælius Secundus Curio, anno 1550. Afterward translated into French, and printed at Lions 1563, and again at Paris 1565. And now translated out of the Italian copy into English, with notes. Whereunto is added an epistle of the authors, or a preface to his Divine Commentary upon the Romans. I Cort. 2. Howbeit we speak wisdom amongst them that are perfect, yet not*

the wisdom of the world. (tr. Nicholas Ferrar). Oxford: Leonard Lichfield, 1638.

VALDÉS, Juan de, *The Spanish reformers: three opuscles reprinted from a work published by Trübner & Co. entitled XVII Opuscles*. London: Hodder & Stoughton, [1883?]

VALDÉS, Juan de, *Trataditos*. Eduard Boehmer (ed.). Bonn: Carlos Georgi, 1880.

VALDÉS, Juan de, *Upominek, ktory Vergerius Jasnemu panu, Mikolaiowi*. 1556.

VALDÉS, Juan de, *Ziento i diez consideraciones de Juan de Valdés [1565]. Ahora publicadas por primera vez en castellano*. En L. Usoz y Rio y B.B. Wiffen (eds.), *Reformistas antiguos españoles*. Vol. IX. [San Sebastián: Ignacio R. Baroja, 1854]. Barcelona: Diego Gómez Flores, 1983; Zaragoza: Libros Certeza, 2001.

DEEL 3

HISTORIE VAN MARTELAREN DOOR A. VAN HAAMSTEDE

1. Johannes Diazius (Juan Diaz)

Jaar 1546

Johannes Diazius was geboren in de stad Cuenca, gelegen op de uiterste grenzen van Spanje bij Granada boven de grenzen van het rijk Toledo. Nadat hij gedurende dertien of meer jaren aan de hogeschool te Parijs vertoefd had, reisde hij eindelijk naar Genève, om de staat en de gesteldheid der gemeenten te leren kennen, waarvan hij gehoord had, dat zij door de geleerde man, Johannes Calvijn, hervormd en door, de waarachtige en Apostolische leer gereinigd en vernieuwd waren. In deze stad sprak hij met Calvijn en andere dienaren der gemeente gedurende enige maanden over de godsdienst.

Daarna vertrok hij naar Duitsland, om ook daar de gemeenten te leren kennen, waar hij wist dat het zuivere en reine Woord van God werd gepredikt. Hij kwam eerst te Bazel, waar hij de bedienaars der gemeenten, die het bestuur over de scholen en gemeenten hadden, aansprak en vriendelijk groette. Vervolgens ging hij naar Straatsburg, waar hij zich metterwoon vestigde, aangezien hij daar vele geleerde mannen vond, bij wie hij zeer geliefd was en aangenaam verkeerde, vooral bij de geleerde man Martinus Bucer.

Toen de keizerlijke majesteit een vergadering had bijeen geroepen te Regensburg, besloot de wijze raad van Straatsburg, ook Johannes Diazius met Martinus Bucer van stadswege daarheen te zenden.

Toen zij te Regensburg waren, sprak Diazius een Spanjaard aan, Petrus (*Pedro*) *Malvenda* genaamd, die van Roomse zijde daarheen was gezonden om aan het gesprek deel te nemen. Toen Malvenda Diazius zag, met wie hij te Parijs zeer gemeenzaam om had gegaan, was hij zeer verwonderd en zei, dat hij ternauwernood geloven kon hem met eigen ogen te zien, vooral in Duitsland en onder de protestanten, die zich meer verheffen en er mee pralen zullen, een Spanjaard tot hun gevoelens en geloof gebracht te hebben, dan tienduizend Duitsers of ontallijk vele andere lieden daartoe te hebben bekeerd.

Hij vroeg aan Diazius, hoe lang hij in Duitsland gewoond had, om welke reden hij daar gekomen was, en of hij de leer van Martinus Bucer en van andere Duitsers als de ware erkende.

Diazius antwoordde, dat hij omtrent zes maanden in Duitsland vertoefd had; dat hij om geen andere reden daar gekomen was dan om het land te leren kennen, en de Apostolische godsdienst, die daar weer in het leven was geroepen, oprecht te belijden, en zijn gevoelens en mening daarover met geleerde mannen te bespreken.

"Ja, waarlijk," zei Malvenda, "zes maanden in Duitsland te vertoeven schijnen een godvruchtig mens geen maanden, maar gehele jaren, ja zelfs eeuwen toe, zo ellendig is het om in Duitsland te wonen voor hen, die de eenheid der roomse kerk lief hebben."

Na deze eerste samenspraak ontmoette hij Diazius twee malen alleen, en redeneerde veel met hem over de godsdienst. Bij de laatste samenspraak vroeg Malvenda Diazius, waarom hij te Regensburg was gekomen. Diazius antwoordde, dat hij vanwege de stad Straatsburg was gezonden teneinde zijn gebeden te voegen bij de

gebeden der kerk van Christus, en mee te werken om eenheid tot stand te helpen brengen in die artikelen, waarover het grootste geschil bestond.

"Dan ben je," zei Malvenda, "hier tevergeefs gekomen, want in deze gehele samenspraak zal er niet van gerept worden. Wilt gij echter ten algemene nut werkzaam zijn, dan behoort gij naar Trente te reizen tot de kerkvergadering, die de paus heeft bijeen geroepen, waar alle gewone geestelijken zullen samenkomen, en zich beijveren om dit doel te bevorderen."

Toen Diazius dit gehoord had, zag hij gemakkelijk in, dat de bedoeling van de priesters enkel bedrog was. Hij nam daarom afscheid van hem, en wilde later niet meer met hem spreken.

Ten gevolge van de vrijmoedigheid van Diazius, die hij in deze samenspraak had aan de dag gelegd, was Malvenda zeer op hem verbitterd. Hij begon na die tijd lagen te leggen en naar middelen om te zien, hoe hij Diazius zou kunnen ombrengen. Daar hij dit echter niet openlijk durfde te doen, begon hij dit in het geheim met opgeraapte leugens, en zond brieven naar het hof van de keizer, en wel aan een predik of Jakobijner monnik, die biechtvader was van de keizer. In deze brieven deelde hij mee, dat er te Regensburg zich een Spanjaard bevond, Johannes Diazius genaamd, die hij te Parijs gekend had als iemand, die jegens de Algemene Kerk gunstig gezind en een gehoorzaam kind van haar was. (De kerk noemen zij, die op de roomse grondslagen van kwade en boze lieden zelf door hen gebouwd is). Verder schreef hij, dat hij hem nu te Regensburg onder de Protestanten gevonden had, als een vijand der heilige kerk en een vriendenvoorstander der Luthersens, en dat hij dit door een openbare belijdenis bewezen had; waarom hij begeerde en bad, dat men toch dit kwaad door zeer gestrenge middelen zou tegengaan.

Deze wanhopende en bloeddorstige priesters vreesden niets anders, wanneer de zaak, die nu begonnen was, doorging, of geheel Spanje zou eindelijk de ogen openen, en de ellende, verblindheid en ook de slavernij en tirannie opmerken, waarin zij door deze bedriegers gehouden en waarmee zij betoverd werden.

Toen de monnik deze brief had gelezen, liet hij de zaak, zoals zij was. Wat hij in de zin had, wist men niet zeker. Toen nu Malvenda geen antwoord op zijn brief ontving, en daarenboven zag, dat Johannes Diazius zich van zijn aanbevolen dienst te Regensburg zeer naarstig kweet, zond hij andere brieven, veel scherper en van boos opzet getuigende, naar de monnik. Toen de biechtvader deze brieven ontving en las, stond er bij toeval een andere Spanjaard, Marquina genaamd, bij hem, die te Rome een gezaghebbend ambt bekleedde, en zich destijds, om enige gewone zaken aan het hof van de keizer bevond.

Toen deze vernam, wat er aangaande Diazius geschreven was, met wie hij vroeger zeer goed bevriend was, nam hij het zeer euvel op, dat zijn lieve vriend dus aangeklaagd en van ketterij, zoals zij het noemden, beschuldigd werd. Aangezien hij hem zeer goed kende, en wist, dat hij een oprecht en vroom man was, begon hij hem zeer ijverig te verontschuldigen, en zei in het openbaar, dat men Malvenda daarin niet moest geloven, aangezien deze waarschijnlijk door verborgen haat en nijd, of om enige andere oorzaken onwaarheid geschreven had; dat men te eerder de algemene getuigenis van vele aanzienlijke en voortreffelijke mannen geloven moest, die ten allen tijde voor het oprecht, redelijk en deugdzaam gemoed van Johannes Diazius hoge achting hadden betoond. Hij verzocht daarom de monnik deze zaak zo lang geheim te houden, en er geen gevolg aan te geven, dan nadat men er meer zekerheid van mocht hebben.

Men zegt, dat de Monnik daarop zou geantwoord hebben, dat, indien Johannes Diazius lang bij de ketters vertoefde, hij de kerk schade zou berokkenen; en dat het daarom wel nodig was hem te bekeren of spoedig om te brengen.

Niet lang daarna reisde Marquina naar Rome, en verhaalde daar alles aan **Alphonsus**, (Alphonso) de broeder van Johannes Diazius. Intussen werd de bijeenkomst, die te Regensburg bepaald was, verbroken en geheel opgeheven. Johannes Diazius reisde vervolgens naar Nieuburg, een stad, gelegen aan de rivier de Donau, in het gebied van de doorluchtige vorst hertog Otto Hendrik Palzgraaf, om daar alle pogingen aan te wenden een boek te doen drukken, door Martinus Bucer geschreven.

Terwijl dit in Duitsland plaatshad, rustte ook Alphonsus, de broeder van Diazius, te Rome niet, maar ondernam de reis naar Duitsland, teneinde zijn broeder van de waarachtige godsdienst af te trekken, op zulk een wijze als dit het best zou kunnen geschieden. Hij nam ook een dienaar mee, die te Rome geruime tijd scherprechter of beul geweest was. Met deze en nog een ander kwam Alphonsus met de postwagen te Augsburg, en reisde van daar met de beul naar Regensburg, waar hij zijn broeder hoopte te vinden. Hij ontmoette daar het eerst Malvenda, en vroeg hem raad, hoe hij in deze zaak handelen moest.

Daarna zonden zij een bode naar Claudius Senarcleüs, die een goed vriend van Diazius was, om van hem te vernemen waar Johannes Diazius zich ophield, daar zij vermoedden, dat Claudius vooral dit wel zou weten. De bode zei, dat er vanwege het hof des keizers brieven naar Johannes gezonden waren, die zeer belangrijk waren.

Claudius antwoordde, dat hij waarlijk niet wist, waar die zich thans bevond, maar, indien er iets aan hem te bezorgen was, beloofde hij, dat hem getrouw ter hand te zullen stellen.

De Spanjaard verliet hem, schijnbaar tevreden met dit antwoord. Kort daarna keerde hij terug, en zei tot Claudius, dat er een edelman in de Kroon gelogeed was, die een goed vriend was van Diazius, en voor hem enige brieven van het hof des keizers had meegebracht, waaraan zeer veel gelegen was; hij verzocht hem daarom nadrukkelijk, om toch de plaats te willen aanwijzen, waar Diazius was of zelf die edelman te komen bezoeken in het logement. Claudius, die Diazius, graag een dienst bewees, kwam met de Spanjaard in het logement, waar hij Alphonsus, de broeder van Diazius, vond, die hem onder allerlei vriendschapsbetuigingen verzocht de plaats te willen aanwijzen, waar Diazius te vinden was, aangezien hij grote dingen met hem te behandelen had. Hij zei hem ook, dat hij brieven had vanwege het hof des keizers en van zijn allerbeste vrienden, en dat hij belangrijke zaken met hem te bespreken had, waaraan hem veel gelegen was. Claudius gaf hem hetzelfde antwoord, wat hij vroeger aan de Spanjaard gegeven had, dat hij namelijk niet wist, waar Diazius was; doch, om niets te verzuimen, wilde hij dit aan andere lieden vragen, en het hem dan te kennen geven.

Toen Claudius zijn woning verliet, deelde hij deze zaak aan Martinus Bucer, Johannes Brentius en anderen van hun mee, en vroeg hun raad wat hij doen zou. De gevoelens waren daarover verschillend; de een oordeelde, dat men hem Diazius zou aanwijzen, de ander meende, dat men dit niet doen moest, waarvoor ieder zijn redenen bijbracht. Eindelijk werd er besloten, dat men hem zeggen zou, waar Diazius zich bevond, wat men voor het beste hield, teneinde er niets door onwetendheid of onvoorzichtigheid zonder noodzakelijkheid verzuimd zou worden. Men zou echter zijn best doen, Diazius tevoren te waarschuwen, wanneer er soms gevaar aan verbonden mocht zijn.

Aldus gaf Claudius Alphonsus te kennen, dat Diazius in de naaste stad Nieuburg was. Alphonsus dankte hem zeer, en verzocht hem met hem mee te rijden, daar hij een paard tot zijn beschikking had en wat er verder nodig was.

Claudius antwoordde, dat hij dit op dat oogenblik niet kon doen, maar dat hij wel een brief aan Diazius wilde schrijven, en hem daarin berichten, waar hij hem ergens zou kunnen vinden. In de grootste haast schreef Claudius een brief, en gaf hem die, waarin niets anders stond dan wat men weten mocht.

Doch de andere brieven, waarin zij Diazius waarschuwden, door Claudius, Martinus Bucer en andere goede vrienden geschreven, stelden zij aan de bode, die met Alphonsus reizen zou, ter hand, en drukten hem ernstig op het hart, dat hij die aan niemand anders geven of tonen zou dan aan Johannes Diazius zelf. Daarenboven gaven zij hem de geschiedenis van het gesprek te Regensburg mee, om die aan de secretaris van hertog Otto te overhandigen, en duwden hem ook in het geheim geld in de hand, opdat hij alles met te beteren ijver zou ten uitvoer brengen.

Aldus nam Claudius afscheid van de bode maar bovenal van Alphonsus, die hem vriendelijk dankte, en hem zijn dienst ten allen tijde aanbood. Eindelijk bad hij hem, zo hij hem en Diazius waarlijk liefhad, om niemand te zeggen, wat er tussen hen beiden besproken was, bovenal, dat hij dit Malvenda niet moest medelen, want hij wist wel, hoe Malvenda, aangezien hij hem niet wilde volgen, jegens Diazius gezind was; daarom was het nodig, vooral van de kant van Diazius, dat deze zaak buiten weten van Malvenda teneinde zou gebracht worden. In één woord, hij verzocht dit zo nadrukkelijk, dat Claudius niet anders meende dan dat het hem ernst moest zijn.

Let evenwel, goede lezer, op het schandelijk schelmstuk van deze verrader. Zodra Claudius van hem was weggegaan, nam hij de bode, benevens al diens brieven en geschriften, en ging daarmee dadelijk naar Malvenda en, nadat zij alles gelezen hadden, verscheurden zij de brieven uitgenomen het geschrift, dat over het gesprek handelde, hetwelk aan de secretaris van de hertog Otto moest ter hand gesteld worden. Terstond daarna kwam dit Claudius, Martinus Bucer en de anderen ter ore, waardoor zij nu goed inzagen, dat deze lieden niets goeds in de zin hadden. Zij schreven daarom met een anderen bode naar Diazius, en drukten hem op het hart, dat hij zich voor deze mens wachten moest.

Daarop reed Alphonsus naar Nieuburg, met de brieven bij zich, die Malvenda aan Diazius had geschreven, waarin hij hem op het hart drukte, dat hij zijn broeder, die hem toch niet anders dan goed zou raden, gehoor zou geven. Hij beloofde ook, dat, indien hij hem volgde tot in Italië, en Duitsland met zijn Duitsers, die niet dan verdervers zijn van de goede en oprechte lieden, wilde verlaten, hij bij de biechtvader der keizerlijke majesteit zo veel zou uitwerken, dat alles wat vroeger van hem was geschreven, zou herroepen en verbeterd worden, en dat het hem geen schade zou doen, wat hij vroeger ook onvoorzichtig mocht neergeschreven hebben. Met deze brieven kwam Alphonsus, vergezeld van zijn dienaar de scherprechter, te Nieuburg.

Toen Johannes Diazius hem zag, was hij, zoals wel te denken is, bovenmate verwonderd, aangezien hij in geruime tijd geen brieven van hem ontvangen had, en dacht, dat hij nog te Rome was. Na hem gevraagd te hebben naar de reden van zijn onverwachte komst, deelde hij hem de ware reden mee, gelijk wij boven hebben geschreven, waarom hij zulk een moeilijke reis ondernomen had. De goede Diazius, die een oprecht man was, vermoedde geen kwaad, en meende, dat zijn broeder uit ware broederlijke liefde tot hem gekomen was. En, ofschoon hij graag gezien had, dat hij een andere mening ware toegedaan, en omtrent alles goede gevoelens en een oprecht oordeel mocht hebben, zo beviel hem zijn goed hart en gezindheid zeer goed, en ontving hij hem zeer vriendelijk, daar hij niet wist, dat hij, volgens het spreekwoord, een slang aan de boezem koesterde, die hem later op schandelijke wijze het leven zou benemen.

Toen zij met elkaar begonnen te spreken, zei Alphonsus, dat hij zulk een grote, gevaarlijke en moeilijke reis om niets anders had ondernomen, dan om te beproeven zijn broeder van zijn voornemen tot een beter en wel tot de schoot der heilige kerk weer te brengen, en stelde hem ook vele gevaren voor, waaraan hij bloot stond, wanneer hij bij zijn gevoelens bleef volharden. Hij deelde hem mee, dat hij van alle voortreffelijke mannen, heren en vorsten versmaad zou worden, die de Lutherse leer en naam in erge mate vijandig waren. Hij hield hem voor, dat hij zijn gehele geslacht schande, zichzelf ongeluk, gevangenschap, ellende, ja het zwaard of de vuurdood op de hals zou halen, en vele dergelijke drangredenen gebruikte hij, om het hart van zijn broeder wankelmoedig te maken en te doen twifelen.

Ofschoon het Diazius van harte leed deed, dat zijn broeder zulk een verkeerde mening koesterde, en menselijk gevaar en tirannie meer achtte dan de kennis der waarheid, antwoordde hij hem op alles, wat hij gezegd had, met vriendelijke woorden: "Lieve broeder, deze leer heb ik aangenomen niet uit onverstand, noch uit enig eigen vleselijk overleg maar met een zekere en vaste overtuiging. Ik belijd ook openlijk, aangezien ik het begin en de voortgang door de Heilige Schrift bevestigd vind, dat zij waarlijk is de volmaakte en eeuwig blijvende leer der heilige Profeten en Apostelen. Ik kan ook deze leer, die ik door de bijzondere genade van God beleden heb, zonder grote schande en lastering niet verwerpen, en derhalve zullen mij ook geen wereldse gevaren van mijn voornemen afbrengen. Bedenk zelf, lieve broeder, of het een voorzichtig man wel zou betamen, wanneer hij het tijdelijk ongeluk ontliet, om zich in het eeuwige verderf te storten? En waarlijk er bestaat geen andere zonde tegen de Heilige Geest, dan de beleden waarheid op oneerlijke wijze te vervolgen, welke zonde hier noch in eeuwigheid zal vergeven worden. Het zijn daarom gewichtige redenen, die mij in deze begonnen loop en deze belijdenis doen volharden. Met geheel mijn hart wenste ik ook, mijn lieve broeder, dat gij zoveel ijver en arbeid u getroost om de wil van God te kennen, als gij ijver betoond hebt om menselijke zaken te onderzoeken en te behartigen. Naar uw helder verstand te oordelen, en de oneindige barmhartigheid van de eeuwige Vader herdenkende, zou ik niet durven twifelen, of God zal u de schat Zijner hemelse wijsheid openen, opdat gij ook de wil van God uit de goddelijke Schriften leerde kennen en belijden, voor zover gij uw arbeid en uw verstand aanwendt. Ach, dat het mij gegeven ware, lieve broeder, u deze kennis met mijn eigen bloed te moeten deelachtig maken! Want, zoals de Zoon van God Zelf betuigt: *"Dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, de enige waarachtige God en Jezus Christus, Die gij gezondend hebt."* Het is waarlijk een zeer beklaglijke zaak, dat de mensen in zulke hoge, ernstige en gewichtige zaken zo onachtzaam en boos zijn, dat zij de goddelijke stem, die van boven uit de hemel hun tegen klinkt, en alle schepselen toespreekt, zo lichtvaardig verachten, of zo hoogvaardig verstoten. Zo gij de zaken zelf recht inziet, wat zult gij toch anders vinden, waarom wij door deze boze mensen veroordeeld en bijna iedere dag tot de dood overgeleverd worden, dan dat wij al onze hoop niet op menselijke dingen maar op de levende god stellen, buiten Wie geen zaligheid te wachten is? Onderzoek daarom onze zaak eerst goed, mijn lieve broeder, en, als gij die goed onderzocht hebt, zult gij zelf zeggen, dat men die om geen gevaren des lichaams behoort te verlaten. Waarlijk, wat mij aangaat, mijn hart is door de milde barmhartigheid en goedheid Gods dus versterkt, dat ik mij op generlei wijze van de leer, die ik aangenomen heb, zal laten aftrekken."

Toen Alphonsus de standvastigheid van zijn broeder zag, beproefde hij het op een andere wijze. Wat hij namelijk niet door schrik, vrees en gevaren kon verkrijgen, hoopte hij teweeg te brengen door giften en gaven. Hij zei, dat hij uit de kerkelijke

goederen omtrent vijfhonderd dukaten in het jaar inkomen had, die hij aan hem wilde uitkeren, wanneer hij met hem naar Rome wilde gaan.

Johannes zei hierop: "Lieve broeder, ik ben zo geldgierig, niet, als gij soms denkt; had ik rijkdom en eer willen zoeken, dan zou ik mijn leven anders aangelegd hebben. Nu acht ik de kennis der hemelse leer, welke de Heere mij door Zijn milde goedheid gegeven heeft voor de allerhoogste eer, en rust voor mijn gemoed, ja voor de kostbaarste rijkdom."

Eindelijk, toen ook dit niet gelukte, bedacht bij nog een andere list, en peinsde op zijn doortrapte verraderij en bedrog, waarmee hij zijn eenvoudige, goedhartige en oprechte broeder, die geen bedrog, of valsheid in het hart had, bedrieglijk zou aanvallen. Deze boze bedrieger nam nu de schijn van godzaligheid aan, en onder verzuchtingen van het hart sprak hij zijn broeder met een droevig gelaat aldus aan:

"Ik bemerk nu wel, lieve broeder, dat uw volharding, geloof en oprechtheid zo groot zijn in de kennis van en het vasthouden aan de Evangelische leer, dat gij mij ook tot uw gevoelens overgehaald hebt; want zo onverstandig en onwetend ben ik niet, mijn lieve broeder, dat ik deze uw godzaligheid die te bewonderen en navolgenswaardig is, niet zou hebben opgemerkt, of ook het grote nut, dat de kerk van God in het algemeen en de lieden van onze gewesten in het bijzonder, uit deze uw leer zouden kunnen trekken. Bovenal, laten wij samen van ganser hart en met alle vlijt ons benaarstigen, dat de zuivere leer van de Zoon van God in de gehele wereld, zover dit slechts mogelijk is, gepredikt, en het Evangelie ook in onze gewesten, onder het volk, verbreid en bevorderd worde, zoals onder andere volken plaats heeft. Tot zulk een belangrijk werk van God zult gij, lieve broeder, niet alleen voorzichtig, maar ook niet grote ijver de genade en gaven Gods gebruiken, die de almachtige God u, boven vele anderen uit ons geweest, verleend heeft. Immers, wanneer gij langer in Duitsland blijft, en onder zulke lieden woont, wier taal gij niet verstaat, wat doet gij anders, dan het talent, dat gij van God zo rijkelijk hebt ontvangen, tot niemands nut in de aarde begraven? Gij ziet ook, dat in dit land vele geleerde mannen zijn, bedreven in nuttige wetenschappen, en ook zeer bekwaam en ervaren in de ware godsdienst, die uw dienst niet verlangen. Ja, die niet alleen niet verlangen, maar ook, als ik mij niet in hen vergis, u er toe zullen opwekken en dringen om de leer, die gij van hen ontvangen hebt, tot stichting en verbetering van onze medemensen en tot nut van ons vaderland aan te wenden. Maar, aangezien onze landen in deze tijd met ongelooflijke tirannie verdrukt worden en gij daar ook niet vrij zoudt kunnen wonen, raad en vermaan ik u om met mij naar Italië te reizen. Van deze reis durf ik mij deze vrucht beloven, dat gij groter nut zult stichten, meet, de ere Gods bij de verklaring van de Evangelische leer zult bevorderen, dan gij immer in Duitsland of elders zoudt kunnen doen. Vooreerst gaan wij naar Trente, waar vele geestelijke afgezanten vergaderd zijn, die zeer genegen zijn tot de Evangelische leer. Indien gij daar nu ook was, om hen hiertoe te vermanen en te dringen, zonder twijfel zouden zij, wat zij nu in hun hart besloten hadden, en door de tirannie van de paus niet durven openbaren, openlijk belijden en er voor uitkomen. Bedenk nu wel, welke grote nuttigheid het zou hebben, dat een gehele vergadering, die samengekomen is om de tirannie der bozen te bevestigen, door u zover zou kunnen worden gebracht, om de waarheid te onderzoeken en te openbaren. Uw gevoelens kunt gij met die geleerde mannen bespreken; en bent gij beter onderwezen dan zij, dan zult gij, ik durf u dit hundertwege beloven, hen als vlijtige toehoorders bij het onderwijs leren kennen; en deze uw leer, die overigens vast staat, en door de getuigenis van God is versterkt, en die gij door uw deugden en geleerdheid hebt opgeluisterd, die zij ook in u prijzen en hoogachten, die u anders niet veel goeds

gunnen, zult gij des te beter kunnen bevestigen. Daarna zullen wij bezoeken Rome, Napels en de andere steden van Italië, waarin zich ook vele lieden bevinden, die kennis der waarheid hebben, waar gij ook met geen geringe en onwetende lieden zult behoeven om te gaan, maar met vorsten en heren, die gij in de ware kennis zult kunnen versterken, en wellicht openlijk de waarheid zult doen belijden. Wanneer gij alzo eindelijk geheel Italië, ten minste de voornaamste lieden, voor uw leer en leven gewonnen had, zou ook van zelf volgen, dat bij u de hartelijke begeerte ontstond, dat deze leer namelijk, zonder gevaar voor u, door andere voortreffelijke mannen in Spanje mocht kunnen verkondigd worden. Welk nut stichten die lieden toch, die al zijn het geleerde en goede lieden, nochtans alleen onder de schijn van de godsdienst in Duitsland als verborgen blij ven? Naar mijn mening zorgen zij alleen voor zichzelf, terwijl het hun zeer weinig ter harte gaat, in welk een jammer en onwetendheid andere lieden verzonken liggen.

Zoudt gij nu, lieve broeder, deze grote en belangrijke zaak verachten, die gij voor ogen ziet en gevoelt? Zoudt gij u aan deze openlijke roeping Gods onttrekken? Of meent gij voor uzelf alleen te leven? Waarom zoudt gij de zwakheid van andere lieden niet te hulp willen komen, die tussen hoop en vrees, tussen zekerheid en twijfel verkeren, en uw hulp en uw onderwijs verlangen, ja, met betraande ogen en opgeheven handen de kennis der zuivere leer als van u eisen en afbidden? Waarlijk, gij mag het zuchten en klagen van zo vele heiligen niet in de wind slaan, aangezien er op de medewerking van zo vele voortreffelijke lieden te rekenen is.

Nu dan, wat mij aangaat, wil ik u, als een getrouw broeder en dienaar, in dit goddelijke werk behulpzaam zijn; u op mijn kosten en met alle opoffering naar Italië vergezellen, u in kennis en vriendschap brengen met de voortreffelijkste lieden, en, waar gij mij nodig hebt, daar zal ik u, zoals ik schuldig ben, als een getrouw broeder behulpzaam zijn."

Johannes Diazius verwonderde zich boven mate over deze ongewone redenen van zijn broeder, en verblijdde zich zeer, daar hij dacht, dat zijn broeder dit van harte meende. Hij behandelde hem daarom veel vriendelijker dan hij tot nog toe gedaan had, en zei, dat hij gewillig, en bereid was, de eer van de Heere Jezus Christus, waar hij kon of mocht, desnoods met verlies van zijn leven, te bevorderen. Hij prees het voornemen van zijn broeder, nam zijn raad ter harte, en beloofde, dat hij van zijn kant zich zou benaarstigen. Maar, aangezien het een gewichtige en grote zaak was, en er vele zwaarigheden en gevaren aan verbonden waren, moest men zich ook rijpelijk en ernstig beraden, en met geleerde en verstandige mannen overlegd worden, hoe dit het best tot verbreiding der ere van God en tot stichting der mensen, ten uitvoer gebracht zou kunnen worden. Hij zei daarom, dat het hem goed dacht, dit gehele plan aan de mannen die aan de samenspraak hadden deelgenomen, en die nu te Regensburg waren, mee te delen; en, wat zij in deze zaak besloten, dat wilde, hij doen.

Dit voorstel beviel Alphonsus zeer goed, daar hij misschien wel dacht, dat zij, aan wie dat plan werd voorgesteld, onnadenkende lieden waren, en zijn heimelijke en verborgen listen en verraderij niet bemerkten zouden.

Johannes Diazius schreef dus brieven aan de betrokken personen te Regensburg, waarin hij hun de plannen van zijn broeder meedeelde, die begeerde dat hij met hem naar Italië zou reizen, en waarbij hij tevens de reden voegde waarom zijn broeder dit verlangde. Eindelijk betoonde hij zijn goede wil, namelijk, dat hij in zijn hart besloten had, in deze zaak niets te doen, dan wat de broeders goedkeurden. Een zodanigen brief schreef hij ook aan Bernhardus Ochinus, die in die tijd het Evangelie van Christus

verkondigde te Augsburg, en verlangde van hem ook zijn gedachte en mening te horen.

Toen deze brieven te Regensburg gelezen waren, kwamen de leden der vergadering samen, opdat ieder zijn mening en zijn gevoelens daarover zou uitbrengen. Zij besloten eenparig, om aan de bedrieglijke redenen van de moordenaar geen geloof te slaan, daar zij wel bemerkten, dat hij het er alleen op toelegde zijn onschuldige broeder te bedriegen. In die tijd waren er ook enige, die de moord, welke deze bedrieger in het hart had voorgenomen, tevoren vaststelden en profeteerden.

In overeenstemming met elkaar schreven zij aan Diazius, en gaven te kennen, wat de broeders in deze zaak besloten hadden. Hetzelfde schreef hem ook Bernhardus Ochidus.

Toen nu Alphonsus bemerkte, dat zijn plan bij allen afgeslagen en omvergeworpen was, en dat zijn bedoelingen niet langer verborgen konden blijven, hoewel hem dit zeer speet nochtans, aangezien hij inzag, dat hem zeer veel gelegen was aan de goedwilligheid van zijn broeder, om de misdaad, die hij in zijn hart had voorgenomen, te volbrengen, wilde hij hem niet met harde woorden verbitteren, maar veinsde met alle inspanning zijn droefheid. Hij zei, dat hij het oordeel en mening der geleerde lieden niet kon verwerpen, dat zij in hun schrijven hadden uitgesproken; nochtans om toch enige dank voor zijn grote moeite en arbeid te ontvangen, bad hij Johannes ernstig, om geen bezwaar te maken met hem naar Augsburg te rijden, waar alle zaken haar einde en beslag zouden krijgen.

Dit begeerde de bedrieglijke schelm uit grote valsheid en boosheid, daar hij graag zijn onschuldige broeder, onder de schijn van vriendelijkheid, op een vrij en open veld buiten de stad gebracht had, teneinde hem op een verborgen plaats zo veel te gemakkelijker te kunnen vermoorden. Johannes, die geen argwaan koesterde, zou hierin bewilligd hebben, zo niet intussen Martinus Bucer, voor dat Alphonsus afreisde, te Nieuburg gekomen was, en hem dat verboden had.

Aangezien de leden der vergadering te Regensburg niet waren samen gekomen, en voornemens waren naar huis terug te keren, namen Martinus Bucer en Martinus Frechtius, predikant te Ulm, hun weg naar Nieuburg, teneinde Johannes Diazius, wat zij reeds vroeger schriftelijk hadden gedaan, nog te beter op het hart te drukken, namelijk, dat hij zijn broeder Alphonsus niet moest vertrouwen, en niet met hem naar Italië moest reizen. Onder de broeders werd dus besloten, dat Alphonsus alleen zou afreizen. Hoewel Alphonsus dit euvel opnam, betuigde hij nochtans, dat dit hem goed was, en dat hij niets anders begeerde dan Johannes zijn broeder, die hij, zoals hij zei, bovenmate lief had, genoeg te doen.

Des avonds voor de dag, waarop hij op reis zou gaan, en wel na etenstijd, sprak hij zijn broeder geheel alleen, wekte hem op tot standvastigheid in de kennis van de ware godsdienst, en beloofde dat hij, zoveel hij slechts kon, altijd tot zijns broeders dienst zou zijn, en gaf hem eindelijk zelfs veertien gouden kronen, om daarvoor nieuwe klederen te kopen, welke Johannes eerst wel weigerde, doch eindelijk moest aannemen. Tenslotte hadden zij nog een drukke woordenwisseling, die blijken gaf van broederlijke eenheid en waarachtige liefde, en scheidden alzo, niet zonder aandoening en tranen, van elkaar, en begaven zich ter rust.

De volgende dag, in de vroege ochtend van de 25ste maart, stond er een wagen te Nieuburg gereed, waarmee Alphonsus en zijn dienaar, de scherprechter, naar Augsburg zouden vervoerd worden. Aldus scheidden deze broeders, en namen andermaal onder tranen afscheid van elkaar. Toen Alphonsus vertrokken was, waren de anderen, namelijk Bucer, Frechtius en Claudius zeer verblijd; want zij verkeerden

voortdurend in vrees voor deze man. Des namiddags van die dag reisden Bucer en Frechtius, toen zij meenden, dat er geen gevaar meer bestond, insgelijks af.

Toen Alphonsus dicht bij de stad Augsburg kwam, wilde hij niet, dat de voerman de stad binnen zou rijden, maar liet zich met grote moeite buiten om de vest brengen, totdat hij aan het kruis kwam, waar hij wilde zijn, opdat hij in de stad niet zou gezien, herkend en de moord niet zou verhinderd worden. Als de voerman hem in zijn logement had gebracht, zei Alphonsus tot hem, dat hij des anderen daags vroeg naar Italië wilde reizen, doch dat hij eerst een brief aan zijn broeder zou schrijven, en verzocht hem daarom de brief te willen komen afhalen, voor hij naar Nieuburg terugkeerde, wat de voerman beloofde te zullen doen.

In de vroegen ochtend van de 26e Maart kwam de voerman om de brieven. Men zei hem, dat Alphonsus nog te bed lag, aangezien hij de voorgaande nacht zeer laat gedronken had, dat hij nu nog in de vasten slaap was, en zij verzochten hem of hij binnen een paar uren terug wilde komen, dat hij beloofde te zullen doen. Dit had men echter slechts voorgewend, opdat de voerman te langer zou vertoeven, en deze moordenaars te beter tijd zouden hebben, om hun moord met minder gevaar te plegen. Toen de voerman later terug kwam, zei men hem, dat hij reeds naar Italië was afgereisd, dat hij te Augsburg geen brieven had kunnen schrijven, maar beloofd had van Yzerbrug brieven te zenden. Na de voerman met enig geld tevreden gesteld te hebben, liet men hem gaan, terwijl hij niet beter wist, of alles was zoals men aangaande Alphonsus gezegd had. Aldus reisde de voerman terstond met zijn metgezel, die met Alphonsus daags tevoren in hetzelfde rijtuig te Augsburg was gekomen, weer naar Nieuburg terug. Omtrent de middag kwamen zij in een stadje, Bothmes genaamd, halverwege Nieuburg en Augsburg, van iedere stad drie mijlen gelegen. Daar vonden zij, ongedacht in de herberg Alphonsus aan tafel zitten, met zijn dienaar de beul en een bode van Augsburg die zij hadden meegenomen, en die ook hun plannen niet kende, benevens een priester uit die stad, en verscheidene andere gasten. Toen Alphonsus, de voerman en zijn metgezel zag, ontzette hij zich zeer, daar hij ervoor had willen zorgen, dat, wat hij voorgenomen had te doen, niet door hem belet of verijdeld zou worden. Hij zette echter een vrolijk gezicht, en verzocht de voerman zich met zijn metgezel aan tafel te zetten. De voerman weigerde dit in het begin, omdat er zo velen aan tafel zaten, en ook, omdat hij tehuis wilde zijn; maar, aangezien zij er op aandrongen, zaten zij aan. Terwijl zij daar zaten te eten, bedacht hij een nieuw bedrog, dat hij aan de voerman pleegde. Hij zei, dat hem buiten zijn gedachte een moeilijke zaak voorgekomen was, waarvan hij uit die plaats zijn broeder Johannes Diazius moest onderrichten. Maar, aangezien er nog enige dingen te beschikken waren verzocht hij de voerman, daar nog een dag op zijn kosten te vertoeven, teneinde hij alles aan zijn broeder zou kunnen meedelen door een bekende en getrouwen bode. Ofschoon de voerman die dag graag tehuis had willen zijn, bleef hij met zijn metgezel die dag daar, en wel uit achting voor Alphonsus, die dit zozeer verlangde, alsmede in het belang der grote zaak.

Na de maaltijd, toen zij van alles zekerheid hadden, overlegde Alphonsus met zijn beul, hoe zij de moord plegen zouden, wat moeilijk met een zwaard zou kunnen geschieden. Zij besloten dus een bijl in deze stad te kopen, teneinde daarmee Johannes Diazius te doden. Een andere voorzichtigheid mochten zij ook niet uit het oog verliezen; zij moesten namelijk deze bijl niet bij een bijlverkoper kopen, opdat men geen achterdocht jegens hen krijgen zou. Zij gingen daarom naar een timmerman, kochten daar een bijl, en kwamen in het logement terug, waar zij niemand vonden dan de logementhouder en de bode van Augsburg. Zij zeiden aan de logementhouder, dat

zij ergens heen moesten reizen, van waar zij terstond zouden terugkeren, en daar zij hun paarden niet wilden vermoeien, bevalen zij, dat zij andere zouden gereed maken, die vlug, en van zessen klaar waren.

Terstond daarop steeg Alphonsus met zijn beul te paard, gevolgd door de bode van Augsburg, die wel nergens van wist, maar mee ging, omdat hem de reis geen geld kostte.

In korte tijd bereikten zij een dorp, Veltkerken genaamd, bij Nieuburg gelegen, waar zij die nacht bleven. De 27ste Maart kwamen zij voor het openen der poorten te Nieuburg. Toen de dag nauwelijks aangebroken was, verlieten zij hun paarden, bonden die aan een heining, en lieten die door de bode van Augsburg bewaren. Vervolgens nam de beul, de dienaar van Alphonsus, de hoed en de mantel van de bode, om minder herkend te worden, en ging met zijn meester de stad in. De beul ging vooruit, terwijl Alphonsus volgde, daar zij afgesproken hadden, dat de beul de moord zou plegen, en, wanneer hem dit niet goed gelukte, zou Alphonsus hem helpen en bijstaan. Aldus kwamen zij aan het huis van de predikant, waar Johannes Diazius thuis was. De beul klopte daar aan, en vroeg aan de broeder van de predikant, die de deur opende, waar Johannes Diazius was, en voegde er bij, dat hij brieven bij zich had van zijn broeder Alphonsus. De jongeling antwoordde, dat Johannes nog te bed lag. Daar de jongeling de beul en Alphonsus van vroeger kende, vroeg hij hem, wat de verwisseling van kleren te betekenen had.

De beul intussen, opdat het niet zou uitkomen wat hij van plan was te doen, beval de jongeling naar boven te gaan, en Diazius te zeggen, dat hij gekomen was met brieven van zijn broeder. Toen Diazius dit gezegd werd, sprong hij het bed uit, en deed, uit groot verlangen om te weten wat zijn broeder schreef, slechts een ochtendkleed aan, en ging in een andere kamer tegenover de zijne. Als de beul door de jongeling daar gebracht werd, bleef Alphonsus beneden aan de deur van de trap wachten, opdat er niemand naar boven zou gaan en de moord verhinderen. Maar, aangezien de jongeling zich ook in de kamer bevond, was de beul niet op zijn gemak, want de tegenwoordigheid van de jongeling verhinderde hem zijn euveldaad te bedrijven. Eindelijk zond hij de jongeling naar de fontein, om wat water te halen.

Toen de jongeling vertrokken was, haalde de beul de brief voor de dag, waarvan hij zei, dat deze van Augsburg gezonden was.

Toen Johannes de brief had, ging hij, daar het nog duister was, naar het raam, teneinde daar te beter te kunnen lezen. Zoals men later gezien heeft, stond er in de brief, dat, toen hij nauwelijks te Augsburg aangekomen was, hem werd gezegd, dat zijn broeder in groot gevaar verkeerde; dat hij daarom, door broederlijke liefde gedrongen, hem vermaande, zich te wachten voor de listen en lagen van Malvenda, de biechtvader, en zijn aanhangers, die allen, als vijanden van Christus, om de belijdenis van de ware godsdienst, op allerlei wijze het er op toeligden zijn bloed te vergieten. Deze en dergelijke woorden waren in de brief vervat.

Terwijl Diazius bezig was deze brief te lezen, haalde de beul, die achter hem stond, de bijl, die hij onder de mantel verborgen had, voor de dag, en sloeg die in de rechterzijde van de slaap van zijn hoofd tot aan de steel. Daar de hersens op wrede wijze waren gekwetst, was hij in hetzelfde ogenblik geheel bewusteloos, zodat deze heilige martelaar niet het minste geluid maakte.

Daarna, opdat door het vallen van het lichaam geen gedruis zou worden gemaakt, en zij alzo van de moord konden overtuigd worden, legde de beul, met beide handen het vallende lichaam opvangende, het lijk op de grond, en liep terstond de trap af naar zijn

meester. Dit alles ging zo haastig en geheim in zijn werk, dat niemand er intussen iets van bemerkte.

Claudius Senarcleüs, die nog te bed lag, en door onaangename gedachten werd bevangen, sprong haastig uit bed, greep spoedig enige klederen om naar de kamer te gaan en te zien, wat Diazius deed. Toen hij in de kamer kwam, hoorde hij de moordenaars nog op de trappen; en, daar hij niet wist, of zij naar beneden gingen of naar boven kwamen, sloot hij de trapdeur, en ging de kamer binnen.

Toen hij daar kwam, en het lichaam op de grond zag liggen, werd hij, zoals men wel denken kan, in zijn hart zo verschrikt en verbaasd, dat de klederen hem uit de hand vielen, en hij geen woord kon spreken. Eindelijk, toen hij enigszins tot zichzelf gekomen was, ging hij naar Diazius, die daar op de vloer lag, met de ogen naar de hemel geslagen en de handen gevouwen, alsof hij bad.

Ogenblikkelijk trok Claudius hem de bijl uit het hoofd, om te zien, of hij leefde. Hij bemerkte, dat hij, ofschoon dodelijk gewond, nog tekenen van leven gaf; doch na verloop van een uur blies hij de laatste adem uit. Zijn ogen waren voortdurend naar de hemel gericht, alsof hij Gods barmhartigheid voor zich inriep. Toen hij van God hoorde spreken, gaf hij een teken, dat hij dit verstond. Dadelijk riep Claudius al de huisgenoten samen, die getuigen waren van deze gruwelijke moord.

Alzo eindigde de heilige martelaar Gods, Johannes Diazius, zijn tijdelijk leven, en werd door tussenkomst van zijn broeder, op de wijze van Kain, te Nieuburg vermoord, de 27ste Maart in het jaar onzes Zaligmakers Jezus Christus 1546.

Enige vrome burgers reden deze boze moordenaars te paard na, en achterhaalden hen in een stad omtrent vier mijlen aan deze zijde van Yzerbrug, waar zij in een logement vertoefden en juist sliepen. Zij reden voort tot Yzerbrug, gaven de raad van deze zaak kennis, en drongen er op aan deze moord niet ongestraft te laten. Toen de moordenaars te Yzerbrug kwamen, werden zij terstond op gewelddadige wijze gevangen genomen. Zij gaven daar voor, dat zij edellieden waren, en gezonden door de keizerlijke majesteit wegens enige belangrijke zaken; doch men gaf hun geen geloof, omdat men bekend was met de schandelijke moord, die zij gepleegd hadden. De Paltzgraaf Otto Hendrik zond twee gezanten naar Yzerbrug, om de doodslagers tot de dood op te eisen, terwijl de gezanten meegenomen hadden de slaapmuts van Diazius, de verdichte brief, en de bloedige bijl. Intussen schreven deze moordenaars aan de kardinalen te Trente en te Augsburg brieven, waarin zij verzochten hen te verlossen. En wat vermag deze bloeddorstige geestelijkheid niet? Zij brachten het eindelijk zover, dat de keizerlijke majesteit een bevel gaf, de gehele zaak van deze moordenaars uit te stellen, en er niets in te besluiten dan nadat hij met zijn broeder daarover zou gesproken hebben.

Een van de gezanten van Nieuburg, ziende, dat er geen hoop was om recht te verkrijgen, keerde terug. De Paltzgraaf schreef zelf aan de regering te Yzerbrug, dat de moordenaars onder borgstelling en verzekering overgeleverd moesten worden naar Nieuburg, waar de moord had plaats gehad, of toe te staan, dat hij de zaak zelf naar recht zou behandelen. Doch de regering toonde hem het bevel van zijn keizerlijke majesteit.

De Protestanten verzochten daarna aan de keizer te Regensburg om de zaak volgens het recht te behandelen en teneinde te brengen; doch zij ontvingen van hem geen antwoord.

Toen de keizer te Nieuburg kwam, verzocht de regering hem daar ootmoedig, aan de rechters te Yzerbrug te bevelen, deze zaak naar het recht te behandelen. Zij ontvingen

echter geen ander antwoord dan dat de keizer geen macht had om in het land, dat zijn broeder, de koning van Rome, toebehoorde, iets te gebieden. Zo zij in deze zaak iets wilden verkrijgen, moesten zij dit zijn broeder verzoeken; en toch was enige weinige dagen vroeger zijn bevel uit Dinckelspeel gegeven, dat men de behandeling der zaak moest uitstellen.

De paus en kardinalen, met hun goddeloze en bloeddorstige geestelijken, is het te wijten, dat men de eenvoudigen en onschuldige vervolgt, hun jammerlijk het goed en leven ontnemt, en de boosdoeners en moordenaars voorstaat, beschut en beschermt. Maar God zal eens rechtvaardig zonder aanzien van personen richten en oordelen. Dan zullen, zoals er geschreven staat, *de geweldigen op ernstige wijze gestraft worden*.

In 1546 kwam van de pers: “De Historia vera de morte sancti viri Joannis Diazii Hispani,” het verbijsterende verhaal van de religieuze broedermoord waarvan Francisco Enzinas' vriend Juan Diaz het slachtoffer werd.

Boeken van Juan Diaz:

DÍAZ, Juan, “Letters to Bernardino Ochino, Jacques de Bourgogne, and Jean Calvin”, en L. Usó y Río y B.B. Wiffen (eds.), *Reformistas antiguos españoles*, Vol. XXI [Madrid: J. Martín Alegría, 1865]. Barcelona: Diego Gómez Flores, 1983; Zaragoza: Libros Certeza, 2001, pp. 112-113, 120-127.

DÍAZ, Juan, *Christianae religionis summa: Ad illustrissimum principem dominum Ottonem Heinricum Palatinum Rheni, & utriusque Bavariae Ducem, &c.* [Neuburg: J. Kilian, 1546], en Fco. de Enzinas, *Historia vera de morte sancti viri Ioannis Diazii*.

2. Ensinas, ook Dryander genoemd, een Spanjaard (Diego (Jaime) de Enzinas, broer van Francisco)

JAAR 1546 (of: 1547)

Ensinas, ook Dryander genaamd, geboren in Spanje, was de leermeester van de Godvruchtige martelaar Johannes Diazius. Op het aanhouden en smeken van zijn ouders en vrienden, woonde hij, tegen wil en dank enige jaren te Rome.

Toen hij door zijn broeder Franciscus Dryander, die om de zuivere godsdienst in Duitsland woonde, geroepen werd, dat hij zich tot de gemeente Gods begeven zou, werd hij door zijn eigen huisgezin verraden, gevankelijk overgeleverd, en van dat ogenblik aan in een enge gevangenis geworpen.

Daarna bracht men hem in een grote volksvergadering, waar alle kardinalen en bisschoppen, die zich toen in Rome bevonden, waren bijeen gekomen, om hem te ondervragen. Met vrijmoedigheid en standvastigheid beledigde hij de zuivere leer van het Goddelijke Woord, stond die met ijver voor, en veroordeelde alle boosheid en het bedrog van de roomse antichrist. Door deze vrijmoedige belijdenis werden de kardinalen en vooral de Spanjaarden, zijn landgenoten, zo woedend, dat zij riepen, dat men hem moest verbranden.

Eindelijk brachten het deze vijanden der waarheid en godzaligheid zover, dat deze goede man en getrouwe dienaar van de Heere Jezus Christus zijn leven om de heerlijke getuigenis der waarheid moest overgeven, en wel kort na de dood van Johannes Diazius, zijn leerling, in het jaar 1546.

Toelichting:

Diego de Enzinas (ca. 1520 - ca. 15 maart 1547), of Jaime Dryander, protestantse geleerde van Spaanse afkomst, die verbrand werd door de Romeinse Inquisitie.

Diego de Enzinas was de broer van de meer bekende Francisco de Enzinas. Hij werd geboren in een succesvolle handelaarsfamilie in Burgos, Spanje, iets vóór 1520. Na een commerciële opleiding in de Lage Landen werd hij ingeschreven aan het Collegium Trilingue van Leuven op 28 oktober 1538. Hij studeerde ook in Parijs. In maart 1542 had hij in Antwerpen het toezicht op het drukken van een boekje getiteld *Breve y compendiosa institución de la godsdienst Cristiana*. Het was een vertaling van zijn broer Francisco geschreven door Joh. Calvijn 1538, in het Latijn; een Catechismus, waaraan werd toegevoegd een vertaling van Martin Luther's *De vrijheid van de christen-mens*. Het bevat ook een originele proloog, die mogelijk het werk van Diego (in plaats van Francisco) is; die een protestantse visie weergeeft van de rechtvaardiging door het geloof, in de Spaanse taal. Marcel Bataillon noemt het 'een uitzonderlijk stukje protestants geestelijk schrijven;' 'n trozo excepcional de Literatura espiritual Protestante'.

Diego smokkelde exemplaren van het boek in Spanje, maar de Spaanse inquisitie kreeg lucht van het plan. Als gevolg daarvan werd hij door zijn familie overgehaald veiligheid te zoeken in Rome, waar hij deel uitmaakte van een evangelische gemeente. Echter, de Romeinse Inquisitie werd actief in 1542, en Diego werd gepakt nadat hij een brief had geschreven aan Luther die onderschept werd. Onder foltering, noemde Diego de naam van leden van zijn religieuze gemeente. Hij werd berecht, en verbrand op de brandstapel op of rond 15 maart 1547 onder paus Paulus III. Van zijn hand verscheen ook: *Catecismo*. Amberes, 1545.

3. Een en dertig personen te Valladolid gestraft, 1549 (=1559)

Toelichting

Valladolid is een stad in het noordwesten van Spanje. Het is de hoofdstad van de autonome regio Castilië en León en ook van de Provincie Valladolid. De stad ligt aan de rivier Pisuerga, in het gebied “Ribera del Duero”, één van de grootste wijnstreken van Europa. Ooit was het tijdelijk de hoofdstad van het Koninkrijk Castilië en de Spaanse koloniën. Volgens de Spanjaarden is het accent van de inwoners van de stad, de “Vallisoletanos”, de meest zuivere uitspraak van de Spaanse taal.

De oorsprong van de naam “Valladolid” is tot op de dag vandaag niet helemaal duidelijk. Het meest waarschijnlijke is dat het afstamt van de Keltische uitdrukking “Vallis Tolitum” (vallei van wateren), aangezien de stad in een soort vallei tussen de rivieren Pisuerga en Esgueva ligt. Een andere theorie beweert dat Valladolid een verbastering van “Valle del Sol” (vallei van de zon) is omdat de stad in alle seizoenen van het jaar een zonnig klimaat heeft.

De eerste permanente bewoners van de omgeving van Valladolid waren de Kelten.

Valladolid was eeuwenlang in bezit van de Moren, net als vrijwel geheel Spanje. Terwijl in steden als Córdoba en Sevilla al honderduizenden mensen woonden, was Valladolid niet meer dan een klein dorp van weinig betekenis.

Pas in de 11e eeuw, na de val van het Moorse Rijk Al-Andalus, begon Alfons IV, koning van het Rijk van León het dorp uit te breiden. In de 12e en 13e eeuw groeide Valladolid zeer snel, dit onder meer door de groeiende handelspositie van de stad, gestimuleerd door Koning Alfons VIII en Koning Alfons X. In het jaar 1346 kreeg de stad bovendien haar eigen universiteit, de "Universidad de Valladolid".

In 1489 werd de rechtbank van Valladolid opgericht, waar onder meer rechtszaken tijdens de *Spaanse Inquisitie* werden afgehandeld en tientallen gelovigen veroordeeld werden tot de gruwelijkste martelingen en de dood.

In de *History of the Inquisition of Spain*, door Jean Antoine Llorente; (Londen 1826) wordt een chronologisch overzicht gegeven van de Inquisitie in Spanje door een secretaris van de Inquisitie. Llorente beschrijft de daden van de Inquisitie vanaf de 13e eeuw. Hij maakt gebruik van de officiële verslagen uit de oude archieven. Llorente bekijkt de zaak vanuit Spaanse visie. De martelaren noemt hij afvalligen van de Roomse kerk. Maar hij neemt afstand van de wreedheid waarmee de Inquisitie tewerk ging.

De **eerste** plechtige *autodefé* vond plaats in **Valladolid**. De Plechtigheid en de Executie vond plaats op **21 mei 1559**. Het betrof 14 personen die ter dood veroordeeld waren; en 1 dode vrouw van wie een afbeelding verbrand werd. 16 personen werden veroordeeld tot andere straffen. Dit 1ste spektakel begon om 6 uur in de morgen in tegenwoordigheid van Prinses Juane, die regeerde tijdens afwezigheid van Koning Filips II. Filips vertrok naar de Lage Landen 29-8-1559.

Een **tweede** autodefé vond plaats op **8 oktober 1559 te Valladolid**. Bij deze plechtigheid waren ook een groot aantal personen uit de Koninklijke familie, uit de Kerkelijke leiders en uit de adel aanwezig.

In het Martelarenboek van Van Haamstede is de eerste terechtstelling van 31 personen per abuis in het jaar 1549 geplaatst. Dit moet 1559 zijn. Er worden geen namen genoemd.

De namen van de slachtoffers van de eerste autodafé beschrijft Van Haamstede in zijn verslag van mei 1559. DE twee beschrijvingen vormen dus één geheel.

De namen van de slachtoffers van de 2e autodafé 8 oktober 1559 worden door Van Haamstede niet genoemd. Misschien komt dat omdat Van Haamstede zijn boek afsloot in begin 1559 te Antwerpen en daarna vluchtte naar Londen.

Een autodafé die plaats vond op 24 september 1559 te **Sevilla** wordt door Van Haamstede niet uitvoerig vermeld. Wél wordt in het Vervolg van de martelarenhistorie een duidelijk verslag gegeven van diverse slachtoffers te Sevilla.

Een en dertig personen te Valladolid gestraft; door A. van Haamstede
JAAR 1549. (=1558)²

Op de 20ste Mei 1558 werden te Valladolid, een stad in het koninkrijk Castilië, **een en dertig personen** gestraft, die beschuldigd werden van de Lutherse leer aan te hangen. Bij het vellen van dit vonnis waren de prins Don Karel, zoon van koning Filippus, en Johanna, koningin van Portugal, weduwe, zuster van de koning van Spanje tegenwoordig.

Van de **een en dertig personen** werden er vijftien, zo mannen als vrouwen, levend verbrand. De anderen werden op andere wijze gestraft en hun bezittingen naar de grootheid van de zaak, aangezien zij in de aangenomen leer bleven volharden, verbeurd verklaard en verdeeld.

Niettegenstaande de meesten hunner van oude geslachten afstamden, van adel waren, en machtige vrienden hadden, onder wie zelfs kinderen van hertogen en markgraven, werd deze straf zeer gestreng toegepast, opdat Spanje met deze leer niet zou besmet worden, daar de Lutherse leer reeds aanhangers kreeg onder de adel.

² In de oorspronkelijke uitgave van Van Haamstede staat als jaar 1549. Dit kan niet goed zijn, want hij schrijft over koning Filips II, die in 1556 de Spaanse troon beklom van zijn vader Karel V.

Een zware vervolging van de gelovigen te Valladolid in Spanje

Een zware vervolging van de gelovigen te Valladolid, in Spanje, in het jaar 1558³, waar om de belijdenis van het heilige evangelie werden omgebracht:

Dr. Augustinus Casalla, Franciscus de Bevero, mejuffrouw Blancel de Bevero, mejuffrouw Constance de Bevero, Alhouse Peres, een priester, Christoffel del Campo, Christoffel de Padilla, Antonius Huezuelo, Catharina Boinain, Franciscus Erren, Catharina Ortegue, Isabelle de Strade, Johanna Velásques en een ambachtsman

Daar vele lieden van aanzienlijke en geringe afkomst in het koninkrijk Spanje lust gekregen hadden in de zuivere leer van het Evangelie, en dikwerf, om de predicatie van Gods Woord te horen, bijeenkwamen, lieten de vijanden der waarheid en handlangers van de antichrist niet na, hen volgens hun gewoonte te beschuldigen en te belasteren, en noemden hen *Lutheranen*.

Terstond namen de geloofsrechters allen gevangen, die zij verdachten dit gevoelen te zijn toegedaan, en lieten hen te Valladolid brengen, een stad waar de koning gewoonlijk zijn verblijf hield, waar zij voor ketters werden verklaard.

Toen hun rechtsgeding afgelopen was, werd er een dag bepaald, en wel de 21ste Mei, om daarop hun doodsvonnis uit te spreken, en hen te straffen tot een gedenkwaardig voorbeeld voor alle anderen, en wel onder vele plechtigheden en verborgenheden of liever onder veel praal en statie, zoals bij de Spanjaarden gebruikelijk is.

Vooreerst richtte men op de grote markt in de stad Valladolid tussen de kerk van St. Franciscus en het geestelijke rechthuis een stelling op, waarop gesteld was een getimmerte van zes trappen als zo vele banken, die door ieder konden gezien worden. Deze stelling was geplaatst recht over het stadhuis, beneden zeer breed, zodat er gemakkelijk tien personen op konden zitten, en van boven zeer smal, zodat daar op die hoogste en laatste bank slechts een persoon zitten kon. Aan de een zijde was gemaakt een galerij op de wijze van een gang, waardoor men komen kon van de stelling in het stadhuis, zonder door het gedrang van het volk te worden verhinderd. In deze galerij of gang was verder gemaakt een toneel of vloer, vanwaar men het gezicht had op de grote markt.

Op deze stelling namen daarna plaats eerst de prinses, zuster van koning Filips, en de jonge prins, zoon des konings, met nog andere prinsen en voorname heren, om tegenwoordig te zijn bij de behandeling der zaak en om te horen het vonnis van deze beklagenswaardige gelovigen.

Omtrent een vierde gedeelte van een *mijl van de stad Valladolid werden opgericht* veertien houten palen, ieder even hoog en wijd van elkaar, waarvoor een trap was gemaakt van drie treden, zodat men van de een paal tot de ander kon komen, zonder de trappen af te gaan.

Des morgens vroeg, reeds bij het aanbreken van de dag, toen het vonnis zou worden voltrokken, was er een grote menigte volks op de been gekomen, om het vonnis te horen en te zien voltrekken aan deze ellendige lieden, zodat niet alleen de vensters en huizen, maar ook al de straten, die op de markt uitliepen, met mensen waren vervuld, die gekomen waren om dit droevig schouwspel bij te wonen.

³ Dit jaartal is 21 mei 1559.

Omstreeks tien uur in de morgen verschenen daar de prinses Johanna, zuster van koning Filips⁴, de eerste regent van het koninkrijk Spanje, de prins Carolus, zoon des konings, met zijn hofmeester en onderwijzer, en nog vele andere prinses en heren, genaamd de opperstalmeester, de admiraal van Castilië, de markiezen van Astorgas, van Nia en van Sarria, de graven van Miranda, van Nieva, van Osorno, van Ribadeo en van Andrada, de heer van Montesa, de heer Don Garcia de Toledo en een menigte ridders en edellieden, alsmede de erewacht en hellebaardiers.

Toen deze stoet op de grote markt gekomen was, gingen allen naar het stadhuis, met vier wapendragers voorop, die de wapenen van de koning droegen, benevens de graaf van Buendia, die het ontblote zwaard droeg. Nadat de genoemde prinses en heren zich naar de genoemde plaats begeven hadden en gezeten waren op de voor hen bestemde plaatsen op de stellage, kwamen terstond van het stadhuis de aartsbisschop van Sevilla, overste van de Synagoge, de geloofsrechters met alle geestelijke rechters en de raad van de rechtbank van het geloof, benevens de bisschop van Valencia, de gehele regering, raadsleden en het geestelijke hof van Valladolid. Deze gingen samen op het andere gedeelte van de stellage, en kwamen met grote pracht en statie langs de genoemde galerij.

Achter hen volgden, als in triomf, de beklagenswaardige gevangenen om de naam van Christus, **dertig** in getal, benevens het afbeeldsel, van **één** edele vrouw, die reeds geruime tijd was overleden.⁵

De gevangenen droegen ieder het sanbenito, zoals de Spanjaarden dit noemen, zijnde een kleed van geel laken, van voren en achteren met rode kruisen beschilderd, en hadden brandende waskaarsen in de banden. De meest schuldigen, die de dood zouden ondergaan, droegen op hun hoofden papieren mutsen, in het Spaans *Coracas* genaamd, terwijl voor hen werd gedragen een kruis, met een zwarte lap bedekt tot teken van droefheid. Nadat de gehele stoet van geestelijke rechters en kettermeesters op de stellage was vergaderd, begon men de gevangenen te rangschikken, en zette hen op de zitplaatsen, die als zes trappen waren ingericht, zoals boven is vermeld. Ieder hunner werd geplaatst naar verdiensten en naar zijn misdaad groot was.

Dr. Augustinus Casalla,⁶ (Augustin Cazalla) een man die zeer ervaren was in de goddelijke wetenschappen en prediker van keizer Karel de vijfde,⁷ die het Goddelijke Woord vele jaren verkondigd had in Hoog- en Neder-Duitsland, werd op de hoogste zitplaats gesteld, en de overigen naar evenredigheid. Toen zij daar, ieder naar zijn rang, gezeten waren, verscheen er een zekere Dominicaner monnik, Melchior Canus (Cano) geheten, die een predicatie hield, welke omtrent een uur duurde.

Nadat deze predicatie afgelopen was, ging de procureur-generaal op een andere plaats zitten, die voor hem bestemd was. Terstond daarna verliet de aartsbisschop van Sevilla de stellage, waar de misdadigers zaten, en ging door de galerij naar de plaats, waar de regentes Johanna en Carolus de jonge prins met de andere edellieden zaten, om alles te zien, en verlangde van hen een plechtige eed, die zij moesten afleggen door hun

⁴ Deze terechtstelling vond plaats toen Filips II afwezig was wegens een bezoek aan de Lage Landen. Carlos de jonge prins was 14 jaar. Prinses Juanna was zijn tante. Tijdens de afwezigheid van Filips II leidde Valdes, aartsbisschop van Sevilla de Inquisitie.

⁵ Bij deze gelegenheid werd Donna Leonora de Vibero ná haar dood veroordeeld wegens aanhang van de leer van Luther. Zij was de moeder van Augustin Casalla en de andere 4 verbrandde kinderen. Haar lichaam werd opgegraven en verbrand; haar kinderen ontferd; haar goederen verbeurd verklaard; haar huis verbrand en op die plaats een gedenkteken opgericht tot haar veroordeling. (Maria Callcott; history)

⁶ Geboren 1510, zoon van Pedro Cazalla en Eleonora de Vibero, beiden van Joodse afkomst.

⁷ Van 1545-1552 Hofprediker; preeket toen nog tegen de Lutheranen

vingers te leggen op een kruis, geschilderd in een misboek; welke eed dienen moest, dat haar majesteit zich gunstig mocht betonen jegens deze geloofsrechters, en hun alle eer en liefde moest bewijzen, dat zij ten allen tijde haren goede wil jegens hen moest tonen, dat zij nimmer de heilige en waardige geloofsrechters zou hinderen in de uitoefening van hun ambt, maar veel meer hun macht vergroten, teneinde van nu aan gevangen te kunnen nemen en ter dood te brengen allen, die de roomse kerk mochten verlaten, en zich voegden bij enige kettters en Lutheranen, en wel zonder aanzien van persoon, van welke edele afkomst en geslacht die ook zouden mogen zijn, te handelen. Op dit alles moesten zij allereerst zweren. Ten andere moest haar majesteit beloven haar onderdanen te dringen de roomse kerk te gehoorzamen, en alle geboden van haar heilige vader de paus in waarde en ere te houden, waarbij zij beloofden haar majesteit alle hulp en bijstand te verlenen met goed en bloed tegen allen, die tot de lutherse sekte behoorden, of die begunstigen.

De prinsen deden daarop ook een eed, ieder volgens zijn orde en beurt. Nadat dit verricht was, gaf de aartsbisschop hun samen zijn zegen, zeggende: "Dat uw hoogheden lang leven in deze wereld." Met luide stem betuigde dit ook al de heren, die daar tegenwoordig waren.

1. AUGUSTINUS CASALLA (Dr. Augustin Cazalla)

Nadat al deze plechtigheden waren afgelopen, begon men de rechtsgedingen en de vonnissen der gevangenen voor te lezen. De procureur riep het eerst Dr. Augustinus Casalla, priester te Valladolid en prediker van keizer Karel de vijfde. Deze verliet zijn plaats, en werd nevens de procureur gesteld, om zijn vonnis aan te horen, dat op het volgende neerkwam.

Omdat de heren geloofsrechters vernomen hadden, dat deze Casalla zich voordeed als een zeer geschikte toevlucht voor alle kettters en hen, die tot de Lutherse sekte behoorden, die een prediker en leraar was van die sekte, daarom moest hij de eerste zijn om ontwijd en terstond daarna tot as *verbrand* te worden, en al zijn bezittingen moesten verbeurd verklaard worden tot voordeel van de rechtbank.

2. FRANCISCUS DE BEVERO (Francisco de Vibero Cazalla)

De tweede, die geroepen werd, was Franciscus de Bevero, priester van Valladolid, en broer van genoemde Augustinus Casalla, die hetzelfde vonnis kreeg, te weten om te worden ontwijd en daarna *verbrand*.

En, opdat hij de misbruiken van de roomse kerk en die van de zogenaamde heilige en waardige geloofsrechtbank niet zou kunnen aanwijzen, zoals hij gedaan had in en buiten de gevangenis, en met ijver en vrijmoedigheid hun schandelijke leringen en bedriegerijen had berispt, waarmee zij de eenvoudigen en ongeleerde lieden het net over het hoofd trokken; en, daar hij zeer bij het volk bemind was, en er door zijn woorden geen beroerte onder het volk ontstaan mocht, klemden zij hem de mond derwijze toe, dat hij geen woord kon spreken.

3. BLANCEL DE BEVERO⁸ (Beatrice De Vibero)

De zuster van de beide bovengenoemde personen, mejuffrouw Blancel de Bevero, werd door de procureur in de derde plaats geroepen; en daar zij met hen in vrijmoedigheid en standvastigheid van de waren christelijke godsdienst overeenkwam, ontving zij ook hetzelfde *doodsvonnis* als haar broeders, en was als deze graag bereid om voor de naam van Christus haar bloed te laten vergieten.

⁸ Andere verslagen geven weer, dat Augustin en zijn zuster Blancel eerst gewurgd en daarna verbrand werden en Franciscus Vibero levend verbrand.

4. JAN DE BEVERO⁹ (Juan De Vibero)

Ten vierde werd geroepen Jan de Bevero, broer van de drie bovengenoemde personen. Nadat men hem voor een ketter had verklaard, werd hij tot *levenslange* gevangenschap veroordeeld, en om tot aan zijn dood te moeten dragen het Sanbenito, of het kleed van schande en oneer.

5. CONSTANCE DE BEVERO¹⁰ (De Vibero Cazalla)

Mevrouw Constance de Bevero, zuster van bovengenoemde en weduwe van Fernandus Ortis, woonde te Valladolid, en werd, evenals haar broeders, ter dood veroordeeld, en wel om eerst aan een paal geworgd en daarna tot as verbrand te worden.

6. Leonora de Bevero, (Leonora De Vibero, vrouw van Pedro de Cazalla)

De ruwe veroordeling trof zo verpletterend als de bliksem de doodsbeenderen van mevrouw **Leonora de Bevero, (De Vibero)** moeder van de bovengenoemde personen, die reeds geruime tijd te Valladolid overleden was. Deze deugdzame vrouw had in haar leven de christelijke godsdienst zeer zuiver onderhouden, en vele godsdienstige samenkomsten gehad in haar huis, waar het Woord van God in zuivere waarheid was gepredikt. Over deze doodsbeenderen, die in een kist op de stellage gebracht waren, sprak de procureur een vonnis uit, te weten, dat deze doodsbeenderen en haar afbeeldsel tot as zouden worden verbrand, als overblijfselen van een ketterse en lutherse vrouw; dat al haar bezittingen zouden worden verbeurd verklaard tot voordeel van de hoge overheid; dat haar huis tot de grond zou afgebroken worden.

En om reden van dit afbreken te geven, werd bepaald, dat op de plaats, waar het huis gestaan had, een marmereen steen zou worden opgericht, in welke steen de rede zou worden gebeiteld, waarom dit huis vernietigd was.¹¹

7. ALPHONSE PERES (Alphonso Perez)

Alphonse Peres, priester van Valencia, was de zevende, die het vonnis ontving om eerst ontwijd en daarna als een ketter *verbrand* te worden, dat al zijn goederen, zo roerende als onroerende, ten voordele van de zogenaamde heilige vaders, geloofsrechters, zouden worden verbeurd verklaard die niet alleen belust zijn naar het bloed, maar ook naar de bezittingen der lieden.

Het overige van deze geschiedenis is vertaald uit enige Hoogduitse brieven, die van deze zaken spreken en naar Duitsland waren gezonden.

Nadat al de bovengenoemde personen hun vonnis hadden ontvangen, trok de bisschop van Valencia zijn bisschoppelijke klederen aan, en liet dr. **Augustinus Casalla** eerst in priesterlijk gewaad kleden, vervolgens ook zijn broer **Franciscus de Bevero (De Vibero) en Alphonse Peres**. Vervolgens gaf hij ieder een priesterlijke kelk in de hand, en ontkleedde hen daarna op dezelfde wijze, zoals zij eerst gekleed waren. Daarna nam hij een scherp mes, waarmee bij hun de vingers en de kruin afschrapte, om alzo de priesterlijke zalving en smeersels weg te nemen. Toen dit

⁹ Zijn vrouw was Donna Juana Silva de Ribera

¹⁰ Toen Augustin de Cassala op weg naar de brandstapel voorbij Prinses Juane liep, en hij zijn zuster Constance zag staan, zei hij tot haar: "Heb medelijden met deze vrouw; zij is een moeder van 13 vaderloze kinderen." Llorente vermeldt haar uitdrukkelijk bij hen die niet verbrand werden maar levenslange veroordeling kregen

¹¹ Llorente schrijft dat de pilaar in 1809 verwijderd is.

gedaan was, legde hij op hun schouders een kleed van geel laken met rode kruisen, en zette op hun hoofden papieren mutsen waarop in het zwart zeer afzichtelijke duivels waren geschilderd.

Nadat dit geëindigd was, begon Augustinus Casalla te spreken, en verzocht de prins en de heren, die daar tegenwoordig waren, hem gehoor te willen verlenen. Doch men liet hem niet toe een woord te spreken, dat tot zijn verantwoording zou kunnen dienen, en hij werd op zeer onmeedogende wijze weer naar zijn plaats gedreven, waar hij vroeger gezeten had. Voor zij hem nochtans vandaar konden verwijderen, legde hij op zeer duidelijke wijze belijdenis van zijn geloof af, waarom hij nu zeer onmenselijk als een ketter behandeld werd, en betuigde dat hij geen Lutheraan of ketter was, maar dat zijn geloof overeenkwam met het zuivere en ware Woord van God, waarom hij ook, zei hij, bereid was zich te laten verbranden, als een waar christen en niet als een ketter. Hij haalde nog zeer vele schone gezegden aan, terwijl men de anderen gereed maakte, om hun vonnis te ontvangen. Doch de vijanden der waarheid, die niet konden lijden, dat hun bedriegerijen en schelmerijen door de waarheid aan de lieden zouden bekend gemaakt worden maakten zulk een geweld, dat men niet verstaan kon, wat hij zei.

8. Als de achtste werd voorts geroepen Don Pedro de Sarmiento, (**Pedro Sarmiento de Roxas**, zoon van de eerste markies van Poza) ridder van de orde van Alcantara, die te Valencia woonde, zoon van de markies de Possa, die men verklaarde een ketter te zijn, en veroordeeld werd levenslang het schandekleed, Sanbenito, te moeten dragen, en voorts tot *eeuwige gevangenschap*. Bovendien werd hem voorgelezen, dat hij zijn orde zou verliezen, en hem al zijn bezittingen zouden worden ontnomen, die tot voordeel komen zouden van de geestelijke rechtbank. Vervolgens werd hem ook verboden ooit goud, zilver, parels of kostbare gesteenten te dragen.

9. Na hem werd geroepen zijn vrouw, **Mencia de Figueroa**, (Donna Mencia de Figueroa) aan wie, nadat zij als een ketter was veroordeeld, *dezelfde straf* van haar man werd toegepast.

10. Als tiende riep men **Don Louis de Roxas**,¹² zoon en erfgenaam van de markies de Poza, wie, nadat hij als een ketter en Lutheraan veroordeeld was, door machtige voorbede en voorspraak, alleen werd opgelegd *het schandekleed* te dragen op het stadhuis, en dat al zijn bezittingen zouden worden verbeurd verklaard.

11. Daarna riep men mejuffrouw **Anna Heniques**,¹³ (Donna Anna Henniquez de Roxas) woonachtig te Thoro, dochter van de markies van Alcanizes, moeder van de genoemde markies de Poza en vrouw van de heer Absonse de Fonseque, die, nadat men haar ook van ketterse gevoelens had beschuldigd, veroordeeld werd het Sanbenito te moeten dragen tot op het stadhuis en tot verbeurdverklaring van haar bezittingen.

12. CHRISTOPHORUS DEL CAMPO¹⁴

¹² Don Louis was een neef van Pedro de Roxas. Louis was iemand die de Evangelische leer moedig voorstond en later hulp kreeg van **Don Carlos De Seso**

¹³ Een begaafde vrouw van 24 jaar die correspondeerde met Calvijn. (Mac Crie). Ze werd naar een klooster verbannen. Llorent schrijft dat deze 2 de kinderen waren van Markies de Poza

¹⁴ Don Christobal De Ocampo te Sevilla en Don Christobal De Padilla te Zamora waren ridders in de orde van St. Juan.

Daarna werd geroepen Christophorus del Campo, een burger van de stad Samora, (Zamora) die, nadat men verklaard had, dat hij de hervormden godsdienst was toegedaan, veroordeeld werd om te worden **verbrand**, terwijl zijn bezittingen werden verbeurd verklaard ten voordele van de dusgenaamde heilige vaders der geloofsrechtbank.

13. CHRISTOPHORUS DE PADILLA

Christophorus Padilla, burger van Semoia, schaamde zich het Evangelie van Christus niet, maar beled de waarheid zeer standvastig tot het einde.

Daarom was hij de dertiende¹⁵, die het **doodsvonnis** ontving, en wel om aan een paal te worden verbrand.

14. ANTONIUS DE HUEZUELO (Anthonio Herrezuelo)

De veertiende was Antonius de Huezuelo, een geleerd man, die te Thoro woonde.

Nadat men hem als een ketter had veroordeeld en zijn bezittingen waren verbeurd verklaard, werd hij veroordeeld om buiten Valladolid met de anderen te worden verbrand. Men stak hem een stuk ijzer in de mond, opdat hij het volk niet zou kunnen toespreken, noch in het openbaar zijn geloof belijden.

Op zulk een wijze brachten deze bloeddorstige lieden de martelaren van Christus ter dood, omdat zij vreesden, dat iemand zijn geloof zou belijden, en de reden meedelen, waarom men hun bloed vergoot.

Toelichting:

Antonio de Herezuëlo was nog maar 21 jaar oud. Zijn vrouw, **Eleonora De Cisneros** was 24 jaar. Ze waren beiden vanwege hun geloof gevangen genomen in een verschillende gevangenis en bleven onkundig van elkaars toestand. Op de dag van executie zagen ze elkaar weer terug. Maar ze verschenen daar in een verschillende gedaante. Eleonora stond in een boetkleed, een teken dat ze haar geloof verloochend had. Anthonio stond in een mantel die versierd was met oplaaiende vlammen en een duivelsmuts op zijn hoofd. Antonio keek Eleonora aan met een blik van droefheid en verwijt. Alsof hij wilde zeggen: “wat heb je toch gedaan? Moeten we elkaar zó ontmoeten?” Die blik sneed door haar ziel, zoals eens Petrus ondervond toen Jezus naar hem keek. Zij werd beschaamd, en stond op. Want ze lag geknield als bewijs dat ze berouw had over haar verlaten van de Moederkerk.

Haar geloof werd verlevendigd en ze beled haar geloof opnieuw. Voor straf moest ze 8 jaar in de gevangenis opgesloten zitten. Op 26 september 1568 werd ze **levend verbrand** en met haar Hemelse Bruidegom verenigd.

(B. ter Haar; *De geschiedenis van de Kerkhervorming*, 1845.)

15. CATHARINA ROMAIN¹⁶

Catherine Romain, een burgeres van Pedrosa, was de vijftiende, die door de procureur geroepen werd. Deze werd, nadat men haar hare *boos en kettens gevoelen* voorgehouden had, zoals de pausgezinden de belijdenis van het Evangelie noemen, **met de anderen veroordeeld**, en al haar bezittingen werden tot voordeel van de hoge overheid verbeurd verklaard.

16. FRANCISKUS ERREN¹⁷

¹⁵ Niet alle voornoemden kregen een doodsvonnis

¹⁶ Llorente noemt haar samen met Isabella en Jane (18, 19)

Op deze wijze werd ook de geestelijke Franciskus Erren, geboren te Pequeranda, als een ketter en vervloekt Lutheraan veroordeeld om *levend te worden verbrand*, terwijl al zijn bezittingen werden verbeurd verklaard.

17. KATHARINA ORTEGUE (Donna Catarine de Ortega)

Daarna werd geroepen mejuffrouw Katharina Ortegue, woonachtig te Valladolid, dochter van de beambte Fernandus Piazo, en weduwe van kapitein Louis (Loaisa). Zij werd verklaard een ketterse en lutherse vrouw te zijn, en als onderwijzeres van deze sekte werd zij veroordeeld om te worden *verbrand*, terwijl al haar bezittingen, zoals de geloofsrechters gewoon zijn, verbeurd verklaard werden.

18. ISABELLA DE STRADE (D'Estrada)

19. JOHANNA VELASQUES (Jane Blazquiez)

Na haar riep men mejuffrouw Isabella de Strade en Johanna Velasques, beiden wonende te Pedrosa, die samen werden veroordeeld om te worden *verbrand* en haar bezittingen werden verbeurd verklaard.

20. EEN AMBACHTSMAN

Deze was een blikslager, en omdat hij de samenkomsten der gelovigen in zijn huis liet plaats hebben, en daarvoor 's nachts gewaakt had, werd het doodvonnis over hem uitgesproken.

(Juan Garcia een goudsmid en

Perez de Herrera, jurist

*Deze werden ter dood veroordeeld, maar worden niet genoemd door Van Haamstede*¹⁸

Onder de gelovigen, die ter dood veroordeeld waren, was een Jood, Portugees van geboorte, Gonssale de Vaes (Gonzales Baez) van Libone genaamd, die eerst Jood was, daarna gedoopt werd, en later was teruggekeerd tot zijn Jodendom. Hij werd bij deze gevoegd, om de martelaren grotere schande aan te doen en hun, die de ware leer van het heilige Evangelie belijden.

Met deze gelovige martelaren ging het niet anders dan met hun Heere en Meester Jezus Christus, Die als een onschuldige tussen twee moordenaars stierf. Over deze Jood werd ook als over de andere christenen, het doodsvonnis uitgesproken, en wel om buiten de stad te worden verbrand, terwijl ook zijn bezittingen, evenals van de anderen, tot voordeel der geloofsrechters werden verbeurd verklaard.

¹⁷ Deze naam komt niet voor in de lijst van Llorente. Even verder schrijft Van Haamstede dat alleen Anthonius Huezuelo levend werd verbrand. Dit blijft een raadsel.

¹⁸ De vrouw van **Juan Garcia** liet zich door haar biechtvader overhalen om de geheime plaats van samenkomst te ontdekken waar haar man altijd heenging. Ze sloop haar man in de nacht na en ontdekte het huis waar de gelovigen samenkwamen. Al de gelovigen werden opgespoord en gevangen genomen.

De vrouw kreeg een jaarloon cadeau en Garcia stierf op de brandstapel en kreeg de eeuwige zaligheid om-niet. (B. ter Haar; *De geschiedenis van de Kerkhervorming*, 1845.)

Daarna werd geroepen mejuffrouw *Johanna de Sylve*, (*Donna Juana Silva de Ribera*) vrouw van Jan de Bevero, broer van dr. Augustinus Casalla, die beschuldigd werd een ketterse godsdienst te zijn toegedaan. Zij werd veroordeeld om levenslang tot een bewijs van haar dwaling, een mantel te dragen als een schandekleed voor vrouwen, gemaakt van geel laken met zwarte kruisen, even schandelijk als het Sanbenito voor de mannen. Daarenboven werden al haar bezittingen verbeurd verklaard tot voordeel van de geloofsrechters.

Vervolgens riep men mejuffrouw *Leonora de Lisveros*, (*Eleonora de Cisneros*) vrouw van de bovengenoemde **Antonius Huezuelo**.

Verder, *Marine de Saiavedro*, vrouw van Cysveras de Sareglio; (*Marina de Suavedra, weduwe van Juan Sisneros de Soto*).

Vervolgens *Daniël de la Quadra*, van Pedrosa, die samen als kettters werden beschuldigd en veroordeeld om boete te doen voor hun dwalingen in levenslange gevangenschap, met verbeurdverklaring van hun goederen.

Mejuffrouw *Maria de Roxas*¹⁹, zuster van de markies van Royas, kreeg, omdat zij lang in een Bagijnenklooster geweest, en van goede afkomst was, een barmhartig vonnis, te weten, om de spotmantel te dragen tot op het stadhuis, en verbeurdverklaring van al haar bezittingen.

Antonio Dominique, van Pedrosa, werd, na afgeroepen te zijn, veroordeeld om drie jaren in een gevangenis boete te doen van zijn ketterij en gekleed te gaan met de gele mantel met rode kruisen, terwijl ook zijn bezittingen werden verbeurd verklaard.

Daarna riep men *Antonius Basor*, (*Anthony Wasor*)²⁰ die, omdat hij een Engelsman was, werd veroordeeld tot het dragen van het Sanbenito tot op het stadhuis, als boete voor zijn zonden, en om vandaar geleid te worden naar een klooster, en daar gedurende een jaar te worden opgesloten, teneinde daar te worden onderwezen in de geboden, leringen en wetten van de roomse kerk.

Nadat al deze vonnissen waren uitgesproken, werden de lieden, die veroordeeld waren om te worden verbrand, benevens de doodsbeenderen en het schilderij, waarvan boven gesproken is, overgeleverd in de handen van de wereldlijke rechters, die hen voorts overgaven in de macht der beulen, wie bevolen was terstond met het voltrekken van het vonnis voort te gaan.

Zo spoedig deze onschuldige lieden aan de beulen waren overgeleverd, liep het volk in grote scharen naar buiten, waar alles was gereed gemaakt om de martelaren te verbranden. Ieder hunner werd op een ezel gezet, en zij reden van de grote markt de Del Campopoort uit naar buiten, waar zij hun sterfelijke lichamen aan de Heere in de vlammen zouden opofferen.

Toen zij op de strafplaats gekomen waren, waar de *veertien* palen, waarvan wij boven reeds gesproken hebben, gereed stonden, plaatsten de beulen ieder der veroordeelden aan een paal, waar zij, zoals in Spanje gebruikelijk is, éérst werden geworgd en daarna verbrand. Slechts **Antonius Huezuelo**, die in de gevangenis, zowel als daar buiten, de hervormden godsdienst had voorgestaan en de oppermacht van de paus had veracht, werd *levend verbrand*, terwijl zijn mond met een stuk ijzer gesloten was, opdat hij het volk niet zou aanspreken of zijn geloof in het openbaar belijden.²¹

¹⁹ Donna Maria de Roxas, een non van 40 jaar, was een tante van Donna Ana Henriquez de Roxas.

²⁰ Anthony Wasor, een Engelsman, was knecht van Don Louis Roxas.

²¹ Llorente voegt bij de veroordeelden er aan toe:

Aldus ondergingen deze ware christenen en getrouwe getuigen der waarheid de dood om de naam des Heeren op zeer standvastige wijze als. onschuldige lammeren, die naar de slachtbank worden geleid, terwijl zij elkaar onder de zware pijnigingen niet alleen vertroostten, maar ook met een ernstig gemoed vermaanden. tot grote verwondering van alle omstanders, die verbaasd waren, op het zien van de grote volharding in het geloof van deze lieden en hun blijmoedigheid in het sterven. Dit alles had plaats te Valladolid, op de 21ste Mei, in het jaar onzes Heeren en Zaligmakers 1558.²²

Hij, die deze geschiedenis van Spanje naar Duitsland heeft overgezonden, schreef aan het slot van zijn brief deze woorden: "Men zegt, dat er te Valladolid nog zevenendertig andere gelovigen gevangen zitten, die bewaard worden tot nog een ander schouwspel en bewijs van de wreedheid dezer bloeddorstige geloofsrechters." Tot zover A. van Haamstede.

Donna Francisca **Zuniga de Baeza**

Isabella Minquez, dienstmeisje van **Donna Beatrice Cazalla en haar broer Antonio Minquez.**

En dat Don Juan de Ulloa Pereira niet volstandig was in de geloofsbelijdenis

²² 1559

4. Op 8 oktober 1559 op vond nogmaals een algemene executie plaats van 13 personen en 1 beeltenis, te Valladolid

Onderstaande gegevens zijn ontleend aan de “*Inquisition in Spain*”, door Llorente en B. ter Haar; *De geschiedenis van de Kerkhervorming*, 1845.

Op deze en andere terechtstellingen, verbrandingen en martelingen werden vaak een groot aantal gelovigen afgeschrikt en keerden terug naar de Roomse Kerk. Sommigen verhardden zich tegen de nieuwe leer, anderen kwijnden weg van treurigheid en onvrede. Soms kregen ze later berouw van hun verloochening en werden opnieuw gearresteerd. Het groot aantal personen, die niet volstandig bleven is niet goed te achterhalen.

Nadat Filips II terug was vanuit de Lage Landen werd in zijn tegenwoordigheid en van zijn zoon, en zuster, de hertog van Alva, de Franse Ambassadeur; de voornaamste prelaten; de hertogin van Rabadabia en verscheiden andere personen van aanzien vond een plechtige *auto da fe* en terechtstelling plaats van 13 personen en de beeltenis van 1 gestorven gelovige. Hierbij werd een offer van dankzegging aan God gebracht voor de bewaring van Filips tijdens noodweer op zee.

1. De eerste martelaar was **Don Carlos De Seso, 43 jaar.**

Don Domingo de Roxas had een krachtige assistent gevonden voor het evangelisatiewerk van Valladolid en haar omgeving. Een Italiaanse edele, Don Carlos de Seso, geboren in Verona, van een van de voornaamste families van het land, die zich had onderscheiden in dienst van de keizer, had op jonge leeftijd een ander Koning leren kennen en toonde grote belangstelling in de leer van de Reformatie. Hij vestigde zich in Spanje. Tijdens zijn verblijf in Valladolid werd gemeenzaam met de evangelische christenen in die stad. Hij had een moedige geest, edel van karakter, keurig in omgangsvormen, en vooral veel ijver voor de waarheid. Hij deed dat fanatiek in sommige steden gelegen ten oosten van Valladolid, op de oevers van de Douro, bij Toro. Zijn actieve inspanningen werden daarna verlegd naar een andere wijk. We vinden hem de liefde van God in Jezus Christus preken in Valencia, ten noorden van Valladolid, en onder de muren van de prachtige kathedraal.

Hij daarna trouwde Dona Isabella de Castilla, nicht van de bisschop van Calahorra en een afstammeling van koning Pedro de wrede, en nam zijn verblijfplaats in Villa Mediana. Hier werd hij zeer succesvol in het evangelisatiewerk van Logroño. Don Carlos de Seso was vrijmoedig in het belijden van zijn geloof, in de kracht van zijn taal, en de toewijding van zijn hele leven voor Jezus Christus. De Seso was volens Llorente de voornaamste begunstiger van de leer van Luther.

Hij werd gevangen genomen in Logrono. Op 28 juni 1558 vond een gerechtelijk onderzoek plaats. Toen hij geëxecuteerd werd was hij 43 jaar.

Don Carlos De Seso werd naar de brandstapel geleid met een breidel in zijn mond om het spreken te beletten. Bij de brandstapel namen de monniken de breidel eruit en hielden hem een crucifix voor om hem nog tot inkeer te brengen. Carlos zei: “Ik zou u kunnen bewijzen dat jullie veeleerder naar et verderf gaan, maar dat is nu de plaats niet.” Hij keerde zich naar de beul en zei: “Steek de brandstapel aan die mij verteren zal!”

2. **Pedro de Cazalla**, broer van Augustin de Cazalla, was eertijds parochiepriester van Pedrosa, beleed vrijmoedig het Evangelisch geloof. Hij werd gearresteerd op 23 april 1558. Na veel beproevingen werd hij gewurgd en daarna verbrand op 33 jarige leeftijd.

3. **Dominic Sanchez**, een priester van Villamedians, was tot bekering gekomen onder de prediking van De Seto.

4. **Dominic de Roxas**; (zijn vader was de Markies van Poza, wiens 2 kinderen al verbrand waren bij de voorgaande terechtstelling), was een oprecht gelovige en vriend van De Seso. Toen Domingo koning Filips II passeerde op weg naar de brandstapel vermaande hij de koning medelijden te hebben met die onschuldige mensen. De koning antwoordde: “Nee, ik zou hout aanbrengen voor mijn eigen zoon als hij ook zo was als jullie”. Bij de brandstapel was hij wijfelachtig op de vragen van de monniken. Door deze gesprekken werd hij niet levend verbrand maar gewurgd.

5. Daarna was het de beurt van **Juan Sanchez**.

Toen het stro rond zijn keel verteerd was, sprong hij van de brandstapel. Omstanders meenden dat hij wilde herroepen. Zodra hij zijn volle bewustzijn weer kreeg, zei hij: “Breng mij wat meer vuur. Ik wil sterven als De Seso!” Hij stierf op 33 jarige leeftijd.

6. **Donna Euphrosyne Rios**, een non van de orde van Sint Clara in Valladolid. Zij was getrouwd tot in de dood en werd gewurgd en verbrand.

7. **Donna Marina de Guevara**, een non uit het klooster van Belen te Valladolid. Ze was verwant aan familie De Poza. Na herhaalde verhoren bleef ze trouw en moest haar geloof met de dood betalen.

8. **Donna Catherine de Reinoso**, een non uit hetzelfde klooster werd verbrand als een Lutheraan.

9. en 10. **Donna Margaret de St. Etienne** en **Donna Maria de Miranda**, nonnen uit Santa Clara te Valladolid werden verbrand als Lutheraans.

11. 12. 13. **Pedro de Sotelo** en **Francis d’Almarzo** leed wegens Lutheranisme, met **Francis Blanco** die vanuit het Mohammedanisme overging naar het “Nieuwe Christendom”.

De Beeltenis die verbrand werd was van **Jane Sanchez**, van de groep vrouwen die genoemd werden de ‘Beates’. Zij beleed haar geloof vrijmoedig in de gevangenis; werd gemarteld en bezweek.

16 personen werden veroordeeld tot boetedoeningen.

1. Donna Isabella de Castilla, de vrouw van Don Carlos de Seso werd veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf, het dragen van de Sanbenito en beroofd van haar bezittingen.

2. Donna Catherine de Castilla, een nicht van Isabella; een non, ontving hetzelfde vonnis.

3. 4. 5. Donna Francisca de Zuñiga Reinoso, zuster van Donna Catherine, een non, met 2 mede-nonnen Donna Philippina de Heredia en Donna Catherine d'Alcaras werden veroordeeld en verdreven uit het klooster.

Andere veroordeelden worden niet genoemd. In dezelfde tijd liep er nog een proces van de Inquisitie tegen 45 andere personen. Llorente schrijft *dat er nog veel archiefwerk verricht moet worden en dat dit niet het werk is van één man.*

Toevoeging

Tijdens een van deze of van de volgende terechtstellingen vond er een aandoenlijk schouwspel plaats.

Een knap jong meisje, werd geketend naar de brandstapel gebracht. Toen ze daar aankwam maakte de beul de ketting los. Het meisje liep naar **MARIA GOMEZ**, de oudste in jaren, viel op haar knieën en bedankte Maria dat ze haar en haar zuster tot licht van de waarheid had gebracht. Tevens vroeg ze vergeving indien ze haar had bedroefd en smeekte om een moederlijke zegen. Daarna werden beiden verbrand.

(B. ter Haar; *De geschiedenis van de Kerkhervorming*, 1845.)

5. Eerste Autodafé en terechtstellingen te Sevilla 24 SEPTEMBER 1559

Aan het hoofd van de Evangelische beweging in **Sevilla** stond **Rodrigo de Valero**. Rodrigo was in zijn jeugd wild op toernooien van Ridderspelen. Maar door het lezen van de Latijnse Bijbel. De Vulgata werd hij een vurig aanhanger van het Evangelie van Jezus Christus. Met vuur en licht verdedigde hij de nieuwe leer. De Inquisitie greep in. Eerst werd hij beboet en zijn goederen verbeurd verklaard. Daarna werd hij verplicht een sanbenito te dragen. 's Zondags werd hij verplicht de mis bij te wonen en sprak hij de priester tegen. Om hem geheel onschadelijk te maken werd hij opgesloten in een kloostercel in San Lucar De Barrameda, waar hij tot zijn dood verbleef.

Valero was niet zonder belang, want hij was een voorganger van **Juan Gil was, of Dr. Egidio (Egidius)**, de stichter van de kleine Protestantse gemeente van **Sevilla** die helaas uitgemoord werd. Egidio was een grot geleerde, die zijn licht verspreidde door zijn Evangelische prediking, min of meer volgens Lutheraans inzicht. De Inquisitie werkte hem tegen en legde hem het zwijgen op. Door bemoeiing van keizer Karel V werd zijn straf verzacht. Een jaar mocht hij geen mis vieren en jaar werd hij opgeschort van het prediken; 1552. De dood in 1556 verlostte hem van het ruwer lot, hoewel, zijn beenderen werden opgegraven en in 1560 verbrand tijdens *een tweede* autodafé te Sevilla, dd. 22 december 1560.

De eerste terechtstelling werd bijgewoond door 4 bisschoppen, het Koninklijk Hof van Justitie en een groot aantal Spaanse edelen.

21 Personen werden na de kerkelijke plechtigheden overgeleverd aan de Burgerlijke Justitie om gedood te worden. De beeltenis van Francis Zafra werd verbrand en 8 personen werden gestraft met boetedoeningen etc.

De voornaamste personen uit de geëxecuteerden waren:

1. Don Juan Ponce de Leon, jongste zoon van Graaf De Baylen, een man die vrijmoedig het Evangelisch geloof beleed te midden van allerlei verleidingen. Aan de staak op de brandstapel deed hij een soort belijdenis, waarna hij niet levend verbrand werd, maar eerst geworgd. Dit soort belijdenissen ten gunste van de Roomse kerk komen regelmatig voor bij de veroordeelden. Vaak werden ze gedaan naar aanleiding van strikvragen en onder pijn.

Zijn lijden wordt door Van Haamstede verteld met de naam Johannes Pontius. (Zie hierna)

2. Doctor Juan Gonzalez, was van Moorse afkomst en eertijds mohammedaan. Hij had 12 jaar doorgebracht in de gevangenis wegens mohammedanisme. Daarna werd hij gelovig en preekte met grote vrijheid de Zaligmaker Christus. Hij staat bekend als een van de moedigste prekers in Andalusië. Hij werd gevangen genomen met zijn moeder, 2 broers en 2 zusters. Juan en 2 zusters werden veroordeeld tot de brandstapel. Juan stierf, terwijl hij de 109^e Psalm zong.

Zie overzicht van Van Haamstede, Johannes Gonsalus.

3. Isabel de Baena, rijke vrouw uit Sevilla, die haar huis had opengesteld voor de samenkomsten. Zie Van Haamstede Isabella Vaënia

4. Donna Maria de Virues. Zie Van Haamstede Maria Viroësia

5. Donna Maria de Cornel. Zie Van Haamstede Cornelia

6. Donna Maria de Bohorques, 20 jaar; Dochter van Pedro Garcia de Xerez Bohoques, een van de voornaamste edelen van het land. Zij was een leerling van dr. Egidius. Zij toonde zich buitengewoon moedig tijdens de gevangenschap en de executie. Toen Don Juan Ponce toegeeflijkheid toonde bij de brandstapel, adviseerde hij Maria ook zo te doen. Maria waarschuwde hem om niet zo dwaas en onkundig te doen.

Haar zuster *Jane Bohorques* bleef in de gevangenis en werd in de tweede autodafé op 22 september 1560 gedood.

Zie Van Haamstede Maria Bohorquia en Johanna Bohorquia.

7. Garcia de Arias, afkomstig uit het klooster van San Isidore bij Sevilla, was lang een tegenstander van het Lutheranisme, maar bekeerde zich en onderging hetzelfde lot. Arias was zo vurig om de waarheid te onderwijzen dat 12 monniken het klooster verlieten en vluchtten naar Duitsland. Onder hen was ook broeder Cassidorus.

Zie Van Haamstede Garsias Arias.

8. 9. Fernando de San Juan en de Monnik **Morsillio**

10. Francis Zafra was een voormalig priester maar ging over tot het Lutheranisme. Een vrouw, die regelmatig met andere vrouwen (zgn. Beates) bij hem aan huis kwam, verraadde hem en de gemeentelieden in 1555. Llorente schrijft dat er meer dan 300 personen verraden werden aan de Inquisitie. Na verloop van tijd werden er meer dan 800 gearresteerd! Zafra was inmiddels overleden en zijn beeltenis werd verbrand.

1. Johannes Pontius (Don Juan Ponce de Leon)

JAAR 1559

Onder hen, die met hun bloed de Evangelische waarheid hebben bezegeld, en die door de geloofsrechters in *Sevilla, op de 24ste September in het jaar 1559 werden* uitgevoerd en op de schouwplaats voorgesteld, moet ook Johannes Pontius, van Leon, in Spanje, de zoon van Rodericus Pontius, de graaf van Bailena of Baglena, in de eerste plaats geteld worden.

Behalve dat hij van hoge geboorte was, had God hem met bijzondere christelijke deugden begiftigd. Zij, die hem hebben gekend, getuigen dat zij in geen tijden in Spanje zijns gelijke gezien hebben. Uit christelijke liefde deelde hij de erfelijke goederen van zijn vader waardoor hij zijn adel op prachtige wijze had kunnen onderhouden, aan de arme christenen uit, en geraakte zelf, ofschoon vrijwillig, in de uiterste armoede.

Toen echter de geloofsrechters te Sevilla deze liefelijke reuk van het Evangelie, als een vrucht van de ware godsdienst, niet konden verdragen, spaarden zij hem niet, maar werden zowel hij, als personen van lagere stand gevangen genomen, en alle listen en streken van de rechtbank van het geloof bij hem beproefd, om hem van het ware geloof te doen afvallen. In het begin vielen zij hem zo aan, dat hij op sommige punten wankelde, waardoor hij in grote angst en bekommring geraakte. Doch God sterkte hem derwijze, dat hij in de overwinning de eerste plaats als de grootste ketter heeft ingenomen.

Uit het vonnis, dat over hem is uitgesproken, kan men afleiden, wat zijn geloof en belijdenis was. Onder andere was in het openbaar te lezen, waarom hij tot de vuurdood werd veroordeeld, namelijk, dat hij zich ten allen tijde tegen de schandelijke afgoderij, die met de aanbidding van het brood gepleegd werd, had verzet. Zo dikwerf namelijk, als de broodgod hem te gemoed kwam, wanneer deze met grote pracht in de woningen der zieken werd gebracht, koos hij met de meeste spoed een anderen weg, opdat hij hem geen eer zou behoeven te bewijzen. Menigmaal had hij ook de rug naar hem gewend, als hij soms in de dom kwam, opdat hij de priester niet zien zou, die hem ophief. Gewoonlijk wandelde hij bij de pilaren, waaraan men gewoon was de christenen om de waarheid te verbranden, opdat hij door gedurige overdenking van het martelaarschap, vooral van de heerlijke belijdenissen, die de martelaren daar ter ere van Christus hadden afgelegd, in zijn hart van de waarheid verzekerd mocht worden, en, wanneer het ook eens zijn beurt werd, zich daarvoor te minder ontzetten mocht, ja, opdat hij daardoor de menselijke huid mocht afleggen en een hardere huid mocht aantrekken, die zulke pijnigingen standvastig en geduldig verdragen kan. Verder, als de bestemde dag gekomen was, waarop hij als naar gewoonte het misbrood zou ontvangen, zond hij zijn bedienden ergens heen, en hield zich na hun terugkomst, alsof hij daar geweest was. Hij handelde daarom zo, opdat de bedienden zich aan zijn vrijheid niet zouden ergeren.

De inhoud van zijn belijdenis komt op het volgende neer.

Vooreerst, dat de rechtvaardigmaking van de mens alleen bestaat in de verdiensten van Jezus Christus en in het ware geloof in Hem; vervolgens, dat er geen vagevuur is; verder, dat de aflaatbrieven en bullen van de paus niet anders zijn dan bedrog en bullen, dat is, ledige waterblazen; vervolgens, dat de Roomse paus de ware antichrist is, enz.; verder, dat hij reeds sedert lang enige heerlijke begeerte gehad had om ter wille van de waarheid verbrand te worden of het een of ander martelaarschap te

ondergaan; verder, dat hij nooit rijkdommen begeerd had dan om die tot bescherming en uitbreiding der zuivere leer te gebruiken; eindelijk, dat hij wenste en God dagelijks zonder ophouden bad, ook zijn vrouw en kinderen de genade te verlenen, opdat zij ook graag om de waarheid de dood zouden willen ondergaan.

Deze heerlijke belijdenis trachtten de geloofsrechters te verzwakken en te ontzenuwen, en wel onder het voorgeven, dat hij eens op het pad der godzaligheid gestruikeld had. Doch, de standvastigheid van deze vrome man hebben zij met hun eigen woorden bevestigd, die aldus luiden: "Johannes Pontius van Leon is als een Lutherse en hardnekkige ketter verbrand." Het enkele woord "hardnekkig" overtuigt allen, die aan de standvastigheid van deze man twijfelen, en bewijst overvloedig, dat de geloofsrechters bedrieglijk hebben gehandeld.

2. Johannes Gonsalvus (Doctor Juan Gonzalez)

JAAR 1559

In deze overwinning voerde men ook een prediker uit, Johannes Gonsalvus genaamd, die wel tot de priesterorde behoorde, maar toch geen mispriester was, doch veel meer van een eerbare oprechte wandel en in de heilige Schrift vooral goed ervaren. Na het vaarwelzeggen van de schoolse Godgeleerdheid, had hij uit de Schrift alleen de ware Godzaligheid geput en aangenomen. Enige jaren achtereen was het uit zijn predikatiën te bemerken, dat hij opzettelijk plan had, op de predikstoel het volk het ware wezen van onze rechtvaardigmaking goed in te scherpen; namelijk dat zij in het geheel niet in enige menselijke werken, hoe die ook wezen mochten, maar alleen in het geloof in de Heere Christus bestaat. En waarlijk, zijn christelijke ijver moest ook zulk een uitkomst hebben, als alle getrouwe dienaren Gods ten allen tijde hadden, en ook hij eindelijk bekomen heeft. Zijn belijdenis kwam, zoals de geloofsrechters zelf zeggen, geheel met de belijdenis van Johannes Pontius overeen. Want, gelijk zij steeds goede vrienden waren, was het ook te verwachten, dat zij in de belijdenis van hun geloof samen overeenstemden, en eindelijk enerlei dood stierven.

In de laatste nacht, toen hij de volgende dag deze wereld zou verlaten, veroorzaakte hij zijn biechtvaders grote moeite. Nadat er van beide zijden veel was voorgevallen, gebood hij hen met schande terug te keren. Toen hij uit het slot Triana naar de strafplaats ging, hield hij zich hard, niettegenstaande zijn beide eigen zusters tot het ondergaan van dezelfde dood werden weggevoerd, en zijn moeder met twee van zijn broeders in de gevangenis zat, die ook spoedig daarna met de een broeder werd verbrand. Toen hij voor het slot kwam, zei hij de 109den psalm op: *"God Mijn roem, zwijg niet; want zij hebben hun goddeloze en valse monden tegen mij opengedaan,"* enz.

Op de strafplaats was hij in het minst niet vreesachtig, ofschoon zij hem een stuk hout in de mond hadden gestopt. Zij hadden dit gedaan omdat hij een zuster, die wat week van nature was, met moedige en duidelijke woorden tot standvastigheid had opgewekt. Toen hij tot de vuurdood was veroordeeld, verblijdde hij zich, en zeer graag getroostte hij zich de ontzetting van het priesterschap. Na de miskleren uitgedaan te hebben, trok hij andere klederen, alsook de wapenen of tekenen van zijn belijdenis aan, namelijk de ridderrok of het Sanbenito, zo ook de strik en de papieren

hoed, die wel in het oog van de mensen smadelijk waren, maar voor God en de Engelen eerbaar, schoon en heerlijk zijn.

Toen men tegen de avond van hen, die verbrand zouden worden, eiste dat ieder hunner de artikelen van het geloof zou opzeggen, deden zij dit gewillig. Toen zij daarbij aan het artikel kwamen: "Ik geloof een heilige kerk," werd hun bevolen, dat zij het woord "roomse" daarbij zouden voegen.

Als de priesters bij *de vrouw van Johannes Gonsalvus en de andere vrouwen*, die verbrand moesten worden, erop aandrongen, dat zij het woord "roomse" erbij zouden voegen, zeiden zij: "Wat Johannes Gonsalvus doet, dat willen wij ook doen." Zij zeiden dit niet, omdat zij niet wisten, wat zij zeggen zouden, of wat Gonsalvus doen zou, maar opdat daarom de tong van Gonsalvus zou worden losgemaakt, en hij alzo omtrent dit punt en van zijn geheel geloof een duidelijke en openlijke belijdenis zou kunnen afleggen, wat ook plaats had.

Want, toen hem de bal uit de mond genomen werd, zei hij, dat zij onbevreesd moesten zijn en er niets meer moesten bijvoegen. En na deze zijn laatste belijdenis verworgden zij hem en de anderen, voordat het hout werd aangestoken. Aldus is hij met de anderen in de rust des Heeren ingegaan.

3-6. Isabella Vaenia, Maria Viroësia, Cornelia en Maria Bohorquia (Johanna Bohorquia in de gevangenis)

JAAR 1559

Onder hen, die te Sevilla belijdenis deden van de ware godsdienst, waren vier voortreffelijke Godvrezende vrouwen, namelijk, Isabella Vaenia; Maria Viroësia; Cornelia; en de jongste Bohorquia, die nauwelijks eenentwintig jaren telde, en, ofschoon zij in Godzaligheid aan de anderen gelijk was, overtrof zij die nochtans in andere opzichten ver. Zij was namelijk in de heilige Schrift zo ervaren, dat het in zulk een jonge vrouw bijna een wonder kon heten. Door gedurig onderzoek en gesprekken met godzalige en geleerde mannen, en inzonderheid door beoefening der godsvrucht werd zij derwijze gevormd, dat zij niet alleen boven haar vriendinnen, maar ook boven kundige leraars uitblonk, die zelf bekenden, dat zij menigmaal door haar in de gevangenis zeer beschaamd werden.

Het huis van **Vaenia** was steeds een school en tempel der Godzaligheid, waar de christenen samen kwamen, en God en Zijn Zoon Jezus Christus dag en nacht loofden en prezen. De geloofsrechters wierpen daar hun net uit, en namen er deze vier jeugdige vrouwen, benevens enige anderen, tegelijk gevangen, wat zonder twijfel door Gods bestuur geschiedde, Die hen bekwaam achtte om Zijn Naam op heerlijke wijze te belijden.

De jonkvrouw **Maria Bohorquia** was tamelijk met de Latijnse taal bekend, wat haar veel hielp om zulk een grote mate van kennis in de heilige Schrift te verkrijgen. Want, aangezien het lezen van de heilige Schrift in de moedertaal verboden was, kon zij de Latijnse Bijbel naar haar begeerte gebruiken. *Dokter Egidius*, hij wie zij dikwerf, als tot haar onderwijzer, kwam, was gewoon te zeggen, dat hij altijd nog wat uit het gesprek met haar geleerd had, zo dikwerf zij hem had bezocht. Ook hielden de Dominicaner monniken met haar, terwijl zij nog in de gevangenis vertoefde, zonderlinge gesprekken en twistredenen. Zij ontzenuwde hun spitsvondige redenen en bewijsvoeringen met het scherpsnijdend zwaard van het goddelijke Woord derwijze,

dat men daarin haar scherp verstand moest bewonderen. Haar geheugen was zo sterk, dat zij niet alleen, wat zij eenmaal in de heilige Schrift gelezen had, in haar hoofd had, maar dit ten allen tijde waardig wist te pas te brengen en anderen mee te delen. Zo menigmaal de monniken haar verlieten, legde zij een heerlijke getuigenis van haar volharding en kennis af, ofschoon zij dit halsstarrigheid noemden.

Toen zij nu enige tijd in de onaangename gevangenis had doorgebracht, en op allerlei wijze was gepijnigd, teneinde haar te bewegen haar zuster Johanna Bohorquia, (**Jane Bohorques**) die ook de ware leer voorstond, en daarna op jammerlijke wijze haar dood in de gevangenis vond, zou aanwijzen, voerde men haar als in triomf uit met andere Godzalige mannen en vrouwen, van wie wij boven gesproken hebben. Zij was daarbij zo moedig en vrolijk, dat het scheen, alsof zij meer over de geloofsrechters zegevierde, dan deze over haar. Doch de boze vaders haastten zich de openlijke belijdenis der waarheid en de Goddelijke lofzangen van deze jonkvrouw te beletten daar zij haar op weg een bal in de mond stopten, die zij haar echter, voor zij op de strafplaats kwam, weer ontnamen.

Toen haar vonnis gelezen was, hetwelk inhield, dat zij verbrand zou worden, vroegen de geloofsrechters, of zij nog wilde herroepen. Rondborstig antwoordde zij: "Neen." Toen wilden de huichelaars weer, dat *de martelaressen* bij het uitspreken van het apostolische geloof belijdenis zouden doen van de Roomse kerk; maar deze verklaarden zich daar ridderlijk tegen, en wilden dat in geen deele doen. Daarom peinsden de onbeschaamde booswichten, op welke wijze zij het best deze roem der martelaren zouden verduisteren, en verworgden haar terstond. *Deze gunst werd haar door de geloofsrechters geschonken, alsof zij bij haar uiteinde belijdenis gedaan hadden van de roomse kerk, zodat zij niet levend maar dood verbrand werden.*

[Llorente schrijft dat **Maria Bohorques** deze toegeeflijkheid niet wilde toestemmen, maar Juan de Ponce wel.]

7. Mr. Garsius Arias (Garcia de Arias)

JAAR 1559

Deze Arias, die, om zijn blanke huid en licht naar *Blancus* genoemd werd, was zeer scherpzinnig en naar zijn leeftijd voldoende in de heilige Schrift ervaren. En, aangezien hij een prediker was, sprak hij in zijn predikatiën zo duidelijk van enige pauselijke misbruiken, afgoderijen en geveinsdheid, dat velen onder de toehoorders aanleiding kregen om over deze dingen verder na te denken. En, ofschoon zijn predikatiën niet geheel rein en onberispelijk waren, droegen zij toch enige vrucht. In het begin was deze Garsius ook enigermate lichtvaardig, wankelmoedig, listig en boos, zodat men menselijkerwijze gesproken, meende dat hij een goddeloos en van God verstoten mens was, voor wie de goddelijke waarheid niet recht ernst was. Maar nauwelijks had de getrouwe God hem in de school der gevangenschap gebracht, of hij werd een geheel ander man.

Terstond begon hij zijn vorig leven te veroordelen. Er, gelijk hij vroeger voor de **Spaanse** rechtbank des geloofs bevreesd geweest als een haas, werd hij dadelijk, om zo te spreken, moedig als een leeuw. Ja, hij sprak de geloofsrechters stouter toe dan ooit iemand voor hem gedaan had. Onder andere zei hij, dat zij liever met ezels en met andere dieren moesten omgaan en die weiden, want dat betaamde hun veel beter, dan zich uit te geven voor onderwijzers in het christelijke geloof, waarvan zij niets verstonden.

Eindelijk werd hij als een ketter verbrand. Hij nam zulk een christelijk afscheid van hen, dat alle vrome christenen met Paulus moesten zeggen en belijden, dat hij Gods geheime raad gediend had, dat hij barmhartigheid had verkregen, ofschoon hij die onwaardig was, om alzo alle arme zondaren ten voorbeeld in de genade te worden, die in de toekomstige tijd in Zijn Naam zouden geloven.

8. 9. Ferdinandus van St. Jan en een monnik Morsillius

JAAR 1559

Ferdinandus van St. Jan was nog jong, doch leidde een Godzalig leven, en werd daarom ook in de school aangesteld om de jeugd te onderwijzen. Toen hij dit ambt acht volle jaren bediend had, en wel zo, dat ieder hem wegens zijn ijver alle lof en eer moest toebrengen, werd hij eindelijk Luthers, dat is, bevonden in de ware godzaligheid goed onderwezen te zijn. Hij beijverde zich ook de hem toevertrouwde jeugd tot deze Godzaligheid te leiden, zoveel als dit onder de toen heersende vreselijke tirannie kon plaats hebben.

Maar hij vond daarbij een beloning, zoals de ondankbare wereld gewoonlijk beloont. In het pijnigen behandelden zij hem zo wreed en onmenselijk, dat zij hem niet van de pijnbank namen, dan nadat al zijn leden zo uit elkaar waren gescheurd, dat hij die niet meer gebruiken kon. Daarna sleepten de dienaren van de geloofsrechters hem aan de voeten als een onrein voorwerp van de plaats, waar hij gepijnigd was, tot aan de gevangenis. De reden, waarom hij deze wreedheid en toorn der geloofsrechters moest verduren, was vooral, omdat hij rondborstig en standvastig zei, dat het onmogelijk was hem in het minst afvallig te maken.

Ook gebruikte God hem in deze harde gevangenschap tot Zijn werk, en werd er door hem een monnik, **Morsilius** genaamd, die mede uit het klooster van de heilige Isidorus om de belijdenis van het Evangelie in de gevangenis geleid was, weer op de rechte weg gebracht, en in de beleden waarheid bevestigd. Deze monnik had zich door vleiende woorden en beloften van de geloofsrechters laten bewegen, om korte tijd tevoren, voor Ferdinandus tot hem kwam, van de christelijke belijdenis afvallig te worden. Aldus bestuurde het God wonderbaar in zijn voorzienigheid, daar Hij deze Morsilius zonder twijfel in Zijn Zoon Jezus Christus liefhad, dat Ferdinandus door de geloofsrechters bij hem moest gebracht worden, opdat hij hen tot volharding mocht vermanen, wat hij ook met ijver deed. Want, zodra had hij niet de onbedachte daad van dit jonge mens vernomen, of hij bestrafte hem met harde woorden, en klaagde hem voor de rechterstoel van Christus als een afvallige aan. Eindelijk bracht hij het zover, dat hij zich bekeerde. Toen richtte hij hem weer op, en versterkte hem in het geloof, zoveel hij slechts kon. Weinige dagen daarna verlangde Morsillius, dat men hem in het verhoor zou nemen. Toen dit plaats had betuigde hij met een gebruikelijke eed voor de geloofsrechters, dat niet zijn gedane herroeping, maar zijn eerste belijdenis, die hij nu als christelijk erkende, moest worden aangenomen. Om die reden werd hij ook verbrand.

De geloofsrechters vroegen intussen aan Ferdinandus, nadat zij zijn vonnis op de strafplaats hadden voorgelezen, of hij nog gezind bleef in zijn dwalingen te volharden. In tegenwoordigheid van al het volk antwoordde Ferdinandus: "Al wat ik beleden heb, is gegrond op het Evangelie van Jezus Christus zelf, en op het geloof van alle ware christenen; daarom kan ik dit op generlei wijze als dwaling erkennen." Van dat ogenblik af, toen hij dit gezegd had, ontnamen zij hem het houten kruis, dat zij met

geweld bij zijn handen tussen de touwen gestoken hadden, en duwden hem een bal in de mond die hij daarin hield, totdat hij door het vuur verteerd werd; en aldus werd hij levend verbrand.

Enkele dagen voor deze terechtstellingen stierf Paus Paulus IV te Rome op 18 augustus 1559. Toen het volk te Rome dit hoorde gingen ze naar de gevangenissen, zetten de deuren open en lieten alle gevangenen vrij. De Rechters in Sevilla vernamen dit gebeuren, en bewaakten de gevangenen met extra zorg. Een nieuwe autodafé werd voorbereid op 22 december 1560, waarschijnlijk in tegenwoordigheid van koning Filips II.

6. Tweede Autodafé en terechtstellingen te Sevilla 22 december 1560

Volgens Llorente werden 14 Personen verbrand; 3 beeltenissen werden verbrand en 34 personen werden zwaar beboet met diverse boetedoeningen en gevangenisstraffen.

Volgens Llorente werden de beelden (stropoppen) verbrand van:

8. **Dr. Juan Gil, (dr. Egidius)**, eertijds bisschop van Tortosa; preekte eerst in een school te Signents en daarna in de grote kathedraal van Sevilla.
9. **Constantine Ponce de la Fuente**, die studeerde met Dr. Juan Gil en met Vargas; hij overleed tijdens martelingen.
Ponce liet een behoorlijk aantal publicaties na. Een uittreksel van de Christelijke Leer. Een gesprek tussen een meester en zijn leerling. De belijdenis van een zondaar aan Jezus Kristus. Een Catechismus. Een uitleg van de Psalmen. Deze boeken kwamen in bezit van de Inquisitie door een inval in het huis van Isabella Martinez, een weduwe van Sevilla. Toen de Inquisitie de inval deed was haar zoon Francis Beltran thuis. Uit angst voor de dood, stelde hij voor dat hij al de geheime plaatsen zou aanwijzen waar boeken verstopt waren, indien hij niet gestraft werd.
10. **Dr. Juan de Perez de Pineda**, geboren te Montilla in Andalusië, Hoogleraar te Sevilla.

Van Haamstede beschrijft het leven en de dood van de eerste twee. Juan de Perez noemt hij niet.

Llorente schrijft dat voorafgaand aan het autodafé **Donna Jane Bohorques** in de gevangenis stierf. Jane was een dochter van Don Pedro Garcia de Xeres y Borhorques. Zij trouwde met Don Francis de Vargas, heer van de Burg Higuera. Bij haar gevangenneming was ze 6 maanden zwanger. De Spaanse wet verbiedt de doodstraf uit te voeren in zwangerschap. Toen zij bevallen was, werd haar kind na 8 dagen van haar weggenomen. Zij werd enkele keren zo vreselijk gemarteld, dat al haar ledematen uit elkaar getrokken werden. De tweede keer vloeide het bloed uit haar mond. Half stervend werd ze in de gevangenis teruggeworpen, waar ze na enkele dagen overleed. De rechters verklaarden haar onschuldig tijdens de zitting bij de autodafé. Llorente, een Spaans secretaris van de Inquisitie, schrijft ca. 250 jaar later: “Met welke buitengewone verantwoording zullen deze monsters verschijnen voor het tribunaal van de Almachtige!”

Ferdinand een monnik van het klooster San Isodore stierf in de gevangenis. (Llorente)

Volgens Llorente werden onder andere de volgende personen verbrand:

Julian Hernandez, bijgenaamd de Kleine, afkomstig van Villaverdè. Deze gaf boeken aan Juan de Ponce, die hen verspreidde. Julian zat 3 jaar gevangen. Zie Van Haamstede Jan Hernand

Nicolaas Burton, een Engelsman. Een koopman die ook goederen meenam voor **John Fronton**, die ook in deze autodafé werd verbrand. Zie Van Haamstede.

2 kooplieden, bekend bij Burton, deelden in hetzelfde lot. **William Brook** geboren te Sarum in Engeland en een Fransman, **Fabianne van Bayonne**.

Een groep van minstens 6 vrouwen, **de Beata**, geleid door **Francis Zafra**, wiens beeld al op 24 september 1559 verbrand was.

Verslag van A. Van Haamstede

Van Haamstede geeft een helder verslag van de martelingen en dood van ca. 8 personen die geëxecuteerd zijn. Het is van hen niet met zekerheid te zeggen of ze in de eerste autodafé te Sevilla gedood werden, dan in de tweede, in 1560.

13. **Dr. Johannes Egidius (Juan Gil) en**

14. **Dr. Constantinus Pontius (Constantine Ponce de la Fuente)**

JAAR 1559²³

De leraar Egidius was niet onbekwaam in het aanleren van de schone kunsten, en verzuimde niets om daarin vorderingen te maken, en had het grootste deel van zijn leven met zulke onnutte studiën doorgebracht, dat hij ook toen, nadat hij alle vrije kunsten geleerd had, de hoogste titels in de school verkreeg. En toen hij de heilige Schrift geruime tijd in het openbaar had verklaard, kon hij nauwelijks Latijn spreken; aldus was het in die tijd met de kennis der talen en de vrije kunsten gelegen.

Behalve de onbekendheid met de talen en de vrije kunsten, gaf men zich over aan een goddeloze verachting der heilige Schrift; want dr. Egidius heeft zelf bekend, dat het in die tijd dus met de godgeleerdheid gesteld was, dat zij, die in de hogeschool te Complutum of Alcala de Henares, waar hij ook had gestudeerd, zich maar een weinig op de kennis van de heilige Schrift toelegden, geen geleerde lieden, maar *bijbelisten* genoemd werden, omdat zij zich op de bijbel toelegden; want zij schreven, de heilige Schrift latende varen, aan Lombardus, Aquino, Scotus, Gregorius, en dergelijke schrijvers alle kennis en godgeleerdheid alleen toe.

Toen hij in de school te Signents in het openbaar de Heilige Schrift verklaarde, werd hij te Sevilla als domprediker beroepen, en ieder hield hem voor een zeer geleerd man in de godgeleerdheid.

Doch, aangezien Egidius nog nimmer in het openbaar gepredikt, noch ooit de bijbel gelezen had, werd hij, toen hij de predikstoel had beklommen, ongeschikt voor die bediening gevonden, zodat hij voornemens was deze dienst te laten varen, en ook zij, die hem beroepen hadden, hielden er naar over om hem af te zetten.

Na enige jaren in die moeilijkheid te hebben doorgebracht, kwam er een eenvoudige man tot hem, die hem slechts korte tijd in het predikambt onderwees, en hem aanraadde andere boeken en wegwijzers te gebruiken, dan hij tot nu toe gedaan had. Het verwonderde Egidius, dat zulk een ongeleerde leek hem, zulk een geleerd doctor, dit durfde te zeggen. Maar, aangezien hij van nature goedaardig was, en het de zaak van het predikambt betrof, wilde hij des te liever naar hem luisteren.

Na deze terechtwijzingen werd Egidius terstond een ander man, en zag in, dat hij een anderen weg moest inslaan, om tot de goddelijke wijsheid te geraken, waarvan hij nog niet eens het *a b c* geleerd had. En nu begon hij de ware leer van het Evangelie van Christus te kennen, waarvan hij vroeger in zovele jaren nooit had gehoord.

²³ Moet 1560 zijn

Daarna kwam hij in aanraking met **Christophorus Pontius**, die een zeer geleerd man was. Daar zij zich in de godgeleerdheid naarstig oefenden, nam Egidius daarin zeer toe, en hield zulke christelijke en ijverige predikatiën, dat men zich over hem moet verwonderen, wanneer men die met zijn vroegere nietsbetekenende predicaties vergeleek. De toehoorders ontvingen ook de kracht van deze zuivere leer; en, naarmate zij meer uit de duisternis der onwetendheid werden verlost, des te meer achtten zij Egidius en andere vrome leraars, terwijl zij de huichelaars en valse leraars diep verachtten.

Dagelijks werden er klachten bij de geloofsrechters over deze beschermer der waarheid ingediend. En vooral begonnen zij hem te haten, toen hij wegens zijn bekwaamheid, door keizer Karel de vijfde tot bisschop werd verheven. De huichelaars vreesden toen namelijk, dat hun rijk een grote nederlaag zou ondergaan, indien hij het bisdom ontving. Zij besloten daarom, om hem met al hun macht te onderdrukken, wat ook plaats mocht hebben.

Hij werd terstond voor de rechtbank der geloofsrechters gedaagd, en zijn zaak werd zo ernstig aangetast, dat hij weldra in de gevangenis der inquisitie zat. De voornaamste punten, waarover men hem ondervroeg, waren: over de rechtvaardigmaking van de mens, over het vagevuur, over de betaling voor de zonden door de enige Middelaar Christus, over de verzekerdheid van het geloof in hen, die gerechtvaardigd waren; vervolgens over de afgoderij, hetwelk plaats had doormiddel van een schandelijk beeld Maria, dat op sommige feesten der maagd Maria met grote pracht werd vertoond, ook door middel van een stuk hout, dat men in de dom op gruwelijke afgodische wijze vereerde, onder voorgeven, dat dit van het kruis afkomstig was, waaraan Christus gehangen had.

En, aangezien Egidius erop aangedrongen had om dit, teneinde de afgoderij te leren schuwen, tot as te verbranden, spraken zij ook daarover met hem.

Verder werd gesproken over de aanroeping der gestorven heiligen; zo ook over hetgeen hij gezegd had, dat men op de preekstoelen der christenen geen menselijke leer behoorde te dulden, maar dat men het zuivere Woord van God daar aan het volk moest verkondigen, enz.

Op al deze dingen verantwoordde Egidius zich, vooral wat de hoofdzaken aanging, en verdedigde die op voortreffelijke wijze. Intussen waren de geloofsrechters nog zo stout niet, om deze reden deze voortreffelijke man te doden, hoezeer zijn tegenstanders hen daartoe ook aanporden. Daarom zochten zij naar een middel om zijn leven te sparen, daar ook de geestelijke raad der gemeente te Sevilla, ja keizer Karel voor hem baden.

Onder de geloofsrechters was er ook een bejaard man, Coranus genaamd, die zeer de partij voor Egidius trok, niettegenstaande zijn goddeloos medelid **Petrus (Pedro) Diazius**, die de waarheid schandelijk had verloochend, zich tegen hem verklaarde.

Aan beide zijden zocht men naar scheidslieden, die over deze leer, die de Spanjaarden onbekend was, moesten oordelen. En, aangezien er sommigen niet tegenwoordig waren, en ook anderen weigerden een zo moeilijk en gevaarlijk oordeel uit te spreken, werd er eindelijk een Dominicaner monnik toe geroepen, Dominikus Azotus genaamd, een beroemd drogredenaar van de hogeschool te Salamanca.²⁴ Deze verscheen eindelijk te Sevilla, verstoutte zich grote dingen te doen, en begon met Egidius, die zeer eenvoudig was, listiger te handelen dan de anderen hadden gedaan. Hij gaf voor, dat hij het met hem eens was in de leer, en bepraatte hem, om de betwiste punten van deze leer in het openbaar met goede verklaringen aan het volk ter lezing te geven,

²⁴ Salamanca is een provinciehoofdstad in de landstreek Leon, regio Castilla - León. Ligt aan de rivier de Tormes. Er werd een universiteit gesticht in 1218.

teneinde alzo zijn schande te kunnen uitwissen; en dat hij, namelijk Azotus, hem een goede uitlegging zou voorschrijven, waarvan hij gebruik kon maken, als deze hem behaagde.

Nadat Azotus de verklaring had opgesteld, spraken zij met elkaar daarover en stemden daarin zo goed overeen, dat alle onenigheid tussen hen was weggenomen. Daarom bestemden de geloofsrechters een bijzondere dag, waarop deze verklaring in het openbaar zou worden voorgelezen.

Toen de tijd, daartoe bestemd, daar was, werden er twee predikstoelen in de dom geplaatst, een voor Egidius en de ander voor Azotus, terwijl het volk in grote scharen daarheen liep.

Nadat Azotus zijn predikatie had geëindigd, haalde hij ogenblikkelijk de dusgenoemde verklaring uit de borst, die geheel in strijd was met die, waarin zij met elkaar hadden overeengestemd, en welke laatste overeenkomstig de waarheid was. Maar in de verklaring van Azotus stond, dat Egidius alles, waarover hij was aangeklaagd, en wat hij gedurende twee jaren in zijn gevangenschap dapper had verdedigd, openlijk herriep.

De beide predikstoelen stonden tamelijk ver van elkaar, en het gemompel van het volk, dat daarover heel wat te zeggen had, was zo groot, dat Egidius niet verstaan kon, wat Azotus zei. Onder die omstandigheden vroeg Azotus aan Egidius met gebaren en woorden op ieder punt van de valse herroeping, of wat hij gelezen had ook zijn mening was.

De onnadenkende Egidius antwoordde op zijn beurt met gebaren, dat zijn mening was, zoals Azotus die in het stuk had voorgelezen. Door tussenkoms van de monnik werd hij tot driejarige gevangenschap veroordeeld, en hem werd bevolen, dat hij in tien jaren niet mocht prediken, lezen of schrijven, noch zich over de grenzen van het koninkrijk Spanje begeven. Daar hij niet had bemerkt, dat men zo bedrieglijk met hem gehandeld had, verwonderde hij zich over deze straf. Toen men hem weer in zijn eerste gevangenis bracht, en zijn vrienden hem wegens deze zaak beschuldigden, bemerkte hij eerst, dat hij de waarheid verloochend en men hem bedrogen had.

Egidius leefde nog vier of vijf jaren na deze valse herroeping, en was de gemeente Gods niet minder tot nut, dan toen hij nog in vrijheid voor haar kon prediken.

Toen hij op zekere tijd te Valladolid geweest was, en weer te Sevilla kwam, werd hij ongesteld en na slechts weinige dagen uit dit ellendige leven in de eeuwige zaligheid opgenomen. De geloofsrechters lieten zijn lijk opgraven en op de strafplaats slepen. Daar maakten zij in zijn plaats een pop van stro, die de straf ontving, welke zij Egidius, die toen in de eeuwige zaligheid met Christus leefde, zouden hebben aangedaan, indien hij nog in leven geweest ware.

Na de dood van Egidius kwam de leraar **Constantinus Fontius** in zijn plaats, die hem zo goed had onderwezen, dat hij in korte tijd in de ware godzaligheid en de kennis van de ware leer zeer was toegenomen. Toen deze, om de belijdenis van het Evangelie en wegens het schrijven van boeken over de ware godsdienst, in de gevangenis geworpen was, en de grote hitte der zon in de brandende oven der enge gevangenis niet verdragen kon, en daarom tot op het hemd ontkleed liggen moest, ontsliep hij zalig in de Heere Christus Jezus.

Doch op de dag van zijn overwinning lieten de vijanden zijn lijk opgraven en op de strafplaats brengen. Daar plaatsten zij, in plaats van de gestorvene, *een pop van stro* op een gestoelte die de een hand omhoog hief, en zich met de andere hand aan het gestoelte vasthield, en zo kunstig was gemaakt, dat het was alsof men Constantinus

zag als hij stond te prediken. Nadat zijn vonnis voorgelezen was, pasten zij volgens de gewoonte der geloofsrechters op de opgegraven en verdorde beenderen van de heilige man en aan de gemaakte pop hun tirannie toe, en verbrandden alles.

3. Julianus Ferdinandus; boekencolporteur

JAAR 1559

Julianus was te Genève een dienaar in de Spaanse gemeente, en werd door een bijzondere ijver gedreven, om een aanzienlijke hoeveelheid goede, en christelijke boeken, die in de Spaanse taal gedrukt waren, zelfs met gevaar van zijn leven, naar Spanje te brengen, en daar de leer van het evangelie verder uit te breiden. En, ofschoon de geloofsrechters op alle plaatsen wachten hadden gesteld, bestuurde het God nochtans door Zijn genade, dat Julianus de bovengenoemde boeken in de stad Sevilla wist te brengen, welke boeken voor de onderdrukte christenen daar waren als een vruchtbare regen, die het koren rijp maakt, en tot de oogst voorbereidt.

Spoedig echter vernamen de geloofsrechters dit, vooreerst door een zeer bijgelovig mens, en ook door een verraderlijke Judas, die, onder het masker van de Evangelische belijdenis, een trouweloos vijand der christenen en een handlanger der geloofsrechters was.

Op zekere tijd namen zij daarom **acht honderd personen**, zo bejaarden als jeugdigen, gevangen, en op die wijze verwoestten en verstrooiden zij de zuivere gemeente geheel. De heilige vaders der geloofsrechtbank moesten zich zelfs over de grote hoop ketters verwonderen, en hadden geen gevangenschappen en onreine hollen genoeg, om de gevangenen te bewaren, en moesten daartoe gewone huizen huren. Onder deze gevangenen bevond zich ook de genoemde Julianus, die gedurende drie gehele jaren in smartelijke gevangenschap moest doorbrengen. De beulen moesten zich zelfs over de kracht in zulk een klein en vermagerd lichaam verwonderen. Met vreugde ging hij naar de pijnbank, en keerde er nog meer verheugd van terug. Toen men hem namelijk na de pijniging weer voorbij zijn medegevangenen naar de gevangenis sleepte, zong hij tot een bewijs van overwinning, dat zijn vijanden te schande waren geworden een liedje in de Spaanse taal, van de volgende inhoud:

De sterken zijn door de lammen verjaagd en beschaamd

In gramme woede zijn ze weggeslopen

En de priesters, door hun wandaden befaamd

Zijn als de honden afgedropen

Die in 't gras lopen

En het met schande bekopen.

Toen men hem en enige anderen naar de brandstapel wilde brengen, sprak hij zijn metgezellen op deze aan: "Heft uw hoofden op, mijn dappere en lieve broeders; nu is het uur daar, waarin wij als strijdbare helden de getuigenis van de waarheid van Jezus Christus de lieden moeten voorhouden, en slechts een weinier om Zijntwil lijden zullen, opdat wij aanstonds hierna ons met Hem in eeuwigheid zullen verblijden in het hemelse gezelschap en zegevieren mogen."

Men stak hem een bal in de mond, opdat hij niet meer zou spreken. Maar Julianus, toen hem het spreken belet was, hield niet op met een verheugd gelaat zijn vreugde en standvastigheid de toeschouwers te kennen te geven.

Kort voor zijn sterven wilde nog een leraar, Ferdinandus Rodriqius genaamd, een verdienstelijk werk verrichten, en liet hem de bal uit de mond nemen, opdat hij

ongehinderd zou kunnen spreken, daar hij dacht, dat Julianus, uit vrees voor de brandstapel, zijn belijdenis zou herroepen. Doch Julianus begon derwijze met de leraar te spreken, en hem in het boze geweten te grijpen, dat hij zich schaamde, en daarom de beul beval haast te maken. En aldus werd hij in het jaar 1559 verbrand.

4. Een non

In die tijd werd ook **een jonge adellijke vrouw** verbrand, en wel om haar Evangelische belijdenis. Zij had haar leven in een klooster doorgebracht.

5. Jan van Leon en

6. Hernand of: Ferdinandus van Valladolid

JAAR 1559

Deze Jan van Leon (**Juan de Leon**) was eerst kleermaker in de stad Mexico, begaf zich daarna weer naar Sevilla, en werd daar monnik in het klooster van de heilige Isidorus, waarin toen het merendeel der monniken belang begon te stellen in de ware godsdienst.

Toen hij enige jaren onder deze tucht verkeerd had, en door samenwoning van de godzalige monniken in de ware vrees van God enigermate was onderwezen, zocht hij het klooster te verlaten. Maar, nadat hij enige tijd vandaar verwijderd was, verlangde hij weer naar de Godzalige samenspraken, die hij met enige in het klooster gehouden en daaruit de beginselen der ware godzaligheid geput had. Het was dus alleen om de christelijke samenspraken, dat hij zich daarheen begaf.

Doch zij, om wie hij vooral in het klooster was teruggekeerd, waren allen vandaar naar Duitsland vertrokken. Daar hij niet om zijn lichaam te voeden, maar gedrongen door de vrees Gods, weer in het klooster was gekomen, moest hij enige dagen daarin vertoeven, totdat hij vernam, waar zijn vroegere metgezellen heen gevlucht waren.²⁵

Daarna vertrok hij ook. Na het klooster te hebben verlaten, vond hij hen, doch niet dan na veel moeite, te Frankfort. Vandaar vertrok hij met hen naar Genève, om enige tijd daar te vertoeven.

In die tijd geschiedde het, dat na de dood van Maria, koningin van Engeland, de Engelse gemeente, die toen door de tirannie der genoemde koningin door geheel Duitsland verstrooid en verjaagd was, door Gods bijzondere genade en de hulp van koningin Elisabeth, weer herleefde en de verdreven christenen weer veilig naar hun land konden terugkeren.

De Spanjaarden, die zich te Genève om de godsdienst in ballingschap ophielden, dachten, dat Engeland een beter land dan andere zou zijn, om daar uit Spanje een gemeente te vestigen. Enige gingen dan ook met de Engelsers mee, doch niet in grote scharen maar in kleine groepen, teneinde niet overvallen te worden. Want de geloofsrechtters hadden te Antwerpen, te Keulen, Frankfort tot Genève en van daarnaar Milaan op alle wegen hun speurhonden, spionnen en verklikkers, die op de christenen loerden om hen te grijpen. Deze genoten een goed inkomen uit de koninklijke schatkist.

Toen nu deze Jan de Leon zijn reis van Duitsland naar Engeland begon, en **Jan Hernand of Ferdinandus van Valladolid** tot reisgenoot had, werd hij te Straatsburg ontdekt, zodat beiden in Zeeland werden gevangen genomen.

²⁵ Volgens Llorente vluchtten 12 mannen naar Duitsland

Tot hen, die hen grepen, zei hij niets anders dan: "Nu, welaan, laat ons maar heengaan, God zal ons zonder twijfel niet verlaten, maar getrouw bijstaan."

Toen zij in de stad gebracht waren, werden zij op de vreselijkste wijze gepijnigd, terwijl men van hen eiste hun geloofsgenoten te verraden.

Na weinige dagen werden zij in een schip en zo naar Spanje gebracht. Gedurende de reis hadden zij een masker over het hoofd, bij wijze van een helm, die het gehele hoofd en gezicht bedekte. In de mond hadden zij een plat stuk ijzer, dat als een tong gemaakt was, doch het gebruik der tong belemmerde. Ook waren zij aan handen en voeten wreed in ijzeren boeien gekneld, en aldus werden zij gedurende de gehele reis gestadig gepijnigd.

Eindelijk kwamen zij in de gevangnissen der geloofsrechters, **Jan van Leon te Sevilla** en **Ferdinandus** te Valladolid, waar hij later, om de belijdenis van de ware godsdienst, levend werd verbrand.

[Llorente schrijft over **Julian Hernandez**, bijgenaamd *de Kleine*, afkomstig van Villaverdè. Deze gaf boeken aan Juan de Ponce, die hen verspreidde. Julian zat 3 jaar gevangen. (Misschien was het deze Hernand die Spaanse Bijbels vanuit Venetië het land binnengesmokkeld had in kuipen op schepen).]

Jan van Leon vertoefde geruime tijd in de gevangenis der inquisitie, waar hij de tirannie der geloofsrechters in allerlei pijnigingen, ook ten opzichte van spijs en drank, in ruime mate moest verduren. Daarna werd hij, als in triomf, in de sanbenitorok gekleed, en met alle wapenen versierd, te voorschijn gebracht, zoals men gewoon was met de meest standvastige christenen te handelen. Zijn gezicht was vervallen; een blauwe huid bedekte de beenderen, en hij was zo mager, dat het akelig was om aan te zien. Bovendien kwetste het stuk ijzer zijn tong zozeer, dat, ofschoon hij rechtop stond, de taaië slijm uit de mond op de grond droop.

Toen zij hem, na het voorlezen van het vonnis, waarin hij ter dood veroordeeld werd, wegzonden en zijn tong losmaakten, in de mening, dat hij Christus verloochenen zou, deed hij het tegendeel. Want, toen hem toegestaan werd te spreken, legde hij van zijn Verlosser en Zaligmaker, wel met weinige, maar met vrijmoedige woorden en zeer verheugd en onbevreesd belijdenis af, alsof hij op een plaats stond, waar hij geen gevaar te vrezen bad. In zijn stervensuur werd hem een monnik uit het klooster van de heilige Isidorus tot een tegenspreker gegeven, opdat die met hem zou redetwisten en tot de afgoderij terug brengen. Doch, hoe meer zij al hun kunsten en streken aanwendden, om zijn geloof aan het wankelen te brengen, zoveel te duidelijker en moediger verdedigde hij zich.

Eindelijk onderging hij ook, de gruwelijke dood met grote blijdschap en een onbevreesd gemoed.

7. Francisca Chavesia

JAAR 1559

Insgelijks behaalde een bovenmate Godzalige jonkvrouw, Francisca Chavesia genaamd, een non uit het klooster der heilige Isabella, deze overwinning. Haar leermeester was *dokter Egidius*, een voortreffelijk en geleerd man in het Evangelie van Christus, zoals wij later omtrent hem vernemen zullen. Aldus is het goddelijke licht der waarheid niet eeuwig onder de korenmaat verborgen gebleven, maar heeft gelicht op de bestemden en van God verordenden tijd, met zijn schijnsel de

christelijke gemeente beschenen, de goddeloze duisternis en de afgoderij met kracht verdreven, en het onrecht bestraft.

Nadat deze vrouw bij de geloofsrechters was aangeklaagd, en als naar gewoonte door hen behandeld was, voerde men haar als in triomf uit en werd zij eindelijk verbrand. Zo dikwijls zij echter vroeger in het verhoor was bij de geloofsrechters, maakte zij door haar antwoorden hen zo beschaamd, dat ieder zich daarover moest verwonderen, temeer, daar zij in haar leven niet gewoon was geweest met deze lieden te spreken. Ieder, die haar slechts zag, kon terstond bemerken, dat zij de pijnigingen en de dood gering achtte; want met een verheugd gelaat ging zij naar de strafplaats.

8. Chrystophorus Losada (Christobal Losada)

JAAR 1559

Ook deze heeft de eerste beginselen der ware Godzaligheid door het bijzonder en geheime onderwijs van de **leraar Egidius** ontvangen. Wegens de boeken, die *Julianus de Kleine*²⁶ in Spanje bracht, werd hij bij de geloofsrechters aangeklaagd en gevangen genomen.

Na een afgelegde en vrijmoedige belijdenis moest hij eerst de gruwelen der gevangenschap en pijnigingen ondergaan, daarna onuitsprekelijke wreedheid in de overwinning lijden en eindelijk tot as worden verbrand. Toen hij op de stelling stond, redetwistte hij op voortreffelijke wijze over de ware godsdienst met de valse huichelaars, die begonnen waren met hun listige redenen hem te beantwoorden, om hem van zijn christelijke overtuiging af te trekken. Maar, opdat het omstaande volk niet horen zou, wat er van beide zijden gesproken werd, begonnen zij het gesprek, in plaats van in de moedertaal, in de Latijnse taal voort te zetten. En, daar Chrystophorus, die geneesheer was, er niet over nadacht, waarom dit plaats had, antwoordde hij ook in het Latijn.

Hij sprak zo juist en gepast, dat ieder zich verwonderde hoe iemand, die terstond moest sterven, nog zo goed kon spreken, als waarvan hij, in sierlijke woorden van die tijd te gebruiken, bewijs gaf. Voor de toekomstige smart van het vuur was hij in het geheel niet verschrikt, maar hij gaf eindelijk getroost zijn geest aan de Heere over.

9. Christophorus Arellanius (Christobal d' Arellano) en 10. Juan Christosomo)

JAAR 1559

Christophorus Arellanius was een monnik uit het klooster van de heilige Isidorus te Sevilla, en was, zoals de geloofsrechters zelf getuigden, de geleerdste onder allen, die ooit voor hem in de gevangenis der inquisitie zaten. Zijn schoonbroeders brachten hem in het net der geloofsrechters, die hij nochtans, wegens zijn bekwaamheid, ten voordele en tot zulk een sieraad was, als zij ooit iemand gehad hadden.

De geloofsrechters hielden hem vooral voor een voortreffelijk en zeer geleerd man, omdat hij in de schriften der godgeleerden, die men Scholastici of schoolse wijsgeren noemde, zeer goed ervaren was, te weten, in de geschriften van Aquino, Scotus, Lombardus en dergelijke anderen. Wat deze schrijvers van ieder betwist punt van de godsdienst, overeenkomstig de waarheid ergens, ofschoon onwetend, hadden

²⁶ Is Julian Hernandez

geschreven, hield hij steeds ingedachte, en kon dat later op vindingrijke wijze tot bevestiging van zijn gevoelen gebruiken. Hij deed dit echter niet, dan nadat hij zijn gevoelen met plaats en uit de heilige Schrift en met de getuigenis van andere gezaghebbende schrijvers had bewezen. Ten gevolge daarvan werden alle vijanden, die de geschriften der genoemde schoolse wijsgeren hoger achtten dan de heilige Schrift, met hun eigen wapenen geslagen en overwonnen.

Niettegenstaande dit alles werd hij eindelijk tot de vuurdood veroordeeld. Zijn bekwaamheden en de waarheid zelf konden door deze onhandelbare en grimmige tirannen niet anders dan met hout en vuur worden weerlegd.

Toen hij op de gewone strafplaats gebracht werd, om zijn vonnis te horen, vernam hij, dat men hem van een schandelijk stuk beschuldigde, wat zij op onbeschaamde wijze van hem hadden uitgedacht, namelijk, dat hij zou gezegd hebben, dat de reine en onbevleete maagd en moeder van Christus evenmin een maagd was als hij. Maar, als Arellanius die toen door Gods bijzondere beschikking zijn tong gebruiken kon, deze godslastering hoorde, riep hij overluid, zó dat het volk dit goed verstaan kon, dat het een onbeschaamde leugen was, daar hij het tegendeel altijd gezegd had, en nog staande hield, volgens vele plaats en uit de heilige Schrift, en toonde zich bereid, wanneer het nodig was, dit klaar en duidelijk te bewijzen.

Daarna werd het hout aangestoken; en aldus bezegelde hij de belijdenis des geloofs, die hij vroeger in de gevangenis had afgelegd, met zijn bloed, en door zijn standvastigheid troostte en versterkte hij vele van zijn geestverwanten.

Men vindt in de historie dat Christoforus een voorganger was en dat zijn leerling **Juan Christosomo** gelijk met hem verbrand werd.

11. Nicolaas Burton

12. John Fronton

JAAR 1558²⁷

Onder andere martelaren, die gestorven zijn om de belijdenis der waarheid, en wier bloed vergoten is door de wrede tirannen der Spaanse rechtbank van het geloof, moeten wij hier ook verhalen het lijden van de vrome martelaar Nicolaas Burton, wiens volharding in het geloof en geduld in het lijden wel waardig zijn in onze geschiedenis te worden verhaald, tot een voorbeeld van alle christenen, en waardoor wij kunnen leren niet bevreesd te zijn de waarheid te midden van Christus' vijanden te belijden, zoals deze martelaar op vrome wijze deed, toen hij door de rechtbank van het geloof in Spanje gevangen genomen was, zoals het vervolg van zijn geschiedenis ons zal leren.

Op de 3de November, in het jaar onzes Heeren 1558, voer van Londen een koopman, Nicolaas Burton genaamd, die met koopwaren naar Spanje vertrok, om daar deze goederen, die gedeeltelijk zijn eigendom waren en voor een gedeelte anderen kooplieden toebehoorden, te verkopen, om daardoor op eerlijke wijze zijn brood te verdienen.

Nadat hij de gevaren der zee te boven gekomen was, kwam hij in een stad, Cadix (kustplaats, niet ver van Gibraltar) genaamd, gelegen in Andalusië, een streek in Spanje, waar hij in een goed logement zijn intrek nam, totdat zijn goederen gelost en hij weer gereed zou zijn om naar Engeland terug te varen. Doch de Heere had hem tot iets anders geroepen. Want daar de Engelschen een weinig verdacht waren, als komende

²⁷ Dit moet 1560 zijn volgens Llorente

uit een land, dat de hervormden godsdienst was toegedaan, kwam er in zijn logement een Judas of verrader, die op zeer vertrouwelijke voet stond met de geloofsrechters. Deze vroeg, of daar niet een Engelsman zijn intrek genomen had, Nicolaas Burton genaamd; en, daar de logementhouder niets vermoedde, antwoordde deze toestemmend. De verrader gaf voor, dat hij brieven bij zich had, om die Nicolaas ter hand te stellen. Daar Nicolaas terstond bij hem kwam, en de verrader geen brief had om hem te geven, verzond deze verrader, door het ingeven van de duivel, wiens dienaar hij was, terstond wat anders, en zei dat hij enige goederen in zijn schip wilde laden om naar Londen te zenden.

Nicolaas Burton antwoordde hem, dat hij zoveel kon laden, als hij slechts wilde, en het zeer goed bezorgd zou worden, en zei verder, dat hij vertrekken zou, wanneer de goederen gelost waren, die hij daar gebracht had, en andere zou hebben geladen.

Terwijl zij samen spraken, verscheen er een beambte van de rechtbank van het geloof, die de verrader daar ontboden had, en die deze goede Nicolaas Burton gevangen nam. Toen hij zag, dat zij hem wilden grijpen en naar de gevangenis brengen, overtuigd dat hij niets misdaan had, en in de streken van Spanje niets gezegd had, dat inbreuk maakte op wereldlijke of geestelijke wetten en in alles onschuldig was, verzocht hij hun hem de reden te willen meedelen, waarom zij hem beschuldigden, en hem als een dief geboeid naar de gevangenis brachten.

Niettegenstaande dit alles brachten zij hem in een duistere gevangenis te Cadix, zonder hem op een vraag te antwoorden, waar hij omtrent veertien dagen bleef in gezelschap van een hoop boosdoeners en dieven. Hij onderwees deze beklagenswaardige gevangenen met Gods Woord in de ware godsdienst naar de mate der gaven, die hij van de Heere had ontvangen, wat hij zo gepast in de Spaanse taal deed, dat in korte tijd de onwetende Spanjaarden alle pauselijke bijgelovigheden verwierpen, en de zuivere leer van het Evangelie aannamen.

Zodra de beampten van Cadix dit vernamen, besloten zij samen hem naar de leden van de rechtbank van het geloof te Sevilla te zenden, wat dan ook spoedig geschiedde. Nauwelijks was hij te Sevilla gebracht, of zij wierpen hem in een afzichtelijke gevangenis, Tryana genaamd, waar hij zo lang vertoefde, totdat de leden van de rechtbank van het geloof, naar hun oude gewoonte en tirannieke wijze, in het geheim een besluit over hem namen, waarbij zij aan de gevangenbewaarder bevalen niemand, Engelsman, noch iemand anders bij hem toe te laten om een woord met hem te spreken; zodat men tot op die tijd niet wist, wie zijn beschuldigers waren.

Op de 20ste December²⁸ van het genoemde jaar brachten zij Nicolaas Burton uit de gevangenis, in gezelschap van een nog *een groot aantal andere gevangenen, die om de belijdenis der waarheid* gevangen genomen waren. Hij was gekleed met een rok van kanafas, die van alle zijden beschilderd was met een afzichtelijke zwarte duivel, die een ziel in het vagevuur pijnigde, en op het hoofd had hij een papieren muts, waarop ook twee duivels waren geschilderd.

Aldus gekleed, kwam hij op de grote markt te Sevilla, waar de heilige vaders van de dusgenaamde waardige rechtbank van het geloof hun zittingen hielden. Hier deelde men hem zijn vonnis mee, te weten om buiten de stad aan een paal levend te worden verbrand. Tegen dit vonnis kon hij geen woord inbrengen, omdat zij hem de mond met een ijzer hadden toegestopt, uit vrees dat hij zijn geloof voor het volk zou belijden, en hun ongerechtigheid aan de lieden zou openbaar worden. Dadelijk, na het uitgesproken vonnis, grepen de beulen hem, plaatsten hem op een ezel, met het gezicht naar de staart, en brachten hem aldus naar de plaats, waar hij zijn ziel de Heere

²⁸ Dit moet dus 22 december 1560 zijn

in de vreselijke vuurvlammen zou opofferen. Hij verdroeg deze dood zeer geduldig, en uit de gebaren met de handen, en opheffen van het hoofd naar de hemel, kon men overvloedig opmerken en zien met welk een standvastig hart en gemoed hij zich aan deze wrede dood overgaf. Toen hij nu op de strafplaats gekomen was, en het aangestoken hout begon te ontvlammen, ontsliep hij zo zacht in de Heere, dat de omstanders zeiden, dat de duivel zijn ziel al weg had voor hij overleden was, zodat hij daarom de smart van het vuur niet gevoelde.

In dit voorbeeld kan men genoegzaam opmerken de grote bloeddorstigheid van deze Spaanse rechtbank van het geloof, die een buitenlander, welke daar kwam en zich stil gedroeg, nochtans niet spaarde. Doch om te bewijzen, dat met hun wreedheid ook grote geldgierigheid gepaard ging, moeten wij niet vergeten, wat na de dood van deze Nicolaas Burton plaats had, welke geschiedenis wij hier willen bijvoegen, teneinde ieder de grote geldgierigheid en boze streken van deze priesters als in een spiegel zou kunnen aanschouwen.

Nauwelijks hadden zij deze goede man gevangen genomen, of zij legden ook beslag op al zijn goederen en koopwaren, die hij uit Engeland had overgebracht, waarin zij de oude manier volgden van de Spaanse rechtbank van het geloof. Zij namen daarbij niet alleen koopwaren, die hem toekwamen, maar ook de goederen, die anderen kooplieden toebehoorden, waarvan hij alleen vervoerder was, volgens de gewoonte der kooplieden.

Toen nu een koopman te Londen, die hem vele goederen had medegegeven, hoorde, dat zijn commissionair Nicolaas Burton in Spanje gevangen genomen was, en al zijn goederen, die grote waarde hadden, daarin beslag waren genomen, zond hij terstond een man met een volmacht naar, Sevilla, om zijn goederen langs de rechterlijken weg terug te eisen.

Toen deze man in Spanje gekomen was, en zijn brieven aan deze heilige vierschaar had getoond, verzocht hij op ootmoedige wijze, dat het de heren believen zou zijn goederen terug te geven, aangezien zij een ander koopman, wiens commissionair Nicolaas alleen geweest was, toekwamen. De heren, de heilige vaders, antwoordden hem, teneinde deze zaak des te beter op de lange baan te kunnen schuiven, dat hij zijn verzoek schriftelijk moest overleveren, en dat hij, om dit te beter te kunnen doen, een advocaat moest nemen. Ja, om te tonen, dat zij zeer beleefd in deze zaak wilden handelen, wezen zij deze man een advocaat aan, die hem in deze zaak zou kunnen helpen, wat hij ook op goede wijze deed. Deze advocaat schreef al de verzoeken en andere zaken van deze man, die aan de leden van de rechtbank van het geloof werden overgeleverd, en nam daarvoor niet meer dan acht realen, dat is twee gulden voor elk geschrift, die echter te samen niets meer te betekenen hadden, dan of hij stil gezeten en niets geschreven had.

Deze goede man bleef aldus drie maanden lang verzoeken zonder vrucht, en verwoegde zich dagelijks twee malen tot de schijnheilige vaders, te weten, des morgens en na de middag, waar hij stond met de pet in de hand, en de vaders met gebogen knieën bad, om de zaak te willen bevorderen, en vooral neeg en boog hij zich voor de heer de bisschop van Terracon, die in die tijd het hoofd was van de rechtbank van het geloof te Sevilla, en bad hem, dat hij door het gezag, dat hij bezat, wilde bewerken, dat zijn goederen hem toch terug zouden gegeven worden; doch hoe hoger deze koopwaren te schatten waren, en naarmate zij meer inhielden om er op aan te vallen, zoveel te moeilijker kon hij deze prooi aan deze hongerige en stekende vliegen ontnemen.

Nadat hij, niettegenstaande al zijn bidden en verzoekschriften, vier volle maanden tevergeefs gewacht had, werd hem eindelijk geantwoord. dat zijn geschriften, die hij uit Engeland had meegebracht, niet voldoende waren, en dat hij van betere volmacht moest voorzien zijn en vollediger getuigschriften, om teruggave van zijn goederen te kunnen verkrijgen.

Ofschoon deze man wel zag, dat zij dit alleen deden om hem moedeloos te maken, en verdriet in de zaak te doen krijgen, daar zij allerlei uitstel zochten om tijd te winnen, gaf hij nochtans de moed niet op, en liet zich niet uit het veld slaan, maar voer naar Londen terug, vanwaar hij in korte tijd te Sevilla zulke deugdelijke schriftelijke bewijzen overbracht, als zij slechts konden wensen, welke geschriften hij hun ter hand stelde.

Doch deze goede begerige vaders haastten zich niet hierop te antwoorden, en verontschuldigten zich door te zeggen, dat zij enige andere zaken te beschikken hadden, waaraan meer gelegen was dan aan deze zaak.

Terwijl zij hem van dag tot dag uitstelden, hielden zij hem nog vier gehele maanden aan de praat, zodat, wegens de grote onkosten, die zij deze man veroorzaakten, zijn beurs bijna geheel leeg geworden was. Nochtans hield hij niet op ijverig te blijven verzoeken, zodat zij hem verwezen naar de heer bisschop, die echter zei, dat hij alleen daarin niet beslissen kon, daar zijn zaak zowel van de andere geloofsrechters afhing als van hem. Op deze wijze speelden zij met deze beklagenswaardige man als met een bal, hem slaande en werpende van de een naar de ander. Door zijn gedurig aanhouden werden zij eindelijk ongeduldig en verstoord, zodat zij zich voornamen, hem op zekere dag weg te zenden, om zo van hem te worden ontslagen.

Deze zaak droeg zich op de volgende wijze toe. De geestelijke Gasco, die zeer in de pauselijke schurkerijen ervaren was, beval hem zich des namiddags in de gevangenis te laten vinden. De Engelsman verblijdde zich over deze nieuwe tijding, daar hij dacht gebracht te zullen worden bij de gevangen Nicolaas Burton, om enige rekeningen na te zien, die zij met elkaar uitstaande hadden, zoals hij dikwerf vernomen had uit de mond der geloofsrechters, zonder dat hij ooit hun voornemen in deze zaak te weten kwam, namelijk, dat het nodig was eens te spreken met de gevangene Nicolaas Burton.

Ter goeder trouw in deze mening verkerende, kwam hij tegen de avond ter plaatse waar zij hem bescheiden hadden; doch terstond bevalen de geloofsrechters aan de gevangenbewaarder, om deze man in een hol te brengen, dat zij hadden aangewezen. Deze man intussen dacht allereerst, dat men hem naar de anderen bracht, om met hem te spreken, en verbaasde en verwonderde zich zeer, dat hij tegen zijn verwachting opgesloten werd in een donker gat, waar hij drie of vier dagen doorbracht, zonder dat een van de geloofsrechters naar hem omzag. Later kwamen zij, en lieten hem voor zich brengen. Toen nu de Engelsman, die niet zeer tevreden was, dat zij zo trouweloos met hem handelden, voor hen verschenen was, begon hij terstond het oude liedje te zingen, en te vragen, waarom zij hem de koopwaren niet terug gaven.

Doch deze loze vossen antwoordden daarop niet, doch een van hen viel met de deur in huis, en zei tot hem: **Jan (John) Phrontom,** dus heette de Engelsman, "zeg eens uw Ave Maria op." Hij zei, dat hij liever zijn goederen terug had, dat hij daarom in Spanje gekomen was, en niet om zijn Ave Maria op te zeggen. Doch dit alles kon hem niet baten, zij bleven bij hun eis, en zeiden: Jan, wees niet zo bekommerd over uw goederen; men moet zo hebzuchtig niet zijn. Zeg uw Ave Maria op, laat ons eens horen, hoe goed gij dit van buiten kent." Met deze en dergelijke woorden kwelden zij

hem derwijze, dat hij eindelijk op deze wijze begon: *"Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum, benedicla tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui Jezus. Amen."* Dat is: "Wees gegroet, Maria vol van genade, de Heere zij met u, gezegend bent gij onder alle vrouwen, en gezegend zij de vrucht van uw schoot Jezus. Amen."

De schrijver schreef dit alles woordelijk op, en zonder zelfs een woord te spreken van hem zijn goederen terug te zullen geven, en dit was volgens hen ook niet nodig, lieten zij hem weer in een duister gat brengen, waar hij reeds vroeger gezeten had, en stelden een beschuldiging tegen hem als een ketter, die zijn Ave Maria niet had opgezegd volgens de instelling van de roomse kerk, maar dat hij opgehouden had bij een plaats, die zeer verdacht was, waar hij had moeten bijvoegen de woorden: *"Sancta Maria, Mater Dei ora pro nobis peccatoribus, nunc & in hora mortis nostrae. Amen."*

Dat is: "Heilige Maria, Moeder Gods, bid voor ons arme zondaren, nu en in het uur van onze dood. Amen."

Door het nalaten van dit gedeelte van het gebed was het zeer duidelijk, dat hij de voorbedding der heiligen niet goedkeurde. Om deze reden, die zij goed te pas brachten, hielden zij hem geruime tijd in de kerker gevangen. Daarna deden zij hem een lang kleed, met rode kruisen beschilderd, aan, en leidden hem aldus als een ketter ten spot van ieder door de gehele stad. Daarenboven hielden zij hem nog een vol jaar gevangen, en vertrok hij daarna zonder enige van zijn goederen weer naar Engeland. Doch hij wilde niet meer tot deze heilige vaders terug keren, die hem, in plaats van hem zijn goederen terug te geven, zijn Ave Maria hadden leren opzeggen.

13. Slotoverzicht

History of the Inquisition of Spain, door Jean Antoine Llorente. Hij schrijft (Blz. 253) dat in die tijd van Filips II "bijna heel Spanje bevlekt werd met ketterij." Van 1560 tot 1570 werd minstens 1 autodafé per jaar georganiseerd, door het hele Koninkrijk. Hij noemt alleen de volgende:

7 juni 1557 vond er 1 plaats te Murcia waar 11 personen verbrand werden en 43 personen hebben zich met de Rooms-Katholieke kerk verzoend. Dat houdt in dat ze hun Evangelisch geloof verloochenden. Wat echter niet wil zeggen dat zulken allen huichelaars waren. Er waren ook zwakgelovigen onder, die de scherpe martelingen niet konden doorstaan.

12 februari 1559, werden 30 personen verbrand, 5 beeltenissen en weer 43 mensen verzoenden zich met de RK. Kerk.

14 februari 1560 werden 14 personen verbrand; 20 beeltenissen werden verbrand en 29 personen veroordeeld tot boetedoeningen.

8 september 1560 werden 16 personen verbrand en 48 verzoenden zich.

15 maart 1562 werden 23 personen (Joden) verbrand 63 verzoenden zich. Allen werden als kettters beschouwd vanwege het Joods geloof.

20 mei 1563 werden 17 personen verbrand en 4 beeltenissen; 47 mensen werden veroordeeld tot boetedoeningen.

Wij mogen de woorden herhalen van Llorente, een Spaans secretaris van de Inquisitie, die ca. 250 jaar later opmerkte in een andere zaak: *"Met welke buitengewone verantwoording zullen deze monsters verschijnen voor het tribunaal van de Almachtige!"*

En wij mogen de woorden van Paulus erbij voegen: *"Met welke buitengewone zaligheid zullen deze martelaren verschijnen voor de Troon van Christus!"*